ancheta convobirilor: DE LA MINCIUNA POLITICĂ LA POLITICA MINCIUNII

serie nouă nr. 25, (1270), 9–15 august 1990

CONVORBIRI LITERARE

FONDAT 1867 DE „JUNIMEA"

săptămînal editat de uniunea scriitorilor din romania

Minciună şi politică

După acela dedicat erotismului în literatura, iată un alt număr tematic — de astă dată centrat pe raporturile dintre **politică** şi **minciună** sau, dacă doriţi, pe locul minciunii în viaţa publică. Problema ni se pare de maximă actualitate aici, la noi. Departe de noi gîndul că alte societăţi sînt totalmente transparente, că ele au eliminat în întregime minciuna din relaţiile cetăţenilor cu puterea, din cele stabilite între diverşii factori componenţi ai acesteia sau, pur şi simplu, dintre cetăţenii lor sau dintre grupurile sociale. Dar, dacă în societăţile democratice, există numeroase mijloace de control, de eliminare a minciunii sau, oricum, măcar de restrîngere a locului acesteia, în societăţile totalitare, îndeosebi în cele de tip comunist, minciuna are un teritoriu practic infinit de manifestare. Minciuna politică devine, în comunism, o veritabilă **politică a minciunii,** căreia pare a nu-i mai putea scăpa nimic. În fond, comunismul nici nu este altceva — într-o anume privinţă — decît o uriaşă minciună generalizată, chiar **instituţia minciunii.** Ajunge să ne amintim cum arătau nivelul de trai, productivitatea sau libertatea în documentele partidului cu cele întîlnite în viaţa noastră de zi cu zi.

A venit apoi extraordinara revoltă din decembrie, revoltă pornită de cei foarte tineri tocmai din refuzul minciunii. Pariul lor a fost simplu — mai bine mort decît mincinos, mai bine strivit de şenile sau împuşcat decît viu în miezul minciunii comuniste. După sacrificiul lor, am avut o bucată de timp senzaţia că ne vom putea întoarce la adevăr. Am crezut (aproape) cu toţii că vom fi capabili să refuzăm minciuna în politică, în cultură, în viaţa socială, în cea intimă ş.a.m.d. Dar, din nefericire, n-a fost să fie. Chiar în momentele cînd cei mai mulţi (şi mai naivi ?) dintre noi am crezut că am recîştigat adevărul, **minciuna se restructura,** îşi schimba chipul şi se reconsolida pe noi fundamente. Despre ce s-a întîmplat atunci a apărut recent, în Franţa, o carte al cărei titlu spune totul — **O minciună mai mare decît secolul** — , o carte dedicată Revoluţiei române televizate. Eu n-aş merge totuşi chiar pînă acolo. Dincolo de manipularea mediatică şi de minciuna construită de complotişti, a existat o revoltă populară anticomunistă autentică, o splendidă ridicare (mai ales) a tinerilor, peste care nu se poate trece. Iar speranţa mea — cîtă mai este — este legată tocmai de autenticitatea acelei revolte anticomuniste. Dincolo de interesele egoiste ale acelora care încearcă să recupereze puterea în sens neocomunist, acea revoltă şi-a găsit cea mai potrivită continuare în **Proclamaţia de la Timişoara,** adevărat program al Revoluţiei române încă nedesăvîrşite. Încheierea acestei Revoluţii, ducerea ei la bun sfîrşit, prin mijloace paşnice dar energice, depinde de noi, iar cel dintîi pas este chiar refuzul de a mai trăi în minciună, refuzul oricărei minciuni în viaţa publică şi în cea privată. Dacă acest pas este făcut, restul este doar o simplă problemă de timp şi de organizare a tuturor acelora care nu mai pot şi nu mai doresc să se reîntoarcă în atoatecuprinzătoarea minciună comunistă.

Da — cel dintîi pas este refuzul minciunii. Dar îl vom putea noi face ? Aici este foarte dificil de răspuns. Cum observa cineva în cuprinsul anchetei tipărite în acest număr — e foarte trist, dar adevărul pare să nu funcţioneze, minciuna pare mai profitabilă. Probabil, pe termen scurt, ea chiar este mai profitabilă, dar cît este de păgubitoare pe termen lung... După aproape cincizeci de ani de minciună generalizată e greu să regăseşti adevărul, bineînţeles că e greu. Dar, dacă ar fi fost uşor, nici n-aş fi adresat apelul de faţă, iar redacţia şi-ar fi găsit alt subiect pe care să-l comenteze. Ce s-ar întîmpla oare dacă, de azi, am începe cu toţii să nu mai minţim ? Dacă, de azi, am refuza cu toţii să mai ascultăm cîntecul de sirenă al minciunii ?

Liviu ANTONESEI

Iară dacă e vorba despre cuvintele aspre, apoi tot lucrul are numele său. Ticălos nu e decît acela care ticăloşeşte pe oamenii ce într-adevăr nu sînt ticăloşi ; a le spune însă ticăloşilor că ticăloşi sînt nu e nici o cestie de „creştere", nici cestie de „limbagiu", ci o foarte tristă datorie a tuturor oamenilor care a luat neplăcuta sarcină de a judeca despre netrebniciile ce se fac în lumea aceasta.

M. Eminescu

PRODOMO 5I1878, vol. X

[illegible] cu lucrări de Liviu ȘERBAN

PHAETON

A dorit foarte mult să-i dea
carul.
„Finle nu ești destul de
pregătit."
Dorea din tot sufletul să
conducă **lumina**
„Finle, mai așteaptă puțin."
Ar fi făcut orice pentru a ține
și el hățurile carului în mîini.
„N-ai să reușești finle, urcușu-i
mare, înălțimea amețitoare,
coborișul abrupt. N-ai să
reușești..."
Se îndîrjea, simțea că poate,
că vrea să conducă.
„Ar fi mai bine să renunți..."
Clipa așteptată de atîta vreme
a venit. A preluat hățurile.
„Așteaptă... așteaptă..."
A ridicat **biciul** și a pornit...
„Nu așa..."
A urcat pîrjolind totul în juru-i.
„Oprește-te... oprește-te..."
A amețit în vîrf. Și-a pierdut
în jur capul.
„Oprește-te îți spun..."
A coborît ca o furtună sfărîmînd
totul
„Prea tîrziu..."
Și atunci, El a ridicat **fulgerul**,
vrînd să salveze
ce mai putea fi salvat. Lovit
s-a rostogolit în mare, parcă
niciodată atît de neputincioasă să
stingă un foc așa de aprig.

Faptul că nici un lucru nu-i nou pe lume îl știm. Nu știm însă nimic despre periodicitatea **fulgerului.**

Codrin BURDUJA

Clipele vieții

Colocviu pe țărmul oceanului (IV)

— Și nu tot așa e conceptul de „progres staționar", pe care l'ai aplicat ultimei noastre convorbiri și, mi s'a părut, chiar Oceanului ?

— Adevărat ! Dar lucrul important este că fiecare din cele două perechi de termeni contradictorii e fecundă ; destinul se împlinește prin continuă revoltă contra destinului, istoria este perpetuă năzuință și tensiune către o istorie, către o finală (dar practic imposibilă) evaziune din visul greu al omeneștei, prea omeneștei istorii. Nădejdea mântuirii din samsara, către o pururi inaccesibilă nirvana...

Refuzul istoriei este facerea istoriei, destinul e revolta contra destinului. Calea pădurii, calea diasporei sunt căi particulare și generale prin care istoria se împlinește.

— Așadar conceptul de „refuz al istoriei" nu e lipsit de substanță.

— Valoarea de adevăr a acestei idei iese la iveală tocmai atunci când esența ei contradictorie se revelează.

— Și totuși din nou : pot neamurile să se stingă, este poporul român pe cale de extincție ?

— Nu cred că un răspuns prin „da" sau „nu" este posibil. Moartea și viața sunt atât de adânc întrepletite, ele formează împreună același fir de lână pe care'l torc cele patru... Dar când fuiorul se termină, or firul acela albastru se rupe sau e rupt.. Și încă, a tot atîta viață în moarte, câtă moarte în viață. Afirmația și negația întrunite sunt răspunsul — indiscursibil — la întrebarea'ți apăsată de anxietate.

— Deci nu știi să răspunzi întrebării, marei întrebări.

— ...M'aș încumeta totuși să propun o metaforă, sau o alegorie. „Metafora Melcului"

Să zicem că este un melc, Bogdan, sau Adeodatus. Povestea vieții lui, a călătoriei lui pe un mai mare sau mai mic țărm al lumii, este la fel de lentă și închisă'n sine ca istoria oricărui popor. Iar de la o frunză la altă frunză e-o depărtare fără sfîrșit. Mersul melcului este mișcarea staționară, căci el e mereu acasă fiind în orice loc. Și nimic mai fragil și mai muritor decât celulele moi ale ființei lui, celule moi și lente și temătoare și muritoare. Ciudățenia este că aceste celule, încă din prima clipă a existenței lor, produc și duc în tăcere cochilia pietroasă, aceea etalând un încifrat mesaj.

Ce este și la ce'i folosește cochilia ? Este lăcașul vieții lui, pe care și'l clădește încă din prima clipă a vieții, purtîndu'l pururea cu sine. Astfel melcul este a-casă în orice loc s'ar găsi el își clădește sălașul neîntrerupt, acesta fiind felul vieții lui. Nu'și iese niciodată din cochilie, așa cum nu'ți poți ieși din soartă, din istorie. O părăsește, cumva, numai atunci când melcul moare. Semnele înscrise pe săvârșitele volute ale scoicii sunt istoria clipelor, mileniilor vieții lui. Ele vorbesc ele cântă, pentru totdeauna, ele sunt acum mai mult decât melcul însuși. Acele semne, întocmai ca ideile și zeii, întocmai ca senurile sferelor, nu cunosc moarte, ele povestesc istoria fără a fi ele însele istorie, și totuși făcând'o, prezentând'o celui pe al Cărui Nume melcul îl poartă

...Și iată acum țărmul acesta pacific, plin de scoici și de curat sunătoare cochilii, un țărm pe care noi, noi unul — melcul și cochilia sa — purtându-ne domol din frunză'n frunză, dintr'un eon în altul, am convorbit.

Ianuarie 1989, în La Jolla, California

Mihai URSACHI

POLIGON 7

Minciuna politică, politica minciunii și scurta istorie a unei tranziții îndelung așteptate

Ei nu ! asta-i bună... prietenul Antonesei îmi sugerează să meditez puțin asupra relației **politică-minciună** și doar știe că-s mai dezgustat (și de una și de alta) ca un băutor de coniac în fața unei halbe cu bere... S-o luăm totuși de la un capăt și să zicem că, dacă, **politica minciunii** este absolut intolerabilă (adică, domnilor, ceea ce se practică acum la noi cu un maximum de tolerabilitate din partea unei populații care, parcă, tocmai asta așteaptă — să fie mințită) atunci **minciuna politică**, și o spun în deplină cunoștință de cauză, este nu numai permisă, dar și necesară căpătînd, în acest al doilea caz nu numai un aer aparte, dar și o înduioșătoare, fragilă legătură cu literatura. O să folosim deci o terminologie strict literară, hiperbolă, metaforă..., ceea ce, patentul îmi aparține, ar putea folosi foarte bine ziarelor de partid. Nu contează care, să ne-nțelegem !... Să începem cu **politica minciunii** păstrînd, pour la **bonne bouche, minciuna politică** pentru finalul poligonului nostru.

Cred, dar de ce să fiu ipocrit ?, nu cred, **sînt sigur**, că niciodată pînă la comunism minciuna n-a ajuns să fie înălțată la rangul de politică de stat, fardată, supradimensionată, împănată cu mici adevăruri (de. cozonacul cu stafide...), adulată, legiferată, texticulată, interpretată și apoi la lume dată ; e drept, nu ca emanație, dar ce mai contează ?...

Dar dacă nu acceptai ? Ei, atunci să te ferească Dumnezeu ! Nu, nu-i vorbă, atîta vreme cît a existat consensul : Ei ne mint, noi știm asta, ne prefacem că acceptăm (chiar cu entuziasm), nu crîcnim, dar facem bancuri — și, Doamne, se pare că a existat un departament în cadrul **Securității** numit de Pacepa **„Clubul mincinoșilor"** care, pe lîngă zvonurile stabilizatoare mai fabrica și bancuri și să ne aducem aminte numai de seria aceea absolut cretină — latura naționalistă din cadru **Secu** — în care un român în conjuncturi dintre cele mai nefavorabile iese, între americani, francezi și ruși, pe primul loc, invariabil pe primul loc pînă cînd, odată cu degradarea nivelului de trai, a prevalat latura C.I.A. (sau, brrr... maghiară !) și au ieșit sinistritățile acelea în care românul încurca planurile culinare ale canibalilor mîncîndu-le cartofii din ciorbă, chestie pe care mai puțin adaptații americani, francezi și ruși n-au reușit-o sfîrșind, cum altfel ?, sub privirile înfometate ale compatriotului nostru...

Dacă aș avea spațiu — și odată tot o să am... — (tipografic, **of course !**) — m-aș lansa în speculații dintre cele mai crude, mai amuzante, mai ironice dar, dar, dar tragedia a fost îngrozitoare.

Și totuși... în **politica minciunii** car știm cum stăm. Ei și Noi. Și parcă această strictă delimitare paradoxal unificatoare era mai puțin abjectă **atunci** (referentul meu este tovarășul Nicolae Ceaușescu și Epoca Sa De Aur) decît acum cînd, puneți doliu fetițelor și legați feseneaua, sîntem în Epoca de Splendidă Tranziț'e unde s-au amestecat apele : Politica minciunii (vezi minerii, contrademonstrațiile din 12 și 29 ianuarie, Marian Munteanu acuzat de instigare la violență, opoziția care n-a mîncat salam cu noi, cu soia, cu tov. Iliescu, cu dracu să-i ia că-s și mulți și foarte mulți) cu **minciuna politică** (vezi „o tranziție lentă, fără convulsii, spre economia de piață", „prosperitate, bunăstare, un nivel de trai cu adevărat la nivel european" — unde ai mai auzit asta, amice ? — „o lovitură de stat legionară", după care : „de tip legionar", după care : „în agricultură se muncește", „am făcut o vizită și am constatat că...", după care : „am renunțat la comunism, mi-am dat seama că este o ideologie falimentară", după care : „nici eu nu știu ce-i cu teroriștii ăștia, au prins unul chiar lîngă mine, înarmat, dar l-au scăpat", după care : „frontul este al oamenilor de bună credință" ș.a.m.d pînă cînd ți se acrește laptele în sticlă de-atîta minciună politică.

Sigur, nimeni nu-i ferit, cine n-a mințit niciodată ?, dar nu vi se pare că la noi, acum, în acest moment politic de o gravitate fără precedent — și sunt mulți care își pun mîinile la ochi refuzînd să vadă, sperînd aiurea — se minte cu nerușinare, trăim în plină politică a minciunii și mai va pînă la minciuna politică ! (E, v-a plăcut cum mi-am întors demonstrația pe dos de vreo două ori, nu ? Și vă asigur, n-am făcut-o doar de dragul demonstrației)...

Dorin SPINEANU

Colectivul de redacție : Radu ANDRIESCU, Liviu ANTONESEI (redactor șef adjunct) ; Emil BRUMARU (redactor șef adjunct), Mariana CODRUȚ, Nicolae DABIJA, Nichita DANILOV, Daniel DIMITRIU, Alexandru DOBRESCU (redactor șef), Gabriela Codruța GAVRIL, Valeriu GHERGHEL, Mădălina GRIGORAȘ (prezentare grafică), Ion HADÂRCĂ, Alina MUNGIU, Constantin PRICOP (secretar general de redacție), Horia ZILIERU.

„Ai ascultat Europa liberă !"

Din decembrie și pînă acum — îmi vine să spun : de la începutul erei noastre — evenimentele au avut o densitate atît de mare, incît putem spune că am trăit cît pentru o viață întreagă. Un palpitant roman de aventuri a scris istoria cu noi și pentru noi, roman din care n-au lipsit bandiții, eroii, diversiunile, loviturile de teatru, exaltarea, spaima, bucuria, entuziasmul, lacrimile, speranța și dezolarea. Oferind material de studiu infinit psihologilor și istoricilor, minciuna a luat spectaculoase, incredibile înfățișări ; iată doar cîteva din formele ei, pe care generoasa noastră limbă le diferențiază pînă la nuanță : ipocrizie, deformare, dezinformare, diversiune, răstălmăcire, eludare, manipulare, prefăcătorie, înscenare, provocare, calomnie, zvon etc. etc. etc.

Între noi (sau o parte dintre noi) și putere s-a instalat lipsa de fair-play încă din primele zile. Nu intîmplător. Divorțul poate avea multiple cauze. Una ar putea fi aceasta : puterea a venit cu intenția să taie numai capul balaurului, noi i-am pretins să ucidă balaurul. Iată cum nici una din părți nu a fost mulțumită : **guvernanții**, tăind capul fiarei, s-au așteptat să fie primiți în chip de eliberatori, **guvernații**, pretinzînd spectacolul sîngeros al uciderii dintr-o dată, i-au tratat ca pe niște uzurpatori. Oferta a fost : „despot luminat" cererea — friptă cu ciorba, a respins-o cu hotărîre, ca tot omul pățit.

Frustrarea aceasta „bilaterală" a impus un raport de forță între vîrful și baza piramidei, întreținînd perpetua stare de tensiune pe care am resimțit-o cu toții și pe care alegerile n-au făcut decît s-o sporească.

*

Minciunile la care a făcut vîrful apel vor fi avînd la început o motivație logică, chiar dacă de neadmis pentru noi. Dar, fatalitate, minciuna naște automat altă minciună și tot așa. Pînă ce ne-am trezit într-un labirint. In care ultimul zvon, să zicem : „se fac dosare !" sau ipoteza scenariilor supraetajate vizînd amenințarea ființei noastre naționale, nu mai decît să ne agite și mai tare.

Ne-am așteptat cu toții ca puterea nou instalată să fie democratică — obiectivă, tolerantă și mai ales... impersonală. Dar multe din reacțiile ei trădează ranchiuna. Rezultatul frustrării ?

Uneori îmi vine să cred că ea se conduce după formula „vă arăt eu democrație, mama voastră !" Și iată : cap al **bisericii** e repus preafericitul Teoctist, în pofida tuturor protestelor ; și cap al **poliției** e pus Chițac, în pofida tuturor protestelor ; și cap al **armatei** e pus Militaru, î.p.t.p. ; și inițiativa privată în **școală** e stopată cu cinism (vezi desființarea Universității Ecologice), î.p.t.p ; și șeful **Ligii studențești** e arestat, î.p.t.p. ; și marile personalități ale vieții noastre culturale și nu numai sînt batjocorite și acuzate că vînd țara, î.p.t.p. (dar să nu ne speriem, Titulescu însuși a fost acuzat că a vîndut România bolșevicilor pe 2 mil. de lei pe care i-a depus repede în Elveția !) ; și televiziunea se încăpățînează să rafistoleze „actualitățile", î.p.t.p.; și presa de partid continuă să împrăștie otravă î.p.t.p. etc. Care sector a scăpat ?

Și uite-așa, încet, încet se ajunge la compromisul atît de drag nouă : mai lasă de la tine, mai dau de la mine — de altfel singura soluție umană...

*

Straturi-straturi minciuna proliferează. Vîrful piramidei oferă zilnic spectacolul stupefiant al... lipsei de consens. Unul și același eveniment e tratat diferit de la etaj la etaj, sau chiar aceeași personalitate politică dă mai multe variante asupra întîmplării, în funcție de ce ? Vezi evenimentele din 13—15 iunie, cazul șefului Ligii studențești... Asupra altora (cazul Tîrgu-Mureș) se tace cu stoicism, lăsîndu-i pe alții să vorbească, și nu în favoarea noastră.

Nimeni nu mai caută să mai fie consecvent cu sine însuși, nici măcar în minciună.

Nu mai puțin dezolant e spectacolul pe care-l oferim noi, guvernații. Scindați, nesolidari, ușor de manipulat — n-am să uit niciodată imaginea de coșmar de la mitingul din 29 iulie din Iași : manifestanții îngenunchiați în fața Mitropoliei și corul de huiduitori în exercițiul funcțiunii pe margini ! — venali, oportuniști, părăsiți de dumnezeul interior care te obligă să fii mai bun, mai demn, mai dîrz, mai cinstit. Care să fie adevărul celor care strigă în stînga și-n dreapta : Legionarilor !

Există oare vreo speranță că ne vom regăsi vreodată ? Că vom intra pe făgașul unei deveniri firești, calme, nefriabile ? Sau sîntem blestemați să ne tăiem mereu creanga de sub picioare ?

Ani de zile, un coleg, foarte atent la ce vorbeam, la cea mai mică scăpare a mea mă fixa cu privirea strigînd : „Ai ascultat Europa liberă !" Și zîmbea ghiduș. Dar mie îmi era foarte frică de zîmbetul lui... Negam cu toată tăria. Dar el știa că eu mint și eu știam că el știe că eu mint. Un raport care mă paraliza. O culme a torturii.

Un asemenea raport urmărește să creeze „vîrful nalt al piramidei" cu baza ei ?

Mariana CODRUȚ

Trecutul ca o piatră de moară

> **„Pîinea minciunii este dulce omului, dar mai pe urmă gura îi este plină de pietriș".**
>
> (Pildele, **Cap. 9. (7)**

Dacă tragedia acestui popor se consumă și-acum tot între clasicul „pupat toți Piața Endependenți" și o nesăbuită, amarnică și de nestăvilit dorință a fiecăruia dintre noi de a-l vedea pe **celălalt** plătind pentru faptele sale, dacă nimeni nu suportă adevărul despre sine însuși dar fiecare pretinde aproapelui său „adevărul și numai adevărul", dacă tot românul acuză, judecă și condamnă, dar nici măcar un singur român (fie că se află în boxă, fie că se află la putere) nu poate crede că el (personal) a avut sau are vreo vină, dacă disperarea se așează ca un strat de păcură-nceinsă peste o altă de-atîția ani disperare, cine poate alunga gîndul că minciuna trecutului va triumfa peste veacuri și că, astfel, **sinceritatea politică** (la noi, mai mult decît oriunde aiurea) va rămîne doar o obsesie ?

Am trăit, cu toții, prea mult, cu pumnul în gură. Chiar cei care s-au tîrît în genunchi după o funcție au putut repede constata ca o piramidă de funcții suprapuse cîntărea amenințător deasupra capului lor cît tone nenumărate de piatră. Și cu toate acestea, îmbulzeala spre funcții, urzelile pentru a le obține, incredibilele umilințe pentru a le păstra, megalomania altoită după modelul suprem la fiecare nivel al piramidei n-au fost decît de foarte puțini români evitate.

Am trăit, cu toții, convinși că supraviețuirea nu e posibilă decît cu prețul complicității. Dar pentru cei (foarte puțini) care nu s-au lăsat cumpărați, care au acceptat să-și macine tinerețea fără să aibă nimic din ceea ce tinerețea cu adevărat merită, pentru aceștia greul a fost și mai greu : lîngă pumnul regimului comunist, lîngă pumnul dictatorialelor legi(lîngă pumnul multiplelor obligativități instituționalizate, lîngă pumnul șmecherilor „superiori", lîngă o sumedenie de alți sîrguincioși pumni, în gura fiecărui om cinstit și-a făcut loc și pumnul celor transformați (dacă nu cu trup și suflet, măcar pe statul de plată) în slugi abjecte și cinice. Ani de zile am constatat cum crește și crește și crește ura celor (de bunăvoie și pentru binele burții lor) compromiși față de puținii pe care nimic nu i-a putut clinti și nu i-a putut atrage de partea minciunii. Ani de zile am urmărit încrîncenarea cu care primii încercau, prin orice mijloace, uneori de-o subtilitate înspăimîntătoare, să-i tragă în mocirlă mai ales pe cei care simțeau că sînt murdăriți doar prin simplul fapt că trăiesc într-o lume murdară. Ani de zile am ținut la viața aceasta („de ce oare ?" — m-am întrebat ; „de ce oare ?" — mi-am repetat întrebarea, pînă ce întrebarea însăși devenise prefăcătorie) deși știam că în această (singură) viață oamenii care spun adevărul sînt considerați proști, a-normali, demni de disprețul celor mai mari și a celor mai mici. Și dacă despre descreierații din fruntea țării nu se putea spune decît că sînt „geniali", cum să nu se spună despre cei buni, inteligenți și cu caracter că trebuie duși la balamuc ?

Acum, cînd disperarea se așează ca un strat de păcură-nceinsă peste o alta de atîția ani disperare, nu-mi rămîne decît să cred că sinceritatea are mari șanse să fie „decretată" principala **obsesie națională.** Rămîne de văzut cu cîtă finețe ipocrită vor ști oamenii politici să exploateze obsesia cu pricina, în așa fel incît noi, autoamăgindu-ne, să „sprijinim în unanimitate" disprețuitoarea lor ascensiune. (E vorba, desigur, despre **viitorii** oameni politici, fiindcă cei actuali, convinși că românii sînt prea bine învățați cu minciuna, și-au permis — din ianuarie încoace — **să uite** de la o zi la alta declarațiile de ei înșiși făcute în public și chiar să se arate „jigniți" de reacțiile celor care nu le-au putut trece cu vederea „stilul" afirmațiilor contradictorii).

Ileana STELOI

Tabacherea cu pirați

Improvizație

Cătălinei Buzoianu

Deasupra nesimțirii vom flecări-ntr-un colț,
Vom pipăi popoul fecioarelor cu moț,
Vom scărpina burlane, vom bate cu ciuperci
In blugi de domnișoare, vom prinde fluturi
berei,
Vom lua cu lingurița caimacul de pe zei,
Vom linguși în paturi mari șolduri de femei,
Vom alinta pubere, galanți ca-n almanah,
Vom zice, punînd mîna pe servitoare : ah !,
Vom duela sarcastici pentru onoarea lor :
A baligelor sfinte și-a bălăriilor,
Vom pune pe foițe rupte de crin tutunul,
Vom număra extatici pîn'la o sută unul,
Vom sfîșia emblema cu lobode în tiv,
Vom înțelege vaca în mod intuitiv,
Vom zgîrla-n pereții closetelor sonete,
Vom călări paianjeni cu ochii în fațete,
Vom face dulci provizii de-amurg în geamantane,
Ne vom juca de-a „cu-cu !" prin frîne de
vagoane,
Vom bea cu disperare, spre-a ni se-nchide rana,
Vermut ce-a luat medalii de-argint la Lubliana,
Iar bibliografia completă de parfumuri
Vom studia-o-n șanțuri, în magazii, pe drumuri,
Vom trîndăvi în troace printre purcei de plumb,
O, fiecare vorbă vom închide-o-n bumb,
Vom lipăi cu talpa murdară prin smîntîni,
Vom sta chiar în ulcioare vreo două săptămîni
Uitîndu-ne afară la cei ce se agită
In timp ce-ntre chișleaguri e-o lene infinită,
Vom frămînta-n lighene cel mai subțire chit,
Vom răsuci lumina rîzînd la nesfîrșit,
Ne vom strîmba-n cristale, vom sparge becuri
vechi
Cu filament de Wolfram, vom duce la urechi
Ceasornice de masă ce huruiesc suav
Din roți și roticele, mirîndu-se grozav,
Pătrunși de importanță ne vom răsfrînge buza
Ochind din mers dovlecii docili cu archebuza,
Vom răguși lalele cerîndu-le să cînte,
Vom provoca serafii fără buric la trînte
(Iar dacă-i vom învinge o să le facem trei
Burice-n loc de unul, umplute cu mujdei),
Vom bate-n garduri cuie dogmatice de fier,
Vom depista, sub guler gîngănii, plini de fler,
Vom coborî în pivniți la morcovii ce zac
În fragede nisipuri mai bine de un veac,
Ne vom topi în iederi pe ziduri de balcon,
Vom leșina în pîlnii adînci de gramofon,
Vom dizolva limacșii cu sare, vom trișa
Cu trefle de răcoare și rigi de catifea
Vom cumpăra volume din care nu citim,
Vom duce lungi discuții cu domnul Gordon Pym,
Vom descărca pe rampă baloturi de fineț,
Vom fistîci-n dulapuri lămîi fără corset,
Vom trece melci de spaimă pe lame de briceag,
Vom naviga în băîi, vom picoti în prag
Lin gîngurind ca pruncii, nemaiștiind o iotă,
Vom auzi cartofii în crătiți cum complotă,
Și-n după-amiezi de toamnă, virili, vom
face-abuz
Cu galben de caisă, cu roșu de harbuz,
Cu verde de lucernă și mov de glob lucios
Blind ocrotiți de-aripa plăpîndului Eros,
Vom gelui legume cu sufletul, gingași,
Ne-om îngropa în bucle mărunte de talaș,
Halucinați vom suge din ciucuri de perdele
Licori necunoscute, îmbătătoare, grele,
Și în sufrageria ermetică și goală
O să ne curgă din nas de oboseală,
Vom delira prin casă cînd pernele fac gheb,
Vom prinde-n pudrieră blînd pudră un efeb,
Vom avansa elastici spre lucrurile-n sine
Cu mantii în fierturi și jambiere fine,
Vom distila pe unghii cele mai roze limfe,
Vom face cataloage de fauni și de nimfe,
Vom despica cișmele, miezuri de-odaie caldă,
În căni ascunși, vedea-vom, smarald iubind
smaraldă,
Cum trombe de miresme din preș bat furioase
Tavanurile scunde, cum îngeri de mătase
Lipesc prișnițe calde pe umede oglinzi,
Ca strugurii, ferici, ne-om agăța de grinzi,
Vom mirosi în taină sticluțe de parfum
Cu inima în piepturi făcînd sonor bum-bum !,
Vom încerca delicii cu-agrafe rău famate
În părul de la ceafă de heruvimi purtate,
Din papiote ața ne va chema subtilă,
Vom merge-n poezie cu o locomobilă !!!!!!!

Emil BRUMARU

Ancheta „Convorbiri literare” ●

Ancheta „Convorbiri literare” ●

O politică a adevărului

Da — trei întrebări, un răspuns, pentru că ele sînt legate. Răspunsul ar trebui să fie și el legat. Sînt absolut de acord cu ideea că regimul comunist este unul al minciunii generalizate sau, cel puțin, este și așa ceva. În privința legăturii dintre minciună și politică în general sînt multe de spus, pentru că noi acoperim prin cuvîntul „politică“ o mulțime de fapte sociale care sînt legate de fapte politice, care au o semnificație politică, dar care nu sînt totuși propriu-zis politice. Cred că o mulțime de organizații considerate independente, mă refer la **Societatea Timișoara**, la **România liberă**, la **Grupul pentru dialog social** și altele, au făcut foarte multă politică, dar această politică n-a fost legată nici într-un fel de minciună, ci din contra. În definitiv, putem spune următorul lucru: fenomenele politice sînt legate de efortul Adevărului, într-un mod bine și serios definit, cel puțin tot atît de mult cît faptele politice utilizează în anumite cazuri minciuna. Este greu, de aceea, să încerci o demonstrație globală a raporturilor dintre politică și minciună. Aș putea spune că asocierea aceasta este de cele mai multe ori frivolă, că ea nu are în vedere multitudinea situațiilor în care raporturile dintre adevăr, opinie publică, interese, valorile Binelui sau tentațiile Răului se intersectează într-o societate normală sau anormală. Sînt convins că există o politică — sper că o și experimentez — ce are drept caracter adevărul, nu minciuna. Este evident că există și în societatea noastră — ca în toate societățile — grupuri de interese care sînt afiliate în politica minciunii. Dar asta, repet, nu ne obligă la asocierea imediată dintre politică și minciună. Asocierea aceasta dintre anumite fapte și minciună este mai generală — există o minciună în cultură, alta în practica Ministerului Sănătății, există o minciună în educație etc. Dar asta nu înseamnă că educația, sănătatea, cultura sînt legate intrinsec de minciună.

Eram de acord că regimul comunist este un regim al minciuni. În această privință, 22 decembrie a constituit un salt. După revoltă, n-a mai putut exista acel sistem coerent, totalizant al minciunii obsesive. Societatea românească „s-a spart“ între cei interesați în promovarea adevărului și cei interesați în a utiliza minciuna. Este o schimbare calitativă, raportul dintre minciună și adevăr este chinuit de un conflict care se apropie de condiția multor societăți normale. Dacă aș vorbi despre o specificitate a statutului acestui raport, în perioada pe care o parcurgem, care nu este totuși o simplă continuare a situației anterioare, m-aș referi la condiția cu totul ciudată a adevărului în opoziție cu minciuna. Mă refer la impresia tot mai persistentă că adevărul ca atare nu are putere. În presa noastră independentă există o mulțime de adevăruri. Adevărul acesta, în sensul în care vorbim, în mod firesc ar trebui să fie o forță. Dar din acest punct de vedere, societatea românească nu a ajuns la firesc, pentru că adevărul nu funcționează. Este tulburător, uneori, să afli că persoane aflate în funcții de conducere sînt discreditate, nu au acoperire morală, și totuși lucrul acesta nu impietează cu nimic asupra posturii celor în cauză. Este tulburător, în același timp, ca denigrări și calomnii nerușinate să fie descoperite, confirmate ca atare și totuși ca aceste defăimări să-și facă efectul ca și cum ar fi adevăruri...

Politică și etică? Încă de la începutul secolului, Marcel Mauss vorbea despre existența faptelor sociale totale. Nu există fapte etice, fapte politice, fapte culturale separate între ele. Faptul social este total, el are fațete, evident unele dezvoltate mai mult într-un sens, altele în altul, dar are fațete din toate direcțiile. Din această cauză, separația aceasta de care aminteai este mai degrabă artificială și nu cred că poate să ofere baza unui discurs coerent și adaptat la situație. Fără îndoială că există o specificitate a ceea ce se-ntîmplă în estul Europei și specificitatea aceasta ar putea fi discutată în termenii raportului dintre etică și activitatea socială. Cred că trecerea de la totalitarism la o societate care să funcționeze democratic presupune o schimbare de mentalitate și de funcționalități sociale în care cam toate procesele implicate au o reverberație în domeniul valorilor. Iar o reverberație și domeniul valorilor include **obligatoriu** o reverberație de ordin etic.

Gabriel ANDREESCU

De la minciuna politică

Comunismul — o minciună generalizată ■ asocierea este, de multe ori, frivolă ■ valorile Binelui și tentațiile Răului ■ societatea românească „s-a spart“ ■ faptul social este total ■ o schimbare de mentalitate ■ politica minciunii un proces malign ■ as vorbi despre o oncologie socială ■ comunismul este ipocrit ■ exercitiile masochiste de analiză a discursurilor lui Ceausescu ■ discursul lui Iliescu începe să fie previzibil ■ nu e nici măcar la nivelul începuturilor perestroikăi **■ să-l comparăm cu discursul lui Havel ■ politica este arta unei navigări dificile ■ prima dezinformare: tra-**

Oricît ne-ar fi de puțin plăcut să recunoaștem și oricît am prefera adevărul și sinceritatea în viața publică, se pare că există o legătură greu de desfăcut între politică și minciună. În democrațiile autentice, aceste minciuni sînt, mai degrabă, benigne, dat fiindcă partidele politice bine structurate se controlează unele pe altele, că opinia publică poate reacționa imediat, că există grupuri de presiune și control generate de societatea civilă, în sfîrșit, pentru că, în acele societăți, presa chiar este „a patra putere“ și mulți oameni politici și-au văzut lichidată cariera prin acțiunile sale de deconstruire a minciunii. Dacă în societățile democratice, **minciuna politică** este relativ benignă și oricum ea este amendată de opinia publică și de celelalte forțe politice iar, în cele din urmă, este drastic pedepsită prin jocul electoral liber, în societățile totalitare și, mai cu seamă, în comunism, aceasta se transformă într-o veritabilă **politică a minciunii**, care dezvoltă un discurs ce nu mai are legături nici cu referentul — viața socială, politică, economică, culturală etc. —, nici cu adresantul care devine, tot mai mult, societatea globală. În societățile totalitare, fie ele fasciste sau comuniste, este imprimat un proces de uniformizare socială, de eliminare a intereselor specifice ale grupurilor sociale, ceea ce, de altfel, devine foarte rentabil pentru puterea dictatorială deoarece unor serii paralele de minciuni pot substitui o unică și uriașă minciună. Bazate pe unanimitate, pe „adeziune deplină“, pe „strînsunire în jurul...“, regimurile de tip totalitar au marea „șansă“ de a putea minți în bloc societatea, care, de altfel, treptat, nici nu

Cancerizarea prin minciună

O să încerc să răspund, probabil, nu în ordinea treptelor pe care le presupune întrebarea pe care mi-ai pus-o. Eu cred că există o minciună politică benignă, pe care o acceptăm într-un proces sau într-un sistem democratic, de pildă, în procesul alegerilor, cînd, de bună voie, în urma votului, predăm monopolul puterii unei anumite structuri instituționale. Spre deosebire de această minciună politică acceptabilă, poate inevitabilă, împotriva căreia există structuri de control și de corecție în cadrul societății civile, vorbesc de structuri nonguvernamentale, non-oficiale, informale, care vin să corecteze, să limiteze acest monopol al puterii, politica minciunii este un proces malign. Este vorba de un proces pe care l-aș defini, mai degrabă, prin alți termeni decît cei ai politologiei, ai sociologiei. Aș extrapola, aș transfera chiar termeni din medicină, aș vorbi de o **oncologie socială**. Există, probabil, grade de cancerizare a unui sistem social prin minciună, însă sînt convins că faza absolută a atins-o comunismul care se bazează, în mod absolut și total, de la cap la coadă, pe minciună. Spre deosebire de nazism, să zicem, care își expune obiectivele în mod „sincer“, din start — cine citește **Mein Kampf** vede imediat despre ce este vorba —, comunismul are ipocrizia de a delapida semantic discursul politic, adică de a construi totdeauna în contra-sens cu adevărul. Din punct de vedere retoric, strict formal, discursul politic este exact opusul a ceea ce ascunde în fondul semantic. La constatarea asta puteam ajunge foarte ușor și înainte de 22 decembrie. Tu știi foarte bine, cunoști și tu textele lui Derrida și toate decompozițiile lui. Ele ne-au fost de folos și în exercițiile noastre masochiste de analiză a discursurilor lui Ceaușescu, dar la ele, după 22 decembrie, mai trebuie adăugat ceva.

Acest furt semantic, această construcție antifrastică, ipocrizia perioadei de pînă la 22 decembrie sînt reluate, desigur, după 22 decembrie, dar **modernizate**. Deci, în momentul de față, este un pic mai greu de detectat — și mai ales de demonstrat — minciuna care stă ascunsă în spatele aparenței formale a discursului oficial. Cu toate acestea, dacă o să continuăm această plăcere masochistă a analizei discursurilor liderilor noștri, acești **pater nationis** ai noștri, vom vedea că și discursul lui Iliescu începe să fie previzibil, repetabil și că nu e altceva decît un efort — iar aici repet o concluzie la care am ajuns, în lungi discuții cu Vladimir Tismăneanu — de a raționaliza ceea ce părea irațional la Ceausescu. Deci, nu este vorba decît de o modernizare, dacă vrei un fel de retuș cosmetic. Fața rămîne la fel de hidoasă, doar că ni se sugerează că este a unui om bun. Din punctul acesta de vedere, cred că este limpede că idealul politic, social și cultural al lui Iliescu se oprește la nivelul anilor 1965—1968, al reformismului de la Praga. Deci, el este, oricum, anacronic. Și ca să-ți dai seama cît de anacronic este, că nu ajunge nici măcar la nivelul **perestroikăi** din faza sa de început, să comparăm declarațiile lui Havel în fața Parlamentului European, în care spune că, în momentul de față, statul cehoslovac dezideologizat are o singură idee- forță și anume respectul necondiționat și total al drepturilor omului, în înțelesul cel mai larg al acestei noțiuni, și stima pentru valoarea individualității umane, să comparăm deci asta cu „ideea-forță“ a lui Iliescu, cînd face apel la un nou **cult al muncii**, în această perioadă, în **România**. Ca și cum de așa ceva am mai avea noi nevoie acum, nu de muncă pur și simplu.

Vasile GOGEA

Discursul puterii e același de la întemeierea lumii

Întrebări foarte consistente. Asa Asta mă obligă la un răspuns foarte lung dar, nu te speria, voi încerca să-l mai concentrez. Așa. Relația dintre politică și minciună este, într-o anumită măsură, inevitabilă. Gîndește-te, de pildă, că orice candidat în alegeri, într-un sistem electoral normal, face anumite promisiuni pentru cazul în care va fi ales. În cele mai multe situații, el nu și le duce la îndeplinire — din diverse motive, unele obiective, care nu țin de voința lui — și atunci sigur că-l taxăm, **a posteriori**, drept mincinos, cel puțin parțial. Pe de altă parte, politica este arta unei navigări dificile, în care nu sînt excluse deloc contradicțiile. Pentru că poți intra, într-un anumit context politic, cu o anumită intenție, pe care o declari ca atare, iar contextul se schimbă și tu ești obligat să te revizuiești. Și atunci, în arta aceasta a navigării, trecem foarte aproape de minciună.

Ancheta „Convorbiri literare" ● Ancheta „Convorbiri literare"

la politica minciunii

ducerea lui glosnost prin transparenţă ■ o oarecare iluminare ■ un loc care nu este curat deloc ■ sîntem prizonierii unor clişee ■ mecanismele minciunii se rafinează ■ măcar un nucleu de consens social ■ la noi, pluteşte fărîmiţarea ■ minciuna sfruntată se dă repede de gol ■ Marx — un mincinos sau un Posedat ■ Lenin a minţit cu siguranţă ■ comunismul este instituţia minciunii ■ o rafinare nu tocmai reuşită ■ noroc că mai există şi alte discursuri ■ hidoasa lumină a minciunii ■

mai este o societatea propriu-zisă, ci se metamorfozează într-o stranie „populaţie".

Societatea românească se află acum într-o fază de tranziţie de la dictatura comunistă spre democraţie. Procesul este mai dificil şi mai îndelungat decît ni se păruse mai tuturor la început. În ce priveşte raporturile dintre politică şi minciună, impresia mea este că nu pot fi deosebite mari diferenţe faţă de perioada anterioară, că parcurgem, după un proces revoluţionar o stranie senzaţie de continuitate. Pentru a-mi verifica impresia, am pus unor personalităţi cunoscute nu numai pentru valoarea lor profesională, dar şi pentru că s-au opus prin diferite mijloace minciunii comuniste, un set de întrebări, legate între ele, axate pe raportul dintre minciună şi politică. Aceste întrebări sînt: **Legătura dintre minciună şi politică este, oare, de nedesfăcut? În această privinţă, se pot deosebi între discursul puterii de dinainte de 22 decembrie şi cel care se formulează după acest eveniment? În fine, există unele deosebiri în modul în care se pune problema acestui raport în România prin comparaţie cu alte ţări foste comuniste?**

Răspunsurile, transcrise de pe bandă, n-au cunoscut decît minime corectări datorate repetiţiilor, formulărilor prea orale sau eliptice şi pot fi consultate în aceste două pagini. Este de la sine înţeles că problema nu o socotim închisă, de aceea nici nu încercăm formularea unor concluzii, precizînd totodată că orice încercare de răspuns va fi bine primită în paginile revistei noastre.

L. A.

Ce se întîmplă, de fapt? În Est, după cum ştim, s-a lansat conceptul de **glasnost** care, mă rog, după unele opinii, a fost tradus eronat prin **transparenţă.** Am mai vorbit despre asta, a fost o întreagă critică a termenului, făcută de Volkoff care s-a consultat, dacă nu mă înşel, în această privinţă şi cu Michel Ellert. Ei au considerat că traducerea cuvintului **glasont** prin **transparenţă** a fost făcută de traducătorii sovietici, iar aceasta a fost prima dezinformare. În realitate, **glasnost** ar însemna **a pune în lumină** ceva existent, dar care nu era bine pus în lumină, era **ocultat.** Adică nu este vorba de schimbarea unei realităţi, ci numai de o oarecare luminare mai potrivită a ei. Or, noi ne situăm cam în acest perimetru. Adică, ne este, cu alte cuvinte, mai puţin frică de ceea ce întreprindem în domeniul politic. Şi atunci lăsăm o rază de lumină să cadă în acest loc, care nu e foarte curat, iar dacă particularizăm, la noi, chiar nu este curat deloc. De aceea, a lăsa un val de transparenţă — sper ca nu fac o contradicţie în termeni — a lăsa deci un val de transparenţă să cadă peste acest domeniu înseamnă a ne apropia binişor de cinism.

Deosebiri în discursul puterii? Dar acesta, nu doar după mine, ci după teoreticienii fenomenului în general, este unul şi acelaşi de la întemeierea lumii şi pînă astăzi. În privinţa discursului puterii la noi... dar noi sîntem prizonierii unor clişee de limbaj, care traduc clişee de gîndire, fără îndoială, ceea ce face ca acest discurs să aibă foarte puţine variaţii. Este suficient să deschid radioul şi să aud discursuri triumfaliste despre diverse realizări într-un punct sau altul al economiei noastre ca, automat, să fac comparaţii cu discursul dinainte de 22 decembrie. Aşa că există, dacă vrei, între discursul de dinainte de aşa-zisa revoluţie şi cel de după, există unele variaţiuni, dar nu de domeniul calitazis, discursul puterii este unul şi acelaşi din toate timpurile. A doua oară pentru că noi sîntem încă prizonierii vechii mentalităţi. Şi, poate, în al treilea rînd, pentru că puterea nu prea cred că are interes să-şi schimbe fundamental discursul. În fond, vechea putere era destul de solid constituită, deci avea nişte mecanisme care funcţionau pentru unicul său scop, acela al prezervării puterii. În mod normal, într-o schimbare de genul acesta, petrecută la noi după 22 decembrie, tot puterea are de profitat, în sensul că îşi poate rafina, în continuare, mecanismele. Nu? Şi atunci, desigur, ne putem aştepta ca acest discurs să se rafineze şi el, dar în acelaşi sens!

Din păcate, la ora asta, ştiu prea puţin din ceea ce se petrece în celelalte ţări foste comuniste. Însă pentru ca lucrurile să fie mai progresiste în domeniul acesta, dacă nu ţi-e teamă de termen, ar trebui să **existe un fel de consens mai** ferm. Fără îndoială, în Cehoslovacia sau Polonia, **acest consens** chiar **este** mai ferm decît la noi. În momentul în care ar exista **un nucleu măcar de consens social** şi care ar fi emiţător de discurs, cum e de altfel inevitabil, îmi imaginez că lucrurile ar putea sta mai bine. Dar, cel puţin deocamdată, la noi pluteşte fărîmiţarea, datorită intereselor, mă rog, datorită unei anume cecităţi care face ca interesul particular să primeze absolut întotdeauna. În cariera mea, să-i zic, politică, am întîlnit foarte puţine cazuri în care să mi se solicite altceva decît lucruri strict individuale. Şi atunci? Pînă cînd nu se va ajunge la un nucleu de consens social autentic, pornit de la indivizii şi de la grupurile sociale, nu dictat de sus de către putere, nu văd nici o posibilitate de evoluţie în bine a lucrurilor la noi. Cred că este necesar să devenim, cu toţii, mai lucizi, mai puţin egoişti.

Dan PETRESCU

În comunism, minciuna este o profesie de credinţă

Se pare că există o relaţie intrinsecă între politică şi minciună, sau neadevăr. Problema este de gradualitate, de gradaţie. În societăţile democratice — depinde, desigur, ce înţelegem prin democraţie —, în societăţile democratice, după cum ai spus, o anumită doză de minciună există, fără îndoială. De exemplu, în timpul campaniilor electorale, candidaţii promit adesea mai mult decît oferă odată aleşi. Mulţi dintre dînşii ştiu foarte bine că nu-şi vor putea ţine cuvîntul sută la sută. De asemenea, şi electoratul ştie că respectivii candidaţi nu-şi vor putea respecta cuvîntul pe de-antregul. Dar, ei şi-l vor ţine 80% sau 60%. Este, după cum ai spus, un joc între diferitele părţi componente ale societăţii, dar dacă un candidat, să zicem la deputăţie, în Parlament sau unul la preşedinţie, dacă acest candidat minte sfruntat, şansele lui sînt foarte mici pentru că ceilalţi factori, partidele celelalte, intelectualii, presa, **mass media** în general, îl vor da de gol. Atunci cînd un asemenea candidat, care a minţit enorm şi a reuşit, într-un fel sau altul, să inducă în eroare marea masă a electoratului şi păturile de care-am vorbit — intelectualii, presa etc. —, el nu-şi poate menţine postul cîştigat printr-o astfel de minciună sfruntată. Să presupunem că un preşedinte al Franţei a promis aşa, şi-aşa, ş-aşa, şi-aşa... Dacă în primele luni de guvernare se vede că distanţa dintre promisiuni şi realizări este totală, că el a minţit 90%, nu mai are nici o şansă de a guverna, este silit să demisioneze. S-a şi întîmplat, de altfel, acest lucru cu guvernul, practic comunist, din Franţa imediat după cel de-al doilea război mondial. Sau, de pildă, să ne amintim motivele pentru care a demisionat preşedintele Nixon, motive ce se subscriu tot ariei minciunii politice, a incorectitudinii în raport cu jocul democratic.

În ce priveşte comunismul, e limpede că este vorba de o societate închisă care şi-a făcut din minciună o profesiune de credinţă. Chestiunea capitală este dacă, de pildă, Marx însuşi, cînd a scris **Manifestul partidului comunist,** a fost conştient de faptul că ideea proclamării unui proletariat, practic inexistent în Rusia şi în alte ţări şi abia existent în Germania, a proclamării unui proletariat internaţional, omogen, cu o conştiinţă de clasă, cu o avangardă ş.a.m.d., dacă Marx şi-a dat seama că aceste lucruri nu corespundeau realităţii. M-am întrebat adeseori dacă Marx a minţit cu o bună ştiinţă sau, pur şi simplu, a fost şi el un idealist şi un posedat. În ce-l priveşte pe Lenin, sînt sigur că a minţit, pentru că Lenin era destul de conştient că în Rusia nu exista nici un fel de proletariat. Aşa că, a dat soarta unei populaţii de 150 de milioane de oameni, cît avea Rusia atunci, pe mîinile unei categorii sociale fictive, care nu exista şi care să-şi exercite dictatura absolută, era o minciună sfruntată. El a impus-o, iar urmaşii lui, mai cu seamă, prin Djerzinski şi, apoi, Stalin, au consolidat-o prin forţa brută, beneficiind şi de complicitatea unor naivi şi idealişti din ţările occidentale. Comunismul este, în esenţa lui, indiferent de buna sau reaua credinţă a lui Karl Marx, comunismul ca sistem social — nu mă mai refer la ideologie — este bazat pe o minciună instituţionalizată, este însăşi instituţia minciunii. În comunismul lui Ceauşescu, de exemplu, pentru că el a făcut comunism, n-a fost nici un fel de distanţă de comunism, a fost un comunism tipic, stalinist, pentru că altfel de comunism nici nu există, în comunismul lui Ceauşescu, deci, toată lumea ştia că el minte, el ştia ca el minte, el ştia că populaţia ştie că el minte ş.a.m.d., toată lumea ştia că toţi ceilalţi mint. Este vorba de instituţia minciunii la scară generală. Cine nu minţea trebuia să plece sau era supus acţiunilor represive.

În ce priveşte schimbarea discursului puterii după Revoluţie, trebuie să spun că eu nu am asistat la primele expresii ale discursului post-revoluţionar pentru că eu nu eram în ţară. Am venit aici de-abia la sfîrşitul lunii martie, cînd m-am întors din exilul politic. Ceea ce am observat a fost numai o **rafinare** a minciunii instituţionalizate, dar o rafinare nu tocmai reuşită pentru că a durat cîteva săptămîni. O minciună mai subtilă, mai zîmbăreaţă, mai promiţătoare într-un anumit fel, însă imediat după aceea şi, mai ales, cu ocazia evenimentelor din 13—15 iunie, minciuna şi discursul puterii au redevenit aproape identice cu cele dinainte de Revoluţie. La ora actuală, aproape că nu mai sînt capabil să văd o diferenţă reală între discursul puterii de astăzi şi discursul puterii de acum vreo zece ani, cînd a trebuit să plec din ţară. Ceea ce este însă oarecum reconfortant e faptul că există şi alte discursuri, că discursul puterii nu a redevenit (încă?) atoateacaparator, şi astfel rămîn largi pîrtii şi pentru adevăr. Sper că aceste piste ale adevărului nu vor fi sufocate de minciună, ci, dimpotrivă, o vor restrînge tot mai mult pe aceasta, o vor sili să se arate în întreaga ei lumină, în hidoasa ei lumină.

Mihai URSACHI

Anchetă realizată de Liviu ANTONESEI

Necesitatea minciunii

Cel care, încă de la începuturile carierei sale, a întrevăzut adevărurile ucigătoare ajunge să nu mai poată trăi împreună cu ele: le va rămîne el fidel? Este pierdut. Să se dezveţe de ele, să le renege — este unica lui modalitate pentru a se reacomoda cu viaţa; părăsirea drumului Cunoaşterii, al Intolerabilului. Urmărind minciuna, orice minciună promotoare de acte, el o idolatrizează şi aşteaptă de la ea salvarea. Îl seduce orice obsesie, dacă aceasta înăbuşe în el demonul curiozităţii şi-i imobilizează spiritul. De asemenea, este gelos pe toţi, acei care, datorită rugăciunii sau altor fixaţii, şi-au oprit cursul gîndurilor, au abdicat responsabilităţile propriului intelect şi întîlnesc, în interiorul templelor sau unui azil de alienaţi, fericirea de-a fi sfîrşiţi. Ce n-ar da el să poată exulta, de asemenea, în umbra unei erori, la adăpostul unei prostii. El va încerca şi aceasta: „Pentru a ocoli naufragiul meu, voi juca jocul, voi persevera în încăpăţînare, în capriciu, în insolenţă. Să respir este o aberaţie care mă fascinează. Aerul îmi scapă, pămîntul tremură sub picioarele mele. Am convocat toate cuvintele şi le-am ordonat să se organizeze într-o rugăciune; iar cuvintele au rămas mute şi inerte. De aceea eu strig, de aceea nu voi înceta să strig: Nu contează ce, nu contează ce, dar nu adevărurile mele!

Iată-l că se pregăteşte să se desfacă de ele, să le pună deoparte. Şi în timp ce celebrează o orbire atît de mult timp dorită, îl cuprinde neliniştea, curajul îl părăseşte: îi e teamă de răzbunarea cunoaşterii sale, de întoarcerea clarviziunii, de irupţia certitudinilor sale, datorita cărora a suferit atît. E destul — pentru că, pierzîndu-şi întreaga siguranţă, drumul salvării sale îi apare drept un nou calvar.

(din *La Tentation d'exister*, col. Idées, Gallimard, 1956, p. 212-213)

E. M. CIORAN
În româneşte de L. ANTONESEI

Sancta simplicitas

Cu o imagistică ce alunecă permanent de la micul clișeu diurn („Femeile cară sacoșe cu legume cu pește congelat / cîteva cepe se rostogolesc lîngă gura canalului") spre un deznodămînt suprarealist („încet încet li se deschid delicate aripi de sidef"), poezia lui Petre Stoica* te atrage cu voluptate în zona imprevizibilă a oniricului : „Neasemuite-s versurile ce apar înainte de-a adormi / cuvintele se iubesc între ele grăbite / și-n umbra respirației nasc ouă de diamante" (**Limitată și ireparabilă**). O privire critică este aruncată demersului istoric, incapabil să rețină sclipirea genială a genezelor, pentru a păstra doar forma superficială a evenimentului : „din murmur în tăcere și din tăcere în vis / peste tot încet se așterne / o maree neagră dedesuptul cărcia / dimineața istoriei descoperă banale coji de ouă" ; practic poetul își delimitează astfel zona de interes undeva între trezie și somn, între istorie și haos.

E ușor de presupus însă unde începe coșmarul pentru un poet înclinat spre spațiul nocturn, cel care prin definiție modifică realitatea, o reorientează pe un filon individual și o amplifică fără probleme pînă la nivelele cele mai acute ale trăirii : „Dimineața la șase fix / începe teroarea lucrurilor / / nici-un astrolog din comunitatea prietenilor / nu a prezis nebunia coșmarul / / dezlănțuirea teroarei / e anunțată de bubuitura motocicletei din stradă". Și așa, din obiect în obiect, din accident în accident, ajungi în zona nefastă a memoriei : „memoria trompa ei se dezmorțește ah da / nota de plată îngrozit alergi după ea" — **Teroarea lucrurilor**.

Un poem foarte amar și tranșant, **Trecutul**, nu este decît o reflecție asupra efectului devastator al timpului — „Trecutul acest microscopic fluture cu cap de rechin / (...) / suflul lui stăpînește despotic / ființa vie și moartă lignitul piatra și paiul / stăpînește deopotrivă obiectul aruncat la gunoi și bronzul semeț / trecutul această bestie tandră ce roade cu dințișori de oțel". Adevărate diguri în fața unor astfel de eroziuni, poemele sînt imagini cristalizate, sau succesiuni de imagini cristalizate" — „Menuetul morții încremenit în aerul uscat", „cana de lapte ațipită pe soba de tuci", „Viscolul scutură din copaci botgroși de cristal". Ineditul și forța imaginilor te împiedică să conștientizezi faptul că poemele par a fi mai curînd o colecție de naturi moarte, cu obstinație golite de ființe din zona realului : chiar și atunci cînd poemul pare suprapopulat, nu este vorba în fond decît despre personaje ale căror conotații artistice sau mitice sînt scoase în relief : „vînătorii lui Brueghel intră-n bistrou / ... / teroriști cu piciorușe de șobolan... / Salomeea își scoate furoul... / ... / un bătrînel cu barbă de țar... / ...ofițerului de ulani / copiii aleargă pe gheață... / ... / dar mersul de broască al claunului nu ajunge niciunde" — **Iarnă insolită**. Absolut sobre în aspectul lor de natură moartă sînt catrenele intercalate de-a lungul întregului volum, de fiecare dată o singură imagine, un colț de cameră sau un peisaj. O lume imobilă chiar și atunci cînd imaginile sînt întretăiate de rare ființe („Părul ei incendiind albul pernei / fruntea lui rătăcind prin furtuna cărții / tortura dorințelor violente și dintr-o dată / odaia umplută cu miresme de portocală"). Ceea ce dă însă din plin viață volumului este vigoarea imaginilor, pe care nu le simți forțate nici chiar atunci cînd se adună într-o adevărată avalanșă amețitoare.

O altă avalanșă amețitoare este aceea a poeziei care vede lumina zilei la Editura **Litera**. Într-un moment în care alte edituri par să se miște mai greoi ca nicicînd, într-o oarecare măsură blocate fiind de o presă extrem de prolifică, urmărite însă și de spectrul rentabilizării cu orice chip, **Litera** pare să ofere alternativa ideală atunci cînd o necesară explozie a liricii românești urmează anilor lunguieți și băloși ai cenzurii. Breșa principală care a favorizat această explozie este, deci, editura privită cu oarecare superioritate în special de cei intrați în jocul ciclic al editurilor „tradiționale"

Cel puțin două volume interesante a pregătit **Litera** deja în a doua jumătate a anului trecut, două debuturi editoriale în fond : **Orașul fără ieșire la mare**, al lui Valentin Petculescu, care mai este cunoscut ieșenilor — în ipostaza de dramaturg, cum subliniază și Ovid. S. Crohmălniceanu în prezentarea de pe coperta a patra a cărții — prin cenaclul **Junimea** și **Aide-memoire**, volumul de debut al lui Daniel Pișcu, care vine din urmă cu legenda celui care ar fi influențat decisiv întreaga generație '30 a poeziei românești. A mai urmat, la aceeași editură, un alt debut spectaculos la începutul acestui an, prin **Xilofonul și alte poeme** al Simonei Popescu, volum despre care am scris cu altă ocazie.

Dacă ar fi să ne oprim puțin asupra volumului lui Daniel Pișcu nu putem începe decît prin a aprecia curajul simplicității, nonșalanța seducătoare a versului. Dacă multe sînt punctele care îl apropie de colegii săi de generație, opțiunea pentru poemul scurt, dar lipsit de prețiozitățile la care se recurge deseori în poemele condensate, îl deosebește net de un Iaru sau un Cărtărescu, adepții unui discurs poetic mai amplu. Poți să citești și să rîzi de bucurie și de plăcere cînd vezi că lucrurile mici și simple pot rămîne mici și simple, și aerisite, evident dacă înclinațiile cititorului merg spre frumusețea ce rezidă îndeosebi în simplitate și natural. Și ai astfel cîte o serie de scurte poeme : **Eu și camera**, **Pendula**, **Lustra**, **Vizorul**, dedicate lucrurilor mărunte, sau poți găsi o imagine preferată în două poeme, unul mai jucăuș altul ceva mai rece : „Dimineața soarele / o mandarină / la prînz, o lămîie / spre seară, o portocală. / Pe toate le mănîncă / înainte de culcare, / copilul..." — **Soarele** ; „Și aceasta zi / a fost rănită : / o dată la răsărit / apoi, a doua oară / la apus..." — **Anabasis și Katabasis**.

Multe dintre texte sînt marcate de vîrsta copilăriei, nefiind vorba însă de rememorări, așa cum se întîmpla de multe ori în lirica actuală, ci mai curînd de imagini rupte dintr-un univers pur, nealterat, în care jocul este lege iar lucrurile se spun scurt și imaginativ, fără mare fanfară : așa cum se construiește, în ultimă instanță, și poezia lui Daniel Pișcu : „Vleau acasă, / du-mă te log, acasă, mămico. / Te e, táticule ? / Vlei pupic ? / Pupic, Denisa. / poate îndreptăm / turnul din Pisa !" — **În așteptarea tramvaiului**.

Iată deci un volum de luat și de citit cum ai mînca o pară coaptă, dulce.

Radu ANDRIESCU

---

* **Tango și alte dansuri**, Edit. Albatros, 1990

„Toate marile popoare occidentale au o viață politică și o viață socială inspirată de franchețe. O politică directă, simplă, cîteodată brutală, dat totdeauna loială. Fiecare cetățean știe la ce trebuie să se aștepte. Jocul e declarat mai dinainte, cum zic englezii „fair play", fiecare cu cărțile pe față.

Din contră, viața politică a popoarelor orientale e totdeauna indirectă, făcută din infinite complicații, cu firi inextricabile, cu ricoșeuri neașteptate. Orientalul e trădător ca argintul viu și perfid ca șiretele animale de pradă.

Ne așezăm de o bucată de vreme, mereu, în acest stil politic. Toată viața social-politică a României e inspirată de focul diversiunilor. Un guvern vrea să rămînă la putere cu orice chip, chiar după ce s-a uzat complet și ca morală și ca putință de capacitate, el se instituie într-un rol de suprem intrigant, opune alte tabere față în față, sperînd ca din acest joc el să rămînă neatins".

M. Ralea, „Mereu diversiuni"
Opere V, 1936

Teohor Mihadaș

Pe muntele Ebad

Recentul volum al poetului și memorialistului Teohar Mihadaș inaugurează în țară seria de opere confesive inspirate din tragedia gulagului românesc, serie începută în exil de Dumitru Bacu, Paul Goma, Virgil Ierunca, Remus Radina* Mi-era dor pur și simplu de o astfel de carte pe care să n-o mai poți lăsa din mînă iar la urmă să regreți că s-a sfîrșit.

Autorul își urmărește cronologic propria-i odisee, între 1949—1956, prin închisorile țării : Bistrița, Cluj, Aiud, coloniile de pe Canal de la Cernavodă și Peninsula (la începuturile lor), Mărginenii și Piteștii (din perioada cînd au fost rezervate pentru străini).

Se impun la tot pasul mai cu seamă realismul relatării și arta portretului. Scenele dure se succed fără întrerupere, ca într-un film de groază. Două exemple, dintre sute: deținuții, de foame, ajung la Canal să vîneze șerpi și să-i fiarbă... În închisoare, cînd moare unul din ei, trag la sorți cine să doarmă trei zile cu mortul, nedeclarat, ca să poată obține în continuare porția lui de pîine, din care se înfruptă cu toții... Pentru cititorul care n-a trecut prin infern, întîmplările devin incredibile, apocaliptice, de science fiction. Realismul e accentuat și de limbajul indecent al personajelor, care poate zgîria urechile mai sensibile. Sinceritatea și verosimilitatea eroului principal, intransigența, semeția și incoruptibilitatea sa, par să fie garantate de dîrzenia caracteristică, binecunoscută, a fîrșeroților, din rîndul cărora face parte și autorul. Într-adevăr, aproape toți din jur au cusururi, numai autorul traversează călare infernul, ca un Făt-Frumos imperturbabil și fără prihană. Nu altfel se prezenta și Remus Radina în „Testamentul din morgă". Noi nu contestăm c-au existat și mulți asemenea eroi exemplari în închisorile românești (spre cinstea lor și a neamului nostru), dar vrem să prevenim pericolul improvizării cu orice preț a unor atare modele la viitorii memorialiști, în sensul de a nu se lăsa seduși de eventuale autoaureolări. (Avem nevoie de multă, multă sinceritate și-n evocarea trecutului și-n prezentarea prezentului) Vorbim în cunoștință de cauză: am viețuit și noi în infern și cunoaștem bine, din cumplita experiență a Piteștilor, limitele rezistenței fizice și morale ale oamenilor, chiar și a celor de excepție. E adevărat că nici Remus Radina și nici Teohar Mihadaș n-au trecut prin focul gheenei de la Pitești.

Oricît de uluitoare memorie va fi avînd autorul, credem că întîmplările au fost încredințate hîrtiei la scurt timp de la eliberarea din închisoare a lui și de aici pecetea autenticității și a amănuntului exact (plus asumarea riscului de a relua pătimirile).

Teohar Mihadaș atestă un indubitabil talent clasic de portretist, surprinzînd, în cîteva fraze, profilul moral, pozitiv sau negativ [illegible] psihologică a multora dintre personaje. Aflăm, concomitent, date inedite, din penitență, despre poeții Constant Tonegaru, Nichifor Crainic și Ion Caraion, filosoful Ion Petrovici, aviatorul Agarici, dar și despre neîntemnițați ca Mihai Ralea, Șerban Cioculescu ori fostul profesor universitar ieșean Al. Husar. Interesante și penetrante considerăm și portretele colective ale unor etnii întîlnite în penitenciarul de la Mărgineni : iugoslavi, greci, nemți, francezi, unguri, italieni, turci, bulgari

„Roman" autobiografic, relatînd la persoana I, cartea e scrisă cu inteligență (inclusiv artistică) și o capacitate remarcabilă de comprehensiune psihologică a personajelor și a situațiilor. Paradoxal, opera îmbină permanent duritățile realiste cu poezia tandră a naturii și a transcenderii spirituale. Autorul certifică multă sensibilitate, un condei versat, putere de concentrare și de reflexie

Era o carte absolut necesară, din seria celorlalte care vor urma și le vom aștepta cu răbdare, mai ales pentru ca tinerii de azi și de mîine să cunoască adevărul istoric tăinuit despre comunismul din România, despre una din cele mai oribile fețe ale sale. Și nu numai tinerii. Orice român ar trebui să o citească și... să ia aminte !

Costin MERIȘCA

*** E adevărat, s-au strecurat și se vor mai strecura, inevitabil, în asemenea scrieri și unele inexactități și aprécieri subiective, care vor trebui corectate prin confruntarea a cît mai multor mărturii și documente.**

Minciuna va distruge pămîntul

Omul se teme de libertatea sa. Pentru că nu oricine poate să se dezumanizeze pînă într-atît, încît să fie Stalin; să se lase în voia unei bestialități de nimic limitate, de nimic dezarmate, de nimic obosite, cum nu le reușește nici celor mai stupide animale, nici rechinului. Pentru că rechinul este limitat de saț și de oboseală. Dar omul dezumanizat nu devine animal (Stalin ar fi devenit o moluscă și ar fi fost inofensiv), ci un hibrid înspăimîntător, a cărui hidoșenie, perversitate, nocivitate și stupiditate devin apocaliptice, depășind orice putință de comparație cu vreo apariție naturală. Un monstru ucide pînă se satură sau pînă-și potolește furia. Stalin ucide, torturează, pîngărește, batjocorește pînă la moarte: ura lui, demența ororii nu mai sînt porniri naturale care se anihilează prin vreo satisfacere, ele cresc prin însăși împlinirea care ar trebui să le stingă și atunci pare că însăși natura îngrozită se supune și-i pune celui demonizat la îndemînă toate puterile ei pentru a face rău.

Dar răul nu este niciodată atotputernic, fiindcă niciodată nu îndrăznește să se desemneze pe sine ca rău, să se numească rău. Niciodată n-are atîta libertate încît să spună: vă ucid și vă batjocoresc fiindcă așa îmi place. Ci totdeauna va minți. Totdeauna va lua aparența binelui și adevărului, totdeauna va vorbi cu glasul altuia. Pentru că nu știe, dar simte că nu poate exista pur și simplu ca rău; simte că, de fapt, nu există. Și atunci, va minți. Și prin însuși faptul că nu poate să nu mintă, el aduce un omagiu adevărului pe care îl recunoaște negîndu-l și înfruntîndu-l.

Încît s-ar putea spune și despre minciună, ca și despre rău, că nu există și, așa cum răul este doar absența binelui și nu are existență în sine, așa minciuna este doar lipsa adevărului.

Dar această lipsă este din ce în ce mai alarmantă. Oamenii se îndepărtează din ce în ce mai mult de adevăr, se înstrăinează tot mai mult de esența lor, devin niște măști, cu înfățișarea umană, dar cu chipul de demon. Iar demonul este cel lipsit de înțelegerea morală, care este ordine, și iubitor de disoluție, de haos. Hitler, Stalin, Ceaușescu, Pol Pot, sînt ipochimeni haotici, care nu se pot opri, nu pot afirma niciodată nimic, nu pot observa vreodată vreo valoare. Ei doar se dezlănțuie să facă rău și mint și se mint că urmăresc un scop, dar de fapt sînt niște creaturi ajunse într-un paroxism al inconsistenței, care nu mai știu ce ar mai putea să voiască vreodată, creaturi nenorocite deja respinse de existență și în chiar jubilarea răului pe care-l fac ele își trăiesc moartea, moartea nu ca trecere, ca stingere, ci moartea ca eternitate, ca imposibilitate a apropierii, a înțelegerii, a existării, moartea ca lipsă, ca respingere, ca neadmitere-în-apropierea, — lîngă, — în fața.

Animalul e numai viclean; omul singur e mincinos, fiindcă omul vorbește, fiindcă are cuvîntul. Mințind, oamenii batjocoresc cuvîntul, cuvîntul nu ca instrument de comunicare, ci cuvîntul ca lăcaș al adevărului.

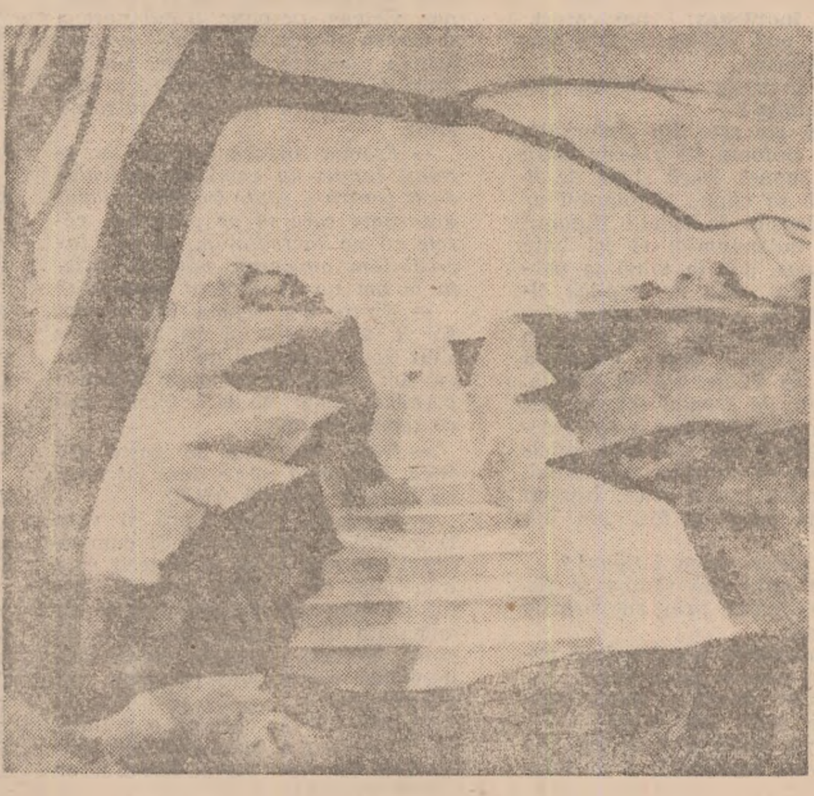
Și animalele comunică, și ele exprimă. Dar albina nu va comunica niciodată altei albine o falsă poziție a florilor sau a stupului. Dar cuvîntul care este păstrătorul ființei, el este singurul și care se poate perverti. El poate coborî pînă la nivelul de unealtă viciată, dezinformatoare, creatoare nu de ordine, așa cum este investit a fi, ci de dezordine și distrugere. Cînd nu mai crede în cuvînt, omul nu mai crede în sufletul său, nu mai recunoaște o instanță, nici o valoare morală și trăiește închipuindu-și că mai are un scop de atins. Atunci marasmul lui îmbracă forma întrebării: „Ce-i adevărul?", adică: nu există adevăr, adevărul e ce-mi face plăcere, ce mi-e comod, ce-mi satisface nevoile imediate, indiferent ce se întîmplă cu semenii mei.

Numai că omul este minunat construit și, mai devreme sau mai tîrziu, el simte înaintea satisfacerii egoiste și, chiar dacă nu se va reconverti la viața întru moralitate, prin chiar ura pentru cei morali, el va indica ceea ce o instanță internă care-l chinuie îi arată ca valoare.

Buddha ne spune (și nu numai el) că cei mai mulți oameni trăiesc ca în somn și nu vor să se trezească. Ei se mint pe ei înșiși și pe ceilalți și li se pare mai ușor așa. Aceasta este, într-adevăr, condiția umană. Ne este enorm de greu să respectăm una din poruncile Tablei. Și mai greu, să iubim pe aproapele nostru. Aproape de neconceput, să întoarcem și celălalt obraz. Dar ușor să facem ce știm că e răul. Și fiindcă nimeni vreodată n-a îndrăznit să spună: am venit să fac răul, mințim. Și se pare că mințim din ce în ce mai mult, ne îndepărtăm tot mai mult de adevăr. Încît astronomii, și nu moraliștii, nu filosofii, discutînd despre lipsa contactelor cu o civilizație extraterestră, au avansat și ipoteza că alte ființe supercivilizate care ne observă se feresc de noi ca de o civilizație sinucigașă, fiindcă văd în tot ceea ce facem liniile de forță ale unui scenariu care ne va duce la autoanihilare.

Căci se ajunge la respingerea ființei prin respingerea și depărtarea de adevăr, care este minciuna. Cuvîntul nu mai este casa ființei, ci doar un instrument, pretins de informare, de fapt de dezinformare, de alienare a omului de sine. Minciuna, care pare confortabilă și abilă și inteligentă, distruge în cele din urmă omul și pămîntul.

Nicolae IONEL

„Fiecare om politic minte cu voluptate avînd și conștiința că satisface o misiune istorică și o gravă rațiune de stat".

Falsuri

Puterea abuzivă, nelegitimă minte întotdeauna, dovedindu-și inconsistența, precaritatea, slăbiciunea, dovedindu-se doar o putere brutală, a animalității și nu a inteligenței (a înțelegerii), deci o putere aparentă în ordinea umanului.

*

Dacă adevărul este binele și frumosul, minciuna este răul și urîtul. Cel care minte ajunge cît de repede să facă răul, sau deja l-a făcut; chipul lui, chiar zîmbind, va deveni urît, sau a fost dinainte.

*

Un adevăr nu se cucerește odată pentru totdeauna. Ceea ce e azi adevăr, mîine se poate transforma într-o frînă a adevărului, în minciună. Adevărul este viu și dinamic, adevărul este perpetuă cucerire și expansiune spirituală. Și mai ales adevărul nu este un dat; nu este doar o conformitate.

*

Minciuna nu rămîne niciodată la ea însăși; ea se transformă în violență, în agresiune, în teroare, în crimă.

*

Adevărul iubește lumina, deschiderea, simplitatea; minciuna iubește întunericul, închisul, absconsul, ambiguitatea. Adevărul vorbește puțin și simplu și înțelegerea se luminează dintr-odată; minciuna vorbește mult, aduce nenumărate dovezi, arată cît de complicat este totul și în fapt, nu lasă să se înțeleagă nimic.

*

Minciuna nu este contrariul adevărului. Căci minciuna nu poate subzista niciodată singură, trebuie totdeauna să-și dea aparența adevărului, pe cînd adevărul stă prin el însuși, strălucește prin propria-i esență; iar minciuna nu-și poate avea esența în ea însăși.

*

Adevărul este creator și exaltant, este bogat și generos; minciuna este sterilă și închistează, este precară și egoistă. Adevărul duce la comuniune, minciuna la izolare și respingere. (De ce nu ne acceptă comunitatea europeană ?)

*

Sîntem un popor neliniștitor, cît bine e în asta, numai Dumnezeu știe; așa cum germanii și rușii (sau gruzinii ?) au trista glorie de a fi dat pe Hitler și Stalin, noi o avem pe aceea de a-l fi dat pe Ceaușescu. Dar după moartea lui, nu doar păstrăm cele ce lui i-au folosit pentru anihilarea noastră, ci le exaltăm cu o fervoare sinucigașă. Știm ce vrem ? Spre ce ne îndreptăm ?

*

Decembrie părea că ne spălase de faima de lași, mincinoși, leneși, lingăi, necivilizați, neloiali. Cîțiva eroi înfăptuiseră o minune. În curînd Europa avea să constate stupefiată că am căzut mai jos decît fusese în stare să ne aducă Ceaușescu. Căci lui Ceaușescu, cît de cît, i s-a rezistat și puteam să avem pretenția la o oarecare consistență. Lipsind acum constrîngerea la o minimă atitudine, de rezistență, libertatea înțeleasă ca relaxare, ca absență a oricărei cenzurări interioare, ca bun-plac și visceralitate, se lăbărțează grotesc, umplîndu-ne de oroare și rușine.

*

Ne-am închinat și am îngenuncheat telegenic pe locul căderii eroilor, deși eram comuniști, disprețuiam crucea și nu credeam în Dumnezeu. Gestul era însă frumos. Voiam să arătăm lumii cît de mult îi prețuim, cît de mult le datorăm celor care au luptat împotriva comunismului. Minciuna este blasfematorie și abominabilă, cînd eroii care n-au avut șansa să moară, ci au fost doar grav răniți, sînt lăsați într-o neîngrijire de plîns, sînt bruscați și mințiți și nimănui nu-i pasă de starea mizerabilă în care au ajuns. Este posibilă atîta neomenie, atît dispreț pentru jertfa lor, atîta ură ? Este. Ca și eroii din 1878, care se întorceau de pe cîmpurile de luptă unde ne cîștigaseră independența, flămînzi, rupți, schiloditi, bolnavi, și nimeni n-avea nici o grijă și nici o milă de ei, și cerșeau o coajă de pîine ca să ajungă acasă.

*

Studenții din Piața Universității nu mai erau copiii sublimi ai Revoluției, nu mai erau conștiința vie a neamului, partea lui de trezie, mîndrie și spirit de sacrificiu. Odată preluată puterea, minciuna a decis că aceștia sînt golani, puturoși, drogați, vînduți pe dolari, imorali, agenți ai străinilor, repetenți, dezaxați. Minciuna ajunge aici criminală și aruncă (iarăși) ceea ce e mai bun în acest popor în oroare și disperare.

*

Trăim iarăși în minciună. Despre toate știm numai fragmente disperate de adevăr din care nu putem alcătui ansamblul. Căci omisiunea este minciună, tăcerea este minciună, scoaterea în relief a nesemnificativului este minciună, deturnarea atenției este minciună. Iar împroșcarea cu noroi a celor ce caută și propagă adevărul este minciună monstruoasă, ură pentru umanitate și rezultatul ei nu poate fi decît pogromul.

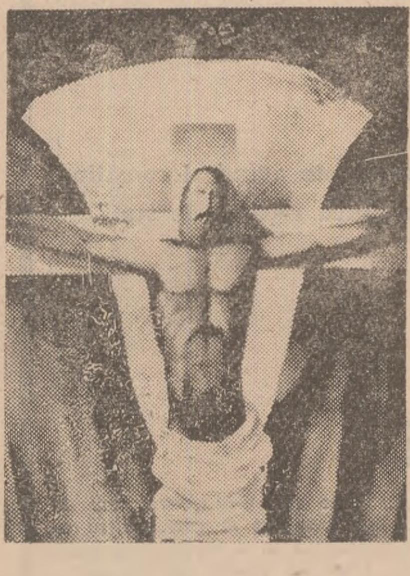
*

Foarte sensibili la părerea Europei despre noi, am abolit pedeapsa cu moartea pentru a intra în rîndul țărilor civilizate, pentru a ne mări prestigiul în lume, și asta chiar înainte de a începe procesele celor acuzați de genocid. Nici o grijă însă de opinia mapamondului cînd a fost vorba să desființăm rezistența demnității și a adevărului din Piața Universității, sediile unor partide și ale unor reviste. Loviturile de bîtă, de rangă, de cazmale și lanțuri, urletele împotriva intelectualilor, vînătoarea de oameni nu mai erau de natură să ne discrediteze. Minciuna care duce la și este dezastru.

N. ELION

Puterea este sin

Cercetătorul rus V. Levy a fost unul dint cei dintîi specialiști în psihoterapie din țara Și asta în pofida considerării acestei disciplin în bună manieră „ideologică", drept o erezie per culoasă. Astăzi, Vladimir Levy este animat unei comisii de investigare a abuzurilor în psih trie, practicate timp de decenii în „arhipelag Gulag". A publicat mai multe lucrări, parte tr duse la Editions Mir : Les mystères du cervea

Mulți dintre cei care v-au citit cărțile s-au gîndit la Bernard Henri Levy. Există vreo legătură între autorul francez și Dvs.?

— Nu sunt foarte sigur. Dar, cine știe, toți suntem urmași ai Evei. Cunoașteți, cred, butada lui Borges. Întrebat *à l'improviste* asupra compoziției sîngelui, a răspuns cu o precizie invidiabilă: „am în venele mele 85 la sută sînge spaniol, 10 la sută indian și, ca orice om de pe pămînt, 5 la sută sînge evreiesc"...

— *Ați citit cărțile „francezului"?*

— Firește... Nu știu dacă este un filosof. De altfel, nici filosofii înșiși nu știu dacă sunt filosofi. Astăzi, pentru a filosofa trebuie să cobori în infern. Iadul nu e o geografie ci o psihodramă; imaginea noastră despre acest loc al torturilor fizice e desuetă, un reziduu romantic. Are dreptate Simone Weil: lanțurile care ne leagă de iluzii nu sînt iluzorii ci cît se poate de reale. Diavolul *(necistii, ciort)* nu ne mai ispitește (ca în textul lui Flaubert) și nici nu alege: ne este un însoțitor fidel.

— *Deci problema nu mai consistă în a-l alunga ci în a-l integra în psihismul nostru...*

— Desigur. Asta o spune și Carl Jung. În Evul de Mijloc conștiința încă nu se fracturase; insul se afla într-o relativă siguranță: de-o parte diavolul, de cealaltă îngerul gardian; în plus, omul se mai putea adresa lui Dumnezeu și Fecioarei. Astăzi, noi am rămas singuri cu diavolul. Va trebui să-l îmbunăm.

— *Cum?*

— Am mai spus, căutînd să integrăm acea parte întunecată din noi, pe care am alungat-o (sau ne iluzionăm că am alungat-o), conform unui scenariu prescris de o mentalitate romantică. Ar trebui să învățăm să conviețuim cu diavolul nostru: ceva din noi constituie *la part du diable*. Am proiectat-o în afară, dar rădăcina ei se află în noi: trebuie să avem, în fine, curajul să ne privim diavolul în față și, mai ales, puterea să-l îmblînzim. Psihoterapia e doar unul dintre mijloace.

— *Diavolul este cel care ne ispitește?*

— Nu noi suntem cei care îl ispitim, noi îl chemăm.

— *Să înțeleg că suntem răspunzători de psihozele noastre?*

— Da, omul trăiește printre fantasme și adeseori el însuși le cheamă. Iar dacă invocăm bezna nu se poate ca pînă la urmă să nu devenim sclavii ei. Celui care privește mult în abis, abisul îi va întoarce privirea. Diavolul nu este o invenție, e numai partea din noi pe care am exilat-o. Partea răului, desigur.

— *Deci nu este adevărat că „l'enfer c'est les autres"?*

— Nu, *l'enfer c'est moi même.*

fuga în minciună

efugiul nostru cel mai la îndemînă este minciuna. Am învățat să ne retragem în fantasmele noastre demult. Sunt, neîndoielnic, ceea ce noi psihiatrii numim „fantasme compensatorii". De cine ne apără ele? Firește că de noi înșine. Spaimele cosmice au fost ale noastre; am încercat să le exorcizăm inventînd minciuna, adică metaforele, mitul, limbajul ambiguu. Ne-a fost (și ne mai este încă) teamă și de noi: am denumit această teamă „malin génie", *malus spiritus*. Orice „obiect" care ne poate stîrni frica, spaima, cade imediat sub retorica minciunii. Minciuna ne ține laolaltă, ne face complici: fără ea viața ar fi un adevărat infern.

— *În „Nous et moi" caracterizați psihicul nostru ca un amestec de paradis și infern.*

— E adevărat. Am apelat și eu la retorica minciunii. În definitiv, desemnam cu acești termeni ritmica psihicului uman. Cînd nu mai aveam tăria să ne mințim ne prăbușim în iadul despresiunii. Cred că minciuna este un antidot al torturii. Trebuie să ne auto-înșelăm mereu ca să putem persevera.

— *Prin urmare, fără această „retorică a minciunii" viața ar fi fost de netrăit?*

— De ce vă miră asta? Nu numai viața ar deveni o tortură ci însăși societatea s-ar sparge. Relațiile comunitare sunt reglate de o „gramatică a minciunii". Din zece replici pe care le schimbăm cu un amic cel puțin jumătate sunt „ipocrite". Dar această ipocrizie nu are nimic maladiv în ea. Închipuiți-vă o comunitate oarecare în care ar domni o hiperbolică sinceritate: cred că ar fi mai rea decît iadul. Ne salvăm prin politețe, care e o ipocrizie socialmente necesară. Închipuiți-vă un bal la care în loc să spuneți unei doamne că arată splendid, i-ați trînti pe nepusă masă că are nasul prea lung. Probabil că ați putea fi felicitat pentru ascuțitul spirit de observație, dar pariez că ați rămîne într-o jumătate de oră singur. Într-un asemenea caz nici Cleopatra nu cred că ar rămîne senină. Deși tocmai nasul a făcut-o celebră, dîndu-i acel *presque-rien* care-i făcea farmecul. Oamenii prea sinceri sunt incomozi și societatea se va grăbi să-i elimine.

— *Este cazul lui Mîșkin, nu?*

— Al lui, în primul rînd, dar și al lui don Quijote, pentru a nu mai invoca „modelul" lor, care este, explicit, Isus.

e mai bine să îmbrăcăm straiul smintelii

îșkin nu minte niciodată; probabil că aici stă slăbiciunea lui, deși dacă suntem atenți am putea observa un fapt uluitor: prințul nu face nimic. E cît se poate de ciudat că nimeni n-a comentat acest fapt, care sare în ochi.

— *Și totuși Mîșkin se întîlnește cu ceilalți și, mai ales, vorbește...*

— Da, e modul său de a nu face nimic. Dar cîtă cruzime în spusele sale, în intuițiile sale... Dacă nu mă înșel, Evdokimov are o carte, în care Mîșkin este privit drept un „coborîtor în iad". Fals! Chiar și fără prezența lui, lumea pe care o străbate somnambulic este deja un iad: inocența-i nu face decît să precipite dezastrul. Aș afirma chiar că abia odată cu venirea lui lumea ia foc...

— *Așadar, Mîșkin nu este „un om întru totul minunat", cum îl voia Dostoievski?*

— Nu-mi dau seama prea bine. Dar sinceritatea sa nelimitată, bunătatea sa par să nu fie de ajuns. Prințul afirmă undeva, pe la începutul romanului, că *a venit să convertească*. Mă întreb: pe cine convertește el și cum? Cred că Mîșkin e un Christ lipsit de eficiență! El nu va putea converti pe nimeni. Dimpotrivă! Cea care-i prescrie destinul pare a fi Nastasia Filippovna. Și, la fine, faptul că prințul „ghicește" cine va fi victima, previziunile și consiliile sale se vădesc zadarnice. În plus, alături de Nastasia, Mîșkin va fi și el o victimă. Probabil că una a sincerității sale... Nu poți traversa iadul și să rămîi nepedepsit, mai ales dacă ești inocent. Iar prințul este și inocent și bun și... vinovat.

— *Chiar așa: vinovat?*

— Un vinovat fără vină, totuși vinovat... Pentru ca să pronunți adevărul trebuie să-ți iei anumite precauții. Mîșkin ignoră și acest „adevăr psihologic". Am mai spus: nu e întotdeauna recomandabil să fii sincer. Iată, comportîndu-se în consecință, Mîșkin grăbește crima lui Rogojin.

— *Dar Rogojin ar fi ucis oricum...*

— Nu putem ști. Observ însă că discutăm despre *Idiotul* lui Dostoievski ignorînd faptul că este o ficțiune, adică *o minciună...*

— *Ați spus mai sus că pentru a „predica" adevărul e bine să-ți iei niște precauții. La ce vă gîndiți?*

— La un fapt foarte simplu. M-am lovit de el în practica mea de psihoterapeut. În cazul bolilor psihice nu poți spune bolnavului numele maladiei sale decît din interiorul acestei maladii. Pentru a fi eficient în sinceritatea ta este preferabil să îmbraci „straiul bolii", adică s-o „faci pe-a nebunul".

— *Dar don Quijote ceartă lumea tocmai din interiorul bolii acesteia (și el străbate o lume pe dos, căreia îi lipsește vădit sănătatea), o zdruncină cu adevărurile sale, și, totuși, din această confruntare cu strîmbătatea lumii iese înfrînt. Nu vă contraziceți?*

— În treacăt fie spus, nu mă feresc de contraziceri. S-ar putea să aveți dreptate. Nebunia este însă o mască de după care poți spune lumii adevăruri care rănesc, rămînînd „nepedepsit". În general, oamenii suferă de vanitate. E un truism, dar este bine că măcar din cînd în cînd să-l repetăm. Vanitosul nu se mai simte lezat dacă este ocărît de un simntit. Mîșkin certa lumea prea de sus: a fi prinț, chiar dacă „sărac cu duhul", iată un lucru de neiertat. Licențiatul Vidriera al lui Cervantes deranja mai puțin și, dacă nu mă înșel, era mai eficient....

bufonul acest hoț al puterii

i, fiindcă veni vorba de „nebunie" aș vrea să spun cîteva cuvinte despre *bufon*. Rabelais l-a numit „morosofos", un termen care înseamnă „nebun-înțelept". În ce consistă „înțelepciunea bufonului"? Simplu: în „nebunia" sa *simulată*. Bufonul minte prin întreaga sa gesticulație; în schimb, el este singurul care-și poate permite să contrarieze Puterea. Sub rîsul amar al bufonului se ascunde adevărul.

— *Am găsit, în fine, și un sfetnic care îndrăznește să spună Nu tiranului...*

— Care îndrăznea, mai corect. Astăzi nu mai există nicăieri bufoni. Din păcate...

— *Dar de unde contrazicea Puterea bufonului?*

— Ca să zic așa, din „interval": pentru că bufonul se găsește între Stăpîn și supuși. Dacă sluga ar fi încercat să se opună Stăpînului ar fi fost pedepsită de îndată. Bufonul este mai îndemînatic: el își bate joc de supus, dar în taină ia partea supusului. Așa se explică libertatea sa de a sfida Puterea, îngrădind-o într-un fel prin glumele sale periculoase. Sigur, existența bufonului se vădea mereu fragilă. Însă pe cît de fragilă tot pe atît de eficace. Fragilă pentru că „iresponsabilitatea" era simulată, eficientă pentru că „iresponsabil" fiind, bufonul putea spune orice. Într-un fel, această ființă a fost „un hoț al puterii"....

— *Cîtă putere avea bufonul?*

— Exact atîta cîtă reușea să răpească Stăpînului prin adevărurile sale riscante.

— *În vremurile noastre l-ar putea înlocui cineva pe bufon?*

— Nu știu. Acum a spune adevărul este mult mai greu.

— *Dar nu poate fi spus cu titlu de „ficțiune", învăluindu-l în minciună?*

— Dar dacă tocmai minciuna va fi luată drept adevărul însuși în loc să fie invers? Acest *malentendu* pîndește într-una orice tentativă de a te opune puterii... Se poate întîmpla ca în loc să fie o negație, o opreliște în calea diriguitorilor, ficțiunea să ia un caracter conformist, să fie, de fapt, un da.

— *Și totuși Puterea se teme de această „minciună subversivă", care-l înfățișează pe „nu" în figurile viclene ale unui „da" ireal.*

— Firește. Acesta este și motivul pentru care literatura și autorii au fost puși mereu la index. Într-un stat totalitar scriitorii trebuie să aleagă: sau exilul sau riscul permanent de a fi trimiși în temniță. Uneori minciunii lor i s-a răspuns cu o condamnare la moarte. Cazul lui Mandelștam, într-un fel al Marinei Țvetaeva, și exemplele ar putea continua... Dacă scriitorul este un Dumnezeu, el este un Dumnezeu vulnerabil! Stalin a demonstrat-o cu vîrf și îndesat.

— *Dar pînă la urmă tot „minciuna subversivă" cîștigă în lupta (inegală, recunosc) cu „minciuna oficială"...*

— Asta s-a întîmplat întotdeauna. Mă tem însă că izbînda vine mereu prea tîrziu.

— *Omenirea nu poate învăța nimic din această victorie tardivă?*

— Ba da. Însă, din păcate, Stalin n-a fost ultimul dintre dictatori. I-au urmat alții, de la Castro la Ceaușescu, iar „geniul Carpaților", „Danubiul gîndirii" nici el n-a fost ultimul. Puterea este o maladie al cărei virus pîndește, pare-mi-se în fiecare din noi. Am impresia că nu există nici un remediu.

— *Nu sunteți prea pesimist?*

— Istoria, și chiar propria mea profesiune, nu-mi dau motive să fiu din cale afară de optimist. Popoarele le place să fie mințite. Cînd Revel se întreabă dacă există o „ispită totalitară" și dădea un răspuns destul de ambiguu, eu aș fi răspuns fără milă: da, există o ispită totalitară; da, există o ispită de a ne pune sub tutela unui *big brother;* da, adorăm să fim mințiți... Nu-mi place nici mie ce spun acum, însă realitatea nu prea ne dă voie să visăm. Chiar dacă e mincinos, viclean, despotic, Tatăl pare a fi mereu căutat. Iar dacă-l ucidem pentru păcatele sale (cum s-a întîmplat de curînd în țara Dvs.), vom afla securitatea noastră inventînd altul.

— *Fromm spunea într-un loc același lucru: nu comitem paricidul decît pentru a căuta imediat o nouă autoritate care să ne protejeze, căreia să ne încredințăm, și să-i încredințăm angoasele noastre. Există la om un instinct al supunerii?*

— Nu-mi dau seama. Tot ce pot să vă spun este că va mai trece mult timp pînă cînd ne vom vindeca: am scăpat în parte de spaimele cosmice, acum ne este teamă mai cu seamă de noi...

— *Dacă minciuna se naște din frică, înseamnă că va dura cît timp va dura și această frică?*

— Desigur... Vom minți și vom fi mințiți în continuare. Și cum aliatul cel mai fidel al Puterii este minciuna, cîtă vreme vom fi ispitiți de minciună despotismul ne va amenința din spatele fiecărei minciuni. Puterea sporește cu fiecare minciună căreia nu-i opunem un adevăr. Dar este greu să aflăm exact acel adevăr care să o anihileze. Iar mult mai greu este să-l pronunțăm cu voce tare... Bufonul ar trebui reinventat.

— *Dar n-au*
au spus adev

— Nu, n-au
au și putut fi
psihiatrice, pe
această boală"

astăzi bu nebuni, su psihici

e bufon
era o
ceptată
Putere; avea,
de jucat pe
dacă acest rc
cum, era acce
țiile cele mai
neau în prir
mai pentru că
îl spînzuri pe
mă un ade
pe tine? G...
impresia, aces
tele măștilor
extrem de in
asistau la o
ristofan, spre
gîndea să-l
tor, cu atît
Cînd a apăru
ția s-a schim
trebuiau pede
că Socrate a
cucută de
tică. I-au lip
turi pentru c
tul. De curîn
can a „relua
cesul lui Soc
cu vreo conc
totuși ca o de
adevărul... Ia
o afirmație r
ciună societa
viețui. Depinc

— *Și de ce*
într-o societa
vărurile cele
tuși, pronunț
tunci adevăru

— Cum cir
tul totalitar
ale actorului,
Adevărul este
deți că Hitle
ninătate la
care autorul
tatorului? A
posibil în
Asta ca să n
lin...

— *Cum s*
psihiatrice?

— Pur și s
nii" și intern
pindu-le astfe
rol necesar,
de către des
inversiune. D
erau înțelepți
nebuni. Mai
Totalitarismel
apelat toate
nea Sovietică
cialismului r
s-au petrecut

— *Fără nic*
știm prea pu
publicații au
realitate. D
de a fost posi

— Nici nu
„comunist" fa
derea a milio
formarea țăr
Cambodgia
transformarea
temniță uriaș
Nord; pentru
niști totul es
curești se vo

...n al minciunii

...is et moi și, îndeosebi, La puissance du men-
...ge, le mensonge au pouvoir, carte în care de-
...e „inchiziția minciunii" (cu o expresie care-i
...rtine). Lucrarea a apărut pentru prima dată
...us, declanșînd un veritabil scandal în țară,
...tradiția celor cunoscute deja (cazurile Paster-
... Soljenițin etc.). Acest eseu s-a publicat de
...nd și în limba rusă. Dar V. Levy continuă
...ămînă un incomod...

...ul cei care
...ice preț ?
...i. De aceea
în spitalele
tratați de
să.

... mai sunt
...r bufoni

... faptul că
socială, ac-
inclusiv de
...are, un rol
...ii. Nu știu
...licit. Ori-
...ți. Afirma-
...te nu-i pu-
...stența toc-
...oi de actor.
...ă el decla-
...iveste și
...oscut, am
...n. Din spa-
...neau replici
...ntru cei ce
...risă de A-
... nimeni nu
...iții pe au-
... pe actori.
însă, situa-
...ărurile sale
...doxul este
...amnat la
...democra-
cîteva vo-
... să fie al-
...log ameri-
...arte pro-
...nu a venit
... E ciudat
... condamne
... întors la
fără min-
...ate supra-
minciună...
...une. Deci
...ratică ade-
pot fi, to-
...nterzice a-

...a! În sta-
bufonului,
...eți, dispar.
...broc. Cre-
...tat cu se-
teatru în
tema Dic-
venise im-
...anilor '30.
...oc pe Sta-

abuzurile

...înd „bufo-
...spicii. Ră-
social. Un
...e acceptat
petrecut o
nebunii
...lepții sunt
...vi mintal...
nostru au
...ntîi Uniu-
...țările „so-
...mânia nu
...ri ?
... Dar încă
...ele. Unele
...tă teribilă
...bat cum

... Sistemul
...rice: uci-
...eni, trans-
...uar ca în
...t, în fine,
...țări într-o
Coreea de
...ii comu-
...espre Bu-
...resa străi-

nă ca despre un al doilea Tien-An-Men. Ce s-a întîmplat de fapt ?

● guvernanții din România încă nu au învățat să mintă ●

— *Au fost propuse mai multe scenarii, unul mai ingenios decît altul. În general, toate cred că suferă de prea multă ingeniozitate. Puterea a refuzat dialogul cu opoziția, apoi o intervenție extrem de brutală a forțelor de ordine a aprins și mai mult spiritele și, în final, au fost chemați minerii ; au urmat scene atroce, greu de imaginat...*

— Da, am văzut cîteva fotografii. Sunt îngrozitoare...

— *În Occident au circulat și casete...*

— Cum a justificat Puterea aceste grozăvii ?

— *Au dat cel puțin trei răspunsuri privitoare la unul și același fapt. Premierul Roman l-a contrazis pe președintele Iliescu și fiecare s-a contrazis pe sine.*

— Cum văd, guvernanții Dvs. încă n-au învățat meseria de a minți verosimil. Mai au timp...

— *Eu sper că nu vor mai minți deloc. S-a vorbit în mai multe rînduri despre lovituri de stat: și în ianuarie și în februarie și acum în iunie...*

— Cine a pomenit de aceste „coups d'etat" ?

— *Președintele Iliescu.*

— Da, noi îl avem pe Trotki cu a lui „revoluție permanentă", văd că Dvs. îl aveți pe Iliescu, un posibil teoretician al „loviturii de stat permanente". Mă întreb de ce nu scrie o carte. Cred că ar avea un succes nebun în Occident...

— *Aș dori să părăsim acest subiect dureros pentru un român întorcîndu-se la un alt subiect la fel de dureros: ospiciile. Cîți disidenți ruși au fost internați în aceste temnițe medicale ?*

— O cifră exactă n-aș putea să vă dau: dar cred că sunt de ordinul sutelor de mii.

— *Ce urmărea prin aceste internări ?*

— Am impresia că două lucruri : întîi izolarea „pacientului" (un fel de exil siberian) apoi „demonizarea" lui; dintr-un om normal, cel internat devenea un ins „bolnav", un pericol potențial pentru ceilalți. Că tocmai „pacientul" era omul normalității nu mai încape discuție. Însă după o vreme petrecută dincolo de gratiile spitalului, după „ședințele de reeducare", de „tratament" adică, și omul cel mai sănătos începe să aibă îndoieli în privința sa. Sunt niște proceduri foarte perfide, cărora cu greu poți să le faci față. Ceea ce mă revoltă ca medic este tocmai această complicitate a unora dintre noi cu o Putere malefică. Nici astăzi nu pot să-i înțeleg Există crime care nu pot fi probate, dar tot crime rămîn. Mă îngrozește această obediență a multor psihiatri, acest pact cu diavolul pe care l-au semnat...

— *De ce l-au semnat ?*

— Din lașitate, de frică, din sadism... Aș putea enumera o mie și unul de motive.

— *Ce medicamente li se administrau ?*

— Ce medicamente poți prescrie unui om sănătos ? Și totuși „pacienții" primeau în special sedative în doze suficiente dar nu periculoase. Statul nu-și putea permite o cheltuială fără rost. Nu medicamen-

tele importă cît metodele de a-l convinge pe cel sănătos că nu este ca ceilalți, că se deosebește de ei. E ușor apoi să transformi această diferență (normală, la urma-urmei !) într-o maladie psihică. Efectul era cel scontat : insul intra sănătos și ieșea — dacă ieșea ! — cel puțin cu mari îndoieli în privința stării sale. Mutilarea sufletească se petrecuse. E foarte greu să mai recuperezi un asemenea „bolnav" după tratamentul la care a fost supus. Da, aceste internări au ceva inuman. Și iată sute de mii de oameni schilodiți sufletește pentru vina de a fi fost poate mai sănătoși decît ceilalți. Nici diavolul n-ar fi inventat o pedeapsă mai grea. E revolîndești că torționarii erau și ei oatător, da, e revoltător ! Și cînd te gîndești că torționarii erau și ei oameni... Oameni ? E un fel de a spune !

— *Poate exista vreo pedeapsă pentru acești psihiatri ?*

— Nu, doar remușcarea, căința. *Codul penal* nu prevede, firește, nici o pedeapsă.

— *Comisia din care faceți parte cu ce se ocupă de fapt ?*

— Nu avem nici o „putere", nu putem oferi nici o reparație, în definitiv. Singura noastră menire este să atragem atenția asupra acestor abuzuri și, mai ales, să dezvăluim un mecanism diabolic, care în condiții similare ar putea fi folosit din nou. Nu facem decît să atragem atenția... Nu e puțin lucru, dar nici foarte mult. Oamenii trebuie să cunoască toate aceste lucruri abominabile. Și, mai cu seamă, să nu le uite...

● puterea nu poate să nu mintă, numai Dumnezeu nu minte ●

— *Ați putea face „ad usum delphini" o tipologie a minciunii ?*

— Așa pe loc, îmi este foarte greu. Dar sunt minciuni care leagă, tolerabile, chiar „benefice", dacă mă pot exprima astfel, și minciuni ucigașe, care acoperă o crimă sau o favoarizează. Minciunile Puterii fac parte din această ultimă varietate. Sunt adică maligne...

— *Motivul pentru care și Puterea minte este tot frica ?*

— Frica, dar nu numai frica. „Retorica minciunii", mai poate lua naștere și din *eros*.

— *Suntem mințiți din dragoste, asta parcă n-aș crede ?*

— Să nu uităm singurătatea tiranilor. Stalin a trăit o viață întreagă singur, Hitler a cunoscut și el o singurătate asemănătoare. Cu cît cel aflat în vîrful piramidei concentrează în mîinile sale mai multă putere cu atît singurătatea lui crește. Tiranul nu mai are încredere în nimeni. Își înlocuiește mereu subordonații, oamenii care îl păzesc. Uneori este mefient chiar față de propria familie (din nou cazul lui Stalin). Frica îl aruncă în singurătate iar singurătatea se răzbună. Este o răzbunare foarte paradoxală : tiranul începe să-și dorească în juru-i companioni *care să-l iubească*. Și chiar *poruncește* să fie adulat ! Sigur, iubirea nu se poate naște la un simplu ordn. Iată sentimentele dereglate ale tiranului : vrea să fie temut și totodată adulat, iubit, venerat. Pentru a-i satisface această poruncă servanții încep să uzeze de minciună. Căci nici un tiran nu poate fi iubit ; mă gîndesc la o iubire normală. Tiranul inspiră teamă. Ochii galbeni ai lui Stalin, ochi de fiară, făceau pe mulți să tremure. Dar Stalin, oricît de ciudat ar părea, dorea să inspire atît teamă cît și iubire. Aceste sentimente nu se contrazic întotdeauna: poți iubi pe cineva și în același timp să te temi de el. Însă nu stările afective ale supușilor ne interesează acum ci ale acestui mare însingurat, tiranul. El dorește să fie iubit, iar pentru asta va minți.

— *Este capabil un astfel de „om" atotputernic să iubească ?*

— Nu, spaima îl copleșește, îi consumă toate resursele afective. Dar ar vrea să iubească, să fie iubit. La poruncă...

Se întîmplă să fie iubit ?

— Da, se întîmplă și asta. Începe să fie iubit ca un tată nemilos, dar iubit. La moartea lui Stalin mulțimile au izbucnit în plîns ; și nu era un plîns de ușurare. Murise Tătucul (iată un diminutiv care spune multe), iar fiii săi s-au simțit părăsiți, angoasați, lipsiți de părintele care îi proteja, de care se temeau și pe care îl iubeau cu o dragoste stranie. Cum poate fi iubit un ucigaș, cum îți poți iubi călăul, iată o întrebare la care este dificil să dai un răspuns scurt. Asta-i : și călăii au parte de un fel de dragoste. Vechea complicitate dintre victimă și călău...

— *Vă puteți închipui un limbaj al puterii care să fie transparent ?*

— În nici un caz. Una dintre voluptățile perverse ale Puterii este minciuna. Numai Dumnezeu nu minte.

— *Cu toate acestea, de ce suntem mințiți ?*

— Pentru că dorim să fim mințiți. Nu am alt răspuns acum. Poate că minciuna econfortabilă, poate că nu ne dăm seama întotdeauna că suntem mințiți. Și nu ne dăm seama pentru că nu vrem s ne dăm seama. S-a observat că limbajul ascunde mereu o relație de putere. De îndată ce-l folosim virtuțile sale mincinoase înfloresc. Limbajul a fost inventat pentru a domina. Iar omul este limbaj, semn, un „semn exterior", cu vorba lui Peirce. Tăcerea este și ea limbaj, uneori minciună. Prin limbă mințim pentru a domina.

— *Este limbajul un instrument bolnav ?*

— Și da și nu. Folosirea lui în cele mai multe cazuri este maladivă.

● minciuna la putere sau puterea minciunii ●

— *Mă gîndesc la titlul lucrării Dvs. Nu cumva minciună și putere sunt termeni sinonimi ?*

— Întocmai. Dar nu e vorba de o sinonimie perfectă. Puterea este întotdeauna minciună, în schimb minciuna nu este decît uneori putere. Și cei lipsiți de putere mint. Ce-i drept tot din cauza puterii, este o formă de apărare, de a evita o pedeapsă

— *Poate fi minciuna — putere îngrădită ?*

— Desigur, opunîndu-i un adevăr puternic, nebunia unui adevăr... Acest adevăr trebuie aflat. De aceea am scris această carte. Adevărul trebuie spus cu orice preț, chiar dacă Puterea poate să-l asimileze, să-l transforme în minciună. Există și această posibilitate, din nefericire. Și adevărul poate fi manipulat. Ce-i mai rău, în societățile totalitare adevărul servește Puterii.

— *Chiar totul servește Puterii ?*

— Aproape totul. Cînd nimic nu-i stă în cale, Puterea sporește incredibil, ne înlănțuie pe toți, iar aceste lanțuri care nu se văd, care par niște iluzii, nu sunt niște iluzii, sunt extrem de reale.

— *Asta înseamnă că puterea nu este numai o maladie a guvernanților ci și a celor guvernați...*

— Da, popoarele au guvernanții pe care îi merită. Sub Hitler poporul german a fost bolnav ; sub Stalin popoarele au simțit și ele o ciudată maladie. Poliakov susține pe bună dreptate că totalitarismul nu este o invenție a secolului nostru. Resurecția lui este oricînd posibilă. Și asta pentru că puterea minciunii este fabuloasă... Trebuie, totuși, să sperăm

— *Găsiți motive de speranță ?*

— Da, am devenit conștienți de această tumoră a minciunii care este Puterea totalitară. Nu se poate să nu-i aflăm și remediul.

Valeriu GHERGHEL
Riga, 13 iulie 1990

Ion
CRISTOFOR

Tînăr mă dăruiam tuturor

Ca fluviul ce se oferă mării cu cerurile și priveliștile adunate în el
Tînăr mă dăruiam tuturor vînturilor tuturor ereziilor
Pe atunci stelele își lăsau clopoțeii de argint s-atîrne deasupra
acoperișurilor
se loveau se încurcau în ele somnambulii
le auzeam în somn sunetele cerești ding dang ding dang
uneori cîte unul intra pe geamul deschis al camerei mele
îmi cerea o țigară un sfat
„Cred că Dumnezeu e mai singur acum le spuneam
decît un cîine ce latră la stele“

Mă ascultau cu respect deși nu credeau evident nici o iotă
„Zeii voștri se ascund sub tălpi și copite
prosternați-vă deci în pulberea drumurilor
voi ce însetați cu fluviile trecînd peste spinările voastre-ndoite“

Adeseori mă luau drept un ins cogitabund
tremurînd ca țapul în rut deasupra sterpelor cuvinte
mă salutau grăbiți și plecau peste acoperișurile pustii

Pe atunci eram mai singur decît un cîine ce latră la stele
îmi aruncam sub tălpi sub copite și coarne
ale vîrstei mele strălucitoare inele.

Prea devreme

Prea devreme te-ai înhăitat
cu necruțătoarele vampe cu Ursele
cu neclintitele stele
cu dulcele foșnet de pergamente al aștrilor
ignorîndu-le cursele

Octombrie sîngerosul
pregătește o execuție
tobele bat fără-ncetare
pe drumurile vînturilor pustii
împrăștiind zvonuri funeste
o, viața ta nu e acum
decît un vers stîlcit
o amară și monotonă poveste
cu a fi cu a fost cu nu este

Privește cum îngerul trece nepăsător
cu capul tău retezat sub un braț
dintr-un nor în alt nor
dintr-o odaie în altă odaie

Soarele în apus
cade deasupra mării de sînge
precum Marat visătorul în baie

Cavaleria vîntului

Cu palmele ei foșnind ca frunzele uscate
mă mîngîia tristețea
Cu palmele ei foșnind ca frunzele roșii
mă mîngîia nebunia
„Capul tău pregătit e să cadă
sub brazda semănăturilor de toamnă“

Cu nesfîrșită blîndețe mă mîngîiau nebunele
frunzele. surorile
Cu nesfîrșită blîndețe mă tîrau harpiile
sub ghilotina greierilor

într-un tîrziu (poate mai eram încă viu)
auzeam salvatoare

cavaleria vîntului gonind galopînd
pe acoperișe prin piețe pe străzi pe cornișe

Cum spun auzeam galopînd cavaleria vîntului
biciuindu-mă cravașîndu-mă pînă la sînge
obraznice palidele nebunele

Galopa sub lună cavaleria vîntului precum un sumbru rege avar
ducea în vîrful lănciilor sale reci
surîzătoare țeasta ta palidă
ca o statuie de var

Ce întîmplare

Cu pietre va fi alungată vestea nașterii tale
precum ciumații dintr-un oraș
acum șters de pe fața pămîntului

Un fluviu tocmai se pregătește să se retragă sub glie
ce întîmplare îți spui ce întîmplare și moartea
cu un mănunchi de trestii uscate vine la cină
anunță că tatăl tău șchiop va sosi
nebărbierit și bolnav din Siberia

Cu întîmplare ciudată îți spui ce întîmplare
cînd orbul deodată îți șuieră
„la ce bună tristețea poetului
ce se aude îmbătrînind odată cu veacul
în pîntecul maicii sale..."

1989

O scrisoare de la „Corso" sau despre Cimitirul erorilor

Dragă domnule N. D., îți povestesc un subiect de povestire la care aș vrea să meditezi. Citisem cîndva într-o revistă sovietică, prin **Aganioc** parcă, n-are importanță unde, că prin anii '20 mai mulți scriitori ruși au fost deshumați de Armata roșie și mutați dintr-un cimitir în altul. Pe unii, soldații i-au deposedat de cizme, pe alții de mantale. Din cizme soldații și-au făcut foale pentru armonică, din mantale obiele și, unii, semne de carte. N-are rost să comentăm. Doar atît putem spune că acest lucru este edificator pentru spiritul acelor vremuri. Printre morții mutați din loc a fost și N. V. Gogol, căruia, ceva mai tîrziu, în 1952, statul sovietic i-a ridicat un monument funerar. Îmi pare rău că nu am copiat inscripția de pe mormînt. În orice caz pot să-ți spun că statul îi aducea omagiu profund și-i mulțumea scriitorului pentru opera sa revoluționară ce a luminat mințile și inimile oamenilor și a contribuit la creșterea conștiinței de clasă a maselor. A fost opera lui Gogol revoluționară? Am putea spune că a fost, și, asta fiindcă a mișcat conștiințele și a arătat lumii o altă față a ei, fața ascunsă și nu numai a spiritului rus, ci în general a omului: caracterele prinse de el pot fi întîlnite și pe alte meridiane. Dar să revenim la ale noastre. Citind pasajul cu „deshumarea", gîndul m-a dus mai departe și am translat evenimentele în alt timp și în alt spațiu. Mai exact am mutat acțiunea la cîrciuma „Corso", cîrciumă pe care o cunosc și pe care am frecventat-o mult timp. Anul: 1990. Iată scenariul acțiunii: exact după o sută treizeci și opt de ani de la moartea sa, N.V. Gogol, este deshumat și adus la cîrciuma „Corso" printre cititorii săi cei mai fanatici. Afară e un pic de burniță, cînd ninge, cînd plouă, vreme de beție, cum zice poetul, lumea merge ușor zgribulită pe străzi, bărbații au gulerele ridicate și pălăriile sau șepcile trase pe frunte, intră și ies din pasaj, trec pe lîngă librării, își cumpără țigări, ziare etc., etc. E prezent prietenul meu Laurențiu, prezent prietenul meu G. prezenți poetul Bicinschi și maestrul Mihalache. Mulțimea năvălește de pe Lăpușneanu la „Corso" și se repede să taie fîșii-fîșii din mantaua lui Gogol, pentru semne de carte. Mantaua e încă bună, o manta cenușie, din postav care n-a putrezit aproape deloc, în ciuda secolelor scurse, rezistînd umezelii și moliilor (sînt molii pînă și în mormînt) și a viermilor ce mișună peste tot mortul. Mulțimea este înarmată cu foarfece mai mari și mai mici. Unii posedă și unghiere precum și alte instrumente de pedichiură. Acțiunea, după cum am mai spus, se petrece la **Corso**; Gogol stă întins în sicriul său de plumb; e ușor stingherit de mulțimea de admiratori, pare totuși conștient de importanța evenimentului și de locul său ocupat în literatură. Nu e un loc oarecare, ci unul cu totul deosebit. În sfîrșit, scriitorul pare ușor stingherit. Da, e ușor stingherit și dacă ar fi fost după el ar fi dispărut de mult din această sărbătorească adunare. Sînt oameni care nu se simt bine nici în mormînt, unde e pace deplină și liniște. Deasupra crește iarba și suflă vîntul. Să tot stai și să nu te gîndești la nimic. La ce bun să scrii proză sau versuri?! Norișori pașnici plutesc sus pe cer. Deasupra satelor, deasupra orașelor. Trec peste rîuri, trec peste oceane și mări; se oglindesc în lacuri limpezi și adînci. Trec chiar peste cîrciuma „Corso", peste gălăgioasa cîrciumă „Corso", unde ne-am aflat și noi de atîtea ori. Ziua e senină, cîteva păsărele ciripesc în salcie; vrăbiile umblă printre mese, ciugulesc firimituri și mucuri de țigară; privind cerul sufletul ți se umple de o nesfîrșită bucurie și chiar ochii cei mai întunecați, chiar inimile cele mai puhave în disperarea lor sînt cotropite de raze blînde de lumină. Nu e tocmai rău să trăiești pe pămînt. Berea spumegă în halbe. Lumea e veselă. Nici chelnerii nu par puși cu totul pe căpătuială, umblă repede printre mese, cară bere și cîrnăciori. O, ce vremuri, ce vremuri fericite! Madam Ivanov e și ea într-o zi luminoasă, nu înșeală la măsură și nu ocarăște pe statornicii ei clienți. În sfîrșit, să tot trăiești și să nu te mai saturi de viață! Fiecare clipă e cît un secol! Dar uite că scriitorul pare totuși stingherit.

Mai mulți clienți se apropie de el. Ia te uită, Gogol! Oare ce caută aici?! Ce vrea să facă? La asta chiar că nu ne-am așteptat! La doi pași de Lăpușneanu, în plin secol douăzeci". Se aud însă și alte voci: „Nu chiar în plin secol, ci la sfîrșit! Și apoi ce, n-are dreptul? Orice om călătorește, ce dacă e mort?!" „E o cinste, o mare cinste pentru noi, pentru orașul nostru!" „Și tocmai aici, la cîrciuma «Corso»!" spune poetul Bicinschi. „ceva cu totul neașteptat!" Mulțimea se apropie de sicriul în care e întins prozatorul, întîi cu evlavie, apoi din ce în ce mai cutezătoare și gălăgioasă. „Să-l vedem mai de aproape!" „Sper să nu fie fals!" „Asta ar fi culmea, declară unul. Un Gogol fals..." „Anul trecut am vizitat Moscova și am văzut Mauzoleul lui Lenin. A trebuit să stau cinci ore în frig ca să-l pot vedea. O coadă lungă de cinci kilometri. M-am pus și am tot stat..." „Ce treabă are Lenin aici?" „Așa veni vorba... Și am tot stat și stat, picioarele aproape că-mi degeraseră. Îmi suflam în mîini. Noroc c-am avut și o sticlă de votcă la mine. Mă luam în vorbă cu unul, cu altul. Și apoi pe ascuns, trăgeam un gît. Mai trecea de frig. În sfîrșit, am ajuns și la Lenin. Crezi că era mare lucru de văzut? O bărbuță mică de culoarea paiului putred, dar uscată. Și Lenin micuț, micuț de tot, cît un copil. Se spune că s-a tot strîns în el și că a trebuit fixat pînă la urmă în arcuri, altfel devenea un ghemuleț. N-am aruncat bine nici o privire, că a trebuit să plec. Noroc că eram un pic amețit, altfel m-aș fi enervat... Așa și cu Gogol, te uiți la el, și deodată vezi că dispare..." „Unde vezi că dispare? Uite că e aici, sub nasul tău. Cască bine ochii!"

Mulțimea se tot apropie. Privește fața palidă a lui Gogol. „Nu, nu, Nicolai Vasilievici nu pare fals. E autentic". „Cum de a apărut aici, și la această oră?" întreabă Bicinschi. „N-a scris el **Suflete moarte**?" zice careva. „A scris". „Atunci ce te mai miri!" Cineva îl atinge cu mîna pe față: „El e! spune. El e!" „Să nu ne pripim", adaugă un altul. „Mustața parcă-i a lui. Și nasul!" „O, nasul! exclamă Bicinschi. Nu trebuie să ne luăm după nas" „Nasul poate fi fals!" „Dar cum a apărut, totuși cum?" „Nasul e al lui. Se vede de la o poștă!" „N-are importanță cum a apărut, important e că se află aici, pe malul Bahluiului". „Pe malul Bahluiului șezut-am și plîns-am!" „Cum a apărut totuși dacă e mort?" „Putea să apară viu!" „Ar fi fost mai bine, mai sănătos? Ce ar fi gîndit lumea? Ce ar fi zis poliția? Guvernul nu s-ar fi alarmat? N-ar fi luat nici un fel de măsuri de securitate? E mort și deodată înviе? Păi, dacă ar face toți morții la fel."

Carmen
JGHEBAN

„11 martie"

în martie mă dezgolesc
cu pînza miraj acopăr mizeria
cînd trădez astfel vremea
întind piciorul pînă la căldare
eliberez pulsînd mișcarea

Cîntec rustic

sînt ale noastre
scutecele
pe care
dormim tineri
putem fi luați
drept lăcustele verzi
amirosim a fînuri în
stoguri presărate
ne ridicăm cu iarba
în care
ne iubim

Adrian ALUI GHEORGHE

Madona desnuda. Toamna de-acum

toamna de-acum. de sub pupile ies zeii
și pleacă pleoapele noastre aripi fiindu-le
pînă departe. e un spectacol de ochi
lichefiați pe ferestrele zilei moare liliachiul
din frunze mor locuitorii șoaptelor de
iubire cu capul pe manualul de estetică fovă.

una cîte una ies ghearele aerului din plămîni
lăsînd trupurile libere să leviteze
trec dintr-o parte în alta ca baloane
de piele strigă copiii : „mamă și tată,
a venit toamna, uite-i cum trec toți
plutind peste miriști sau e numai
duhul miriștilor" dar albii părinți
sînt departe plutind ca aerostatele
lăsate în derivă să anunțe odată sfîrșitul
madona desnuda țintuiește la soare
una din înfățișările artistului cu o
arteră deschisă în loc de chip
cu miinile copilărește mișcîndu-le
direct din inimă precum păianjenii
derutați în fața unui fluture ce
semnifică la nesfîrșit frumusețea

toamna de-acum, pipăi cu limba
cerul ce-mi intră în gură îl jupoi
de pielița fină ca pe un burete cu toți
sporii rămași în pîntece un fel de dramă
a artei un fel de animal care a înghițit
pădurea inventînd toate definițiile despre
frunze, acum a plecat să vorbească în altă
parte să treacă oglinda prin proba cuvintelor.

cu labirintul deasupra cu moartea
proaspăt digerată-n viscere madona desnuda
își poartă fața lăptoasă de-a lungul
orizontului îmi vine să-i strig : mamă
iubită fiică, iată cerul intonează ecourile
cei care nu sînt cîte doi vor fi sfîșiați de
reverberatii
în colții subtili ai propriilor inimi.

toamna deacum. jos în coliba de frunze
simpla rostogolire pare un văzduh decapitat.

Vorbire de dragoste

eu nu mă duc azi acasă nici mîine
aproape străin între propriile gesturi
îmi lipesc gura de buzele psalmului
cînt cu el carnea o fărîmițez peste lucruri
poate că așa se falsifică trupurile cu un cîntec
poate că numai așa sfîntul gîngav moartea
o chema cu vorbire de dragoste

eu nu mă mai duc azi acasă nici mîine
stau între voi îmi adîncesc rănile voi surîdeți

Nodul din gît

un om își delimitează lumea lui —
jur-împrejur orizontul atît de exact.
vii tu spui că lumea lui nu-i valabilă
îi arăți lumea ta și lumea ta
lui i se pare străină îl întristează.
citești într-o carte și cartea-i o lume —
trist ieși în partea cealaltă suspini.
lucrurile acestea se întîmplă în fiecare
clipă lumea se schimbă putrezește
numai tristețea e aceeași nodul
din gît nu l-a înghițit nimeni
niciodată cu adevărat

Autoportret în mișcare

Sînt gol ca o pictură chinezească într-un ziar
de provincie liniile acelea par mereu niște
coruri în repaus
visînd zboruri lungi cu finalitate nesigură
adun răni, le așez una lîngă alta le fac frumoase
chem femeile să vadă direct cum se depun
calciul și moartea pe oase

cîrpele spun că sînt flamuri, sporesc cu ele
speranța —
sub ploaia de noiembrie fîșii de pămînt secetos
ca și cum toamna — la urma urmelor, toamna —
memoria stă spînzurată cu cocorii în jos.

Imn Carolinei

sub pleopele femeii e un loc unde
poți să te ascunzi să plîngi fără să-ți
fie rușine.

Amar din amar

țară a nimănui
țară a cui te iubește și lasă
femeie sobră în
pat de copil

eu sînt împliniți
pubisul primitor de un fluture
vei naște doar monștri
cu capete-lup

mamă bună
nimfă păgînă
sincer copil
prunc nedorit

lăudată țară frumoasă
bogată
cinstită numai
în cult

Tăcere, înțeleptule Zhou

celălalt eram eu
albit mult în teamă
răzvrătit întru lege
eu

ins hămesit
pornesc să
asmut destinul ca
pradă

învrăjbit sînt în
ziua cu lună plină a
marii vînări
jupoi caldă victima
lovesc
și înghit

acesta
e semnul puterii
înțeleptule Zhou
oricine putea-vei ucide
celălalt eram eu

„Da, așa mai merge, mortul nu prezintă cine știe ce pericol, spune Bicinschi. Nu, viu n-ar fi putut să apară..." Bicinschi are o idee ciudată, e și un pic amețit, ce-ar fi dacă s-ar îmbrăca cu mantaua lui Gogol și ar ieși pe Lăpușneanu, să se plimbe de la un capăt în altul al străzii îmbrăcat în manta? De la **Corso** pînă-n Piața Unirii și din Piața Unirii pînă la Casa tineretului și înapoi?

Amicul Laurențiu zice: „Asta nu-i o idee tocmai rea", rînjește în sinea lui, și deodată se trezește cu un capăt de manta în brațe. Ținea în mînă paharul cu coniac. „Nu e bine, își spune, alcoolul își face de lucru în capul meu, e cazul să ne oprim. Uite paharul de coniac a dispărut din mînă și a apărut mantaua. Ca să nu mai vorbim de Gogol!" Amicul Laurențiu stă mohorît deasupra mesei ca un toreador în fața unui taur care tocmai se pregătește să-l atace. Sau poate că mantaua stă în fața lui ca un taur. Paharul de coniac e arena. Sau poate taurul, mă rog, nu intrăm în detalii. Ce să facă cu mantaua? Ce nevoie are el de manta? Privește spre locul unde e întins trupul lui Gogol și gîndește prostit: „Cine l-a dezbrăcat pe Gogol de manta?" Observă însă că prozatorul stă întins în sicriu-i de plumb îmbrăcat într-o manta identică cu mantaua din mîinile lui. „Asta e ciudat, își spune, chiar foarte ciudat. E bine totuși, conchide el, că a apărut Gogol și nu Lenin. Dacă ar fi apărut Lenin, ar fi fost și mai rău!" „Ce rost are să-l amestecăm și pe Lenin aici?" îi zice Bicinschi. Lenin e cu noi!" „În capul tău e Lenin", zice Laurențiu. „În al meu și în al tău", zice Bicinschi și adaugă: „Învățați, învățați, învățați. De trei ori învățați!" „Lenin să stea la Moscova!" spune careva. „Lenin e prea deștept ca să se mulțumească numai cu Moscova", răspunde Bicinschi. „Asta v-o spun eu ca să știți!"

Mulțimea dă tîrcoale marelui prozator, care abordează de data asta un zîmbet sarcastic. Un domn între două vîrste încearcă să scoată mantaua de pe trupul lui inert. Reușește și mulțimea scoate un chiot de admirație. Domnul se clatină împleticindu-se pe terasă, Gogol îl privește ironic, înfășurat într-o altă manta. Mulțimea stă în cumpănă, ușor descumpănită. Cînd avansează, cînd dă înapoi cuprinsă de groază. Deodată mai mulți se reped spre sicriu și încep să scoată de acolo o manta după alta și să le arunce în stradă. Mulțimea spumegă de frenezie, e din ce în ce mai nerăbdătoare, vrea să ajungă să pipăie trupul lui Gogol, dar dă numai peste mantale. Sfîșie o manta și dă peste alta, aidoma primei. Deposedîndu-l de mantale, toți așteaptă ca trupul lui să se facă din ce în ce mai mic. Dar iată însă că se întîmplă un fenomen destul de bizar, totuși previzibil dacă ținem seama că omul căruia i se smulg mantalele e Gogol. Deci toți așteaptă ca trupul lui Gogol să se facă din ce în ce mai mic și mantalele din ce în ce mai mici. Mulțimea continuă să scoată mantalele de pe trupul lui Gogol, sicriul lui Gogol pare o ladă fără fund.

Toți observă că mantalele sînt identice și că trupul prozatorului nici nu crește, nici nu scade. Amicul Staverescu strigă indignat: „Opriți-vă, domnilor, era cît pe ce să spună tovarăși, n-are rost să continuăm, aici e o chestiune necurată la mijloc. O chestie cu cifrul" Nimeni însă nu-l ascultă. Mulțimea e din ce în ce mai dezlănțuită. De la bere trece direct la manta. Toată strada Lăpușneanu e potopită de mantalele lui Gogol. În fața cinematografului „Republica", Bicinschi încearcă o manta, admirîndu-și silueta în vitrină, constată că mantaua nu-i vine tocmai rău și croiala destul de modernă. Poate fi purtată și în ziua de azi. Moda revine. La începutul secolului viitor lumea va purta din nou mantale. La Paris totu-i posibil. Ca și la Moscova de altfel. Pe malul Bahluiului moda revine ceva mai tîrziu.

Strada pare un imens talcioc. Se vînd nu numai haine, ci și ceasuri, ochelari, ciorapi, rujuri, lame de ras, săpun, șireturi și alte mărunțișuri. Cîțiva chiar pot fi văzuți în frac și țilindru. Bătrînul domn Mihalache se clatină într-un frac stacojiu.

În stînga lui poate fi văzut poetul G. A. pus mîna pe cîteva mantale și se gîndește să desfacă marfa duminica în talcioc, prin taică-său. Mihalache stă aplecat în cîrje, ușor buhăit. Privește plictisit această gloată nesătulă ce mișună în jurul sicriului lui Gogol. El are un semn de carte tăiat din prima manta și îi e de ajuns. Mihalache n-are nevoie de mantalele lui Gogol. De altfel, nu înțelege nici **Suflete moarte**, scriitorul i se pare prăfuit. Mihalache citește doar cărți din colecția **Globus** sau din **Delfin.**

Bicinschi stă pleoștit la o masă de marmură neagră, nu departe de intrarea în bar, cu spatele sprijinit de vitrina pe care stă scris: SERVIM CAFEA NATURALĂ și VĂ OFERIM CAFE NESS. Bicinschi cercetează cu multă minuțiozitate mantaua. O întoarce cînd pe față, cînd pe dos. Îi pipăie căptușeala de mătase. „E bună, se poate purta, iar dacă o întorci ar fi chiar ca una nouă". Se gîndește s-o ducă lui madam Ivanov, Madam Ivanov are și ea de acum o groază de mantale: alții au fost mai deștepți, i-au luat-o înainte. Bicinschi a dormit în papuci. Să-i fie învățătură de minte. Altădată să se trezească la timp! Își imaginează un text în care Gogol încearcă cîrjele lui Ghedeon. Gogol ia cîrjele din mîinile lui Ghedeon și pornește cu ele pe Lăpușneanu. După un timp, se întoarce înapoi și se culcă la locul său. „Nu, asta nu merge, zice Bicinschi, imagine forțată. Mai degrabă ar ieși un tablou decît un text. Vom mai vedea..." Și pică în melancolie, lîngă paharul pe jumătate gol. Împăturește frumos mantaua într-o revistă, o pune sub braț și se ridică demn de la masă. „E păcat, mare păcat să strici mantaua pe semne de carte, chiar dacă presupunem că le vei folosi pentru **Suflete moarte.** Un secol și jumătate și postavul e aproape intact!"

Lumea alunecă pe lîngă vitrine. Se însereează tocmai. Clopotul Mitropoliei bate de cîteva ori. Îi răspund clopotele de la Sf. Nicolae. Biserica se înalță chiar lîngă cîrciumă. Unde e **Corso** cîndva fusese cimitirul. În locul fiecărui mormînt se înalță o masă. Morții își dorm somnul de veci sub pămînt, deasupra cei vii beau bere la halbă. Gălăgioasa mulțime, mereu nesătulă! Nu e de mirare că a apărut aici și Gogol! Morții migrează dintr-un capăt al pămîntului în altul. Nu-și găsesc locul sub pămînt. De la cimitirul Novodevicie la „Corso" drumul e destul de drept. Într-o sută cincizeci de ani orice mort îl poate străbate. Să nu rămînem surprinși cînd vom fi invadați de morții din Siberia, de morții din America, de morții de aiurea. Toți sînt frații noștri. Acolo nu mai există discriminare. Toți o apă și-un pămînt. Să avem grijă de ei!

Clienții se ridică încet-încet de la mesele lor. Mister Laurențiu stă cu ochii încruntați, privind mohorît sicriul de plumb în care zace N. V. Gogol.

Amicul Laurențiu îl roagă în genunchi să mute acțiunea din romanul **Suflete moarte** în România. Atmosfera e drept că nu-i chiar rusească, poate ușor sovietică, n-are importanță, personajele ciudate și întîmplări cu morți va găsi la tot pasul. Oameni ca Nozdrev, ca Cicicov călătoresc în Fiat, în Dacii, călătoresc cu trenul, pot fi întîlniți mergînd pe jos, pot fi văzuți citind ziare în tramvai sau în troleibuz, asta apropo de **Moartea citește ziarul!** Cît despre manilovi, sobachievici și alții ca ei, ce să mai vorbim! „Nicolai Vasilevici, îndură-te de noi, șoptește mister Laurențiu, nu ne lăsa, nu ne părăsi, merităm o altă soartă. Au murit atîția morți, s-au stins atîtea suflete moarte la Timișoara și în Capitală, au murit atîția morți aiurea, du-te, călătorește prin țara asta în lung și în lat, vezi ce se întîmplă aici, ce se întîmplă dincolo, totul e frumos, chiar dacă e putred, și scrie, domnule, scrie pentru numele lui Dumnezeu, scrie, te rugăm în genunchi, scrie și pentru noi ceva. Încă nu e tîrziu, secolul încă nu s-a sfîrșit, mai sînt cîțiva ani, și chiar dacă Domnia ta ești mort, cu atît mai bine, cunoști sufletele vii și moarte în adevărata lor profunzime. Nu uita, gîndește-te, iubite Nicolai Vasilievici, îndură-te și scrie și pentru noi, un nou **Suflete moarte.**"

Nicolai Vasilievici rămîne însă impasibil în sicriul său de plumb, cu mustăcioară subțire și un ochi întredeschis, privește o lună roșie ce se ridică peste oraș. „Nu ne uita, Nicolai Vasilievici", strigă mai mulți din stradă. Nicolai Vasilievici se înfășoară însă mai strîns în mantalele sale; se întoarce cu fața spre apus și cu spatele la răsărit. Buzele lui par să șoptească în noapte: „Mai tîrziu, acum mi-e frig. Mi-e frig. Să mai așteptăm să treacă un secol!..."

Nichita **DANILOV**

Ketmanul

de Czeslaw Milozz

Născut la 1911 în Lituania, Czeslaw Wilosz părăsește definitiv Polonia în 1951 și ajunge profesor universitar în California, unde publică mai multe volume: Postwar Polish Poetry, The History of Polish Literature, **apoi eseurile** The Captive Mind, Emperor of the Earth: Modes of Eccentric Vision, Vision from San Francisco Bay, **romanele autobiografice** The Issa Valley și Native Realm, **precum și revenirile la preocuparea interbelică — poezia —** Selected Poems, Bells in Winter. **Recunoașterea internațională s-a făcut simțită prin: Prix Littéraire Européen (1953), Guggenheim Fellowship (1976), Neustadt International Prize for Literature (1978) și, în sfîrșit, premiul Nobel în 1980.**

Din varianta franceză, La pensée captive. Essai sur les logocraies populaires **(1953, retipărită la Gallimard în 1988), extragem cîteva fragmente (p. 83—90) din capitolul** Le Ketman.

În democrațiile populare gîndirea intelectualului suferă o presiune puternică ce face să se nască în în ea elemente contradictorii. Nu este ușor să le percepi cu exactitate, pentru că este vorba de un fenomen cu totul nou, care nu se produce nici la ruși (națiunea dominantă), nici la adepții din Occident ai Noii Credințe [— comunismul, n.tr.] (ajutați de ignoranța lor). În afară de aceasta, în țările din Est dependente nici un cetățean nu poate vorbi cu voce tare despre aceste chestiuni. Ele nici nu sînt puse, măcar, la nivel formal. Și totuși, acestea există și constituie însăși realitatea vieții pentru acești actori în care sînt transformați cu forța toți locuitorii statelor conduse de Centru și mai ales reprezentanții elitei gînditoare.

Sînt greu de definit relațiile umane de acolo altfel decît ca niște jocuri actoricești, cu diferența că nu au loc pe o scenă de teatru, ci pe stradă, la birou, la uzină, în sala de ședințe și chiar în dormitor. Este o artă superioară care cere o vigilență constantă. Nu este suficient să-ți controlezi fiecare cuvînt înainte de a-l pronunța (apropo de consecințele pe care ar putea să le aibă); un surîs intempestiv, o privire a cărei expresie nu este ceea ce-ar trebui să fie, pot suscita bănuieli periculoase. La fel și modul de a fi, tonul vocii, alegerea unei anumite cravate, sînt interpretate ca semnele unor înclinații politice.

Un cetățean din aceste țări care ajunge în Occident, în Franța, de exemplu, suferă un șoc; într-adevăr, în raporturile sale cu oamenii, începînd cu hamalul sau șoferul de taxi, el nu-i simte deloc închiși în ei înșiși; ei sînt complet destinși, scutiți de acea concentrare interioară pe care o exprimă o frunte plecată, ochii neliniștiți în continuă mișcare. Ei vorbesc fără grijă, pronunțînd cuvintele care le vin pe limbă, rîd în hohote: este posibil ca relațiile umane să fie atît de simple?

Jocul actorilor cotidieni diferă de jocul din teatru prin aceea că fiecare joacă în fața tuturor și că toți știu asta. Faptul că un ceățean joacă teatru în felul acesta nu-l discreditează în nici un fel și nu i se pune la îndoială ortodoxismul. Important este doar să joace bine, căci capacitatea de a intra convenabil pe rol dovedește că partea personalității sale pe care-și construiește jocul este suficient de dezvoltată. Dacă cineva pronunță un discurs încărcat de ură la adresa Occidentului și dacă pune suficient suflet, dovedește că simte zece procente din ura pe care o proclamă cu glas tare. Dacă cineva denigrează cultura occidentală cu răceală și reținere, asta înseamnă că de fapt îi este atașat acesteia. Este adevărat că orice comportament omenesc conține, după cum știe oricine, o parte de comedie. Omul reacționează la mediu și-i suportă influența chiar și în gesturi. Atitudinea mentală îi este deseori impusă de cea a oamenilor care-l înconjoară. Atîta doar că, în democrațiile populare este vorba mai mult de un joc conștient, colectiv, decît de o adaptare individuală spontană; acest joc conștient, dacă este practicat destul de mult timp, dezvoltă, printre trăsăturile și aptitudinile fiecăruia, pe cele care i se potrivesc cel mai bine tipului incarnat ca actor; așa cum alergătorul de performanța, ajuns așa ceva pentru că avea picioare bune, le fortifică și mai mult prin exercițiu. Printr-un antrenament prelungit omul se identifică rolului său pînă într-atît încît nu-și mai poate distinge vechiul eu de personajul incarnat. În conversațiile din pat, soții sfîrșesc prin a-și repeta unul altuia sloganurile zilei. Cînd identificarea cu rolul este perfectă, se simte o ușurare. Vigilența poate să slăbească; reflexele dobîndite funcționează la fix.

În domeniul literelor un astfel de mecanism este de mare ajutor. Un poet care compune o operă de propagandă nu se limitează la tratarea subiectului de o manieră pur rațională. După cum orice traducător dotat suferă contagiunea originalului, la fel poetul care speră să-și audă versurile recitate de un cor în timpul unui miting se descarcă emoțional după ce și-a acordat instrumentul la tonul dorit. În teatru, un actor ce joacă **Cidul** este Rodrigue pe scenă; este adevărat că nu orice actor, fie el tînăr și bine făcut, poate juca **Cidul**: trebuie să aibă capacitatea de a se descărca afectiv prin acest personaj.

Poezia, așa cum am cunoscut-o pînă astăzi, putea fi definită ca expresia unui temperament individual refractat prin convenția socială; poezia Noii Credințe, dimpotrivă, ar fi mai degrabă expresia convenției sociale refractate prin temperamentul individual. Fără îndoială că acesta este motivul pentru care, printre poeți, cel mai bine adaptați sînt cei ce posedă un talent dramatic; autorul unei culegeri de versuri creează prin el însuși un personaj de poet revoluționar ideal, ale cărui versuri constituie monologul: nu pe el se exprimă, ci pe cetățeanul model. Rezultatul amintește de un cîntec de drumeție cîntat în cor, iar scopul urmărit este același: de a crea în public o legătură emoțională asemănătoare aceleia care unește o coloană de soldați. Cele mai bune exemple din aceste cîntece-sloganuri trebuie căutate, probabil, în operele germanului Berthold Brecht; în orice caz, versurile sale sînt superioare celor ale altor poeți din Est, pentru că la el se simte o deplină conștiință a procedeului.

Oricît de departe ar fi împinsă identificarea jocului cu gîndirea subiectivă, subzistă elemente neasimilate, care obligă subiectul să se mențină circumspect.

Fără îndoială, această mascaradă permanentă creează o atmosferă greu de suportat, dar asigură, de asemenea, oamenilor cu mască satisfacții apreciabile. Să spui despre un lucru că-i alb și să gîndești că e negru; să-ți ascunzi un surîs neîncrezător în timp ce afișezi un zel fără egal; să urăști și să-ți manifești dragostea; să știi și să simulezi ignoranța. Luîndu-ți în derîdere, astfel, adversarul (care te ia și el pe tine la fel) începi să apreciezi mai presus de orice propria-ți șiretenie. Succesul în joc devine atunci o sursă de bucurii. Eul, care este protejat de privirile curioșilor, dobîndește o valoare cu totul deosebită; secretul nu este enunțat niciodată cu claritate și ceea ce nu este formulat are un farmec irațional, puternic din punct de vedere afectiv. Omul se refugiază în acest sanctuar intim, cu atît mai prețios cu cît a sacrificat mai mult pentru a-i interzice altuia accesul.

Arta teatrală a fost rareori transpusă pînă la acest punct în viața și istoria oamenilor. Totuși, încercînd să descriem moravurile acestea, găsim o analogie frapantă cu civilizațai islamică a Orientului Mijlociu: nu numai că acolo a fost cunoscut jocul destinat să apere gîndirea și sentimentele individuale, dar acesta s-a transformat într-o instituție permanentă care a primit și un nume: **Ketman**.

Ce este Ketman? I-am găsit descrierea în cartea lui Gobineau, **Religii și filosofii ale Asiei Centrale.** Contele Gobineau și-a petrecut mulți ani în Persia; chiar dacă nu ești de acord cu concluziile la care ajunge scriitorul acesta periculos, trebuie să recunoști ca știa să observe. Similitudinile dintre Ketman și obiceiurile practicate în țările Noii Credințe dau atît de mult de gîndit, încît mi-aș permite să citez cîteva pasaje:

„Posesorul adevărului nu trebuie să-și expună persoana, bunurile sau considerația orbirii, nebuniei, perversității celor pe care i-a plăcut lui Dumnezeu să-i mențină în eroare". Este convenabil, deci, să nu-ți exprimi, pe cît posibil, adevăratele convingeri. Totuși, spune Gobineau, „sînt cazuri cînd tăcerea nu mai este suficientă, cînd poate trece drept mărturisire. Atunci nu trebuie ezitat. Nu numai că trebuie atunci să renunți la propria opinie, dar se impune să aduni toate șiretlicurile pentru ca adversarul să se înșele. Vor fi pronunțate toate profesiunile de credință care-i pot fi pe plac, vor fi executate toate ritualurile recunoscute ca zadarnice, vor fi denaturate propriile cărți, vor fi epuizate toate mijloacele de înșelare. Vor fi astfel obișnuite satisfacția și meritul multiplu de a se fi pus la adăpost pe sine și pe ai săi, de a nu fi expus o credință venerabilă contactului oribil al infidelului și, în sfîrșit, de a-i fi impus acestuia din urmă, abuzînd de el și întărindu-l în greșeală, rușinea și mizeria spirituală pe care le merită".

...„Ketman îl umple de mîndrie pe cel ce-l pune în practică. Un credincios se ridică, prin aceasta, la stadiul permanent de superioritate asupra celui pe care-l înșeală, indiferent dacă-i verba despre un ministru sau un rege puternic; pentru cel ce folosește Ketmanul, acela este, înainte de toate, un mizerabil orb căruia i se închide calea cea dreaptă, pe care n-o bănuiește; în timp ce tu, zdrențăros și muritor de foame, tremurînd pe față la picioarele forței înșelate, ai ochii plini de lumină; tu mergi în lumină înaintea inamicilor tăi. Cel pe care-l ridiculizezi este o ființă lipsită de inteligență; cea pe care-o dezarmezi este o fiară periculoasă. Cîte saisfacții în același timp!".

... Ketmanul islamic și Ketmanul secolului al XX-lea nu par să difere decît într-un singur punct: îndrăznelile pe care și le permiteau / cei dinainte / i-ar fi dus imediat la pierzanie dacă ar fi trăit în țările Noii Credințe. Și totuși, este același joc, universal practicat sub forme mai stricte, mai severe. Și aici sentimentul de superioritate față de cei ce nu sînt demni de a poseda adevărul constituie una din bucuriile esențiale ale oamenilor a căror viață nu abundă, în general, în plăceri. „Deviațiile" (a căror depistare este pentru autorități o bătaie de cap permanentă) nu sînt imaginare. Acestea sînt, în realitate, cazuri de Ketman care s-a reușit să fie demascate și oamenii cei mai utili pentru a le descoperi sînt exact cei care practică un Ketman de aceeași natură: recunoscînd cu destulă ușurință la alții propriile lor acrobații, ei folosesc prima ocazie ivită pentru a compromite un adversar sau un prieten; ei se pun astfel la adăpost și dovada abilității lor este că previn, măcar cu o zi, acuzația similară care ar putea să le fie adusă de cel pe care sînt pe cale să-l piardă.

Cum numărul varietăților de Ketman este aproape nelimitat, înflorirea ereziilor în această surprinzătoare grădină întrece în viteză efortul celor care le denumesc. Fiecare comentariu la tablele Noii Credințe, promulgate periodic de către Centru, multiplică rezervele interioare la cei care, în exterior, par cei mai fideli credincioși. Ar fi imposibil de enumerat toate felurile de Ketman care pot fi găsite în țările din Est; va trebui să mă limitez doar la grupele principale, după cum un botanist întreprinde o clasificare generală. / Urmează comentarii despre: Ketmanul „național", Ketmanul purității revoluționare, Ketmanul profesional, Ketmanul sceptic și Ketmanul etic. /

Traducere din limba franceză de Liviu PAPUC

Privatizarea minciunii

Problema adevărului e legată de funcția de comunicare a limbajului; despre minciună se discută numai în legătură cu adevărul: minciuna apare ca o „anomalie" a adevărului. Este minciuna fratele geamăn, întotdeauna îmbrăcat în culoare contrastantă față de aceea a adevărului?

E firesc ca încercarea de a delimita un cadru pentru discuția despre adevăr-minciună să presupună o bibliografie imensă — conținînd literaturi întregi, de la gînditorii greci la filosofia analitică din zilele noastre. Totuși, deși remorcată de tema atît de asiduu frecventată a adevărului (sau tocmai dintr-o asemenea pricină?) problema minciunii cade mereu în planul al doilea, rămîne perpetuu un apendice (deși, aș îndrăzni să spun, și e doveditor în acest sens fie și numai tragicul nostru secol, minciuna a cîștigat o putere care o face să se joace cu viata popoarelor).

În realitate ea există independentă, există în... libertate, determină și hotărăște.

*

Reacția pe care ne-o provoacă nouă cuvîntul minciună e de natură morală: prin ocultarea adevărului ea devine încălcare a unei legi, a unui cod acceptat de toată lumea, a codului (sacru?) al adevărului. Există în om (se zice!) o predispoziție naturală pentru respectarea valorilor morale fundamentale. Dar nu despre această predispoziție naturală este vorba aici; noi tratăm minciuna conform unei dogmatici, care ne-a fost inculcată.

Reacția noastră la minciună e motivată de imperativul „să nu minți!" din Biblie, mai mult decît din convingerea înnăscută, firească, elastică, realistă.

De la acest „să nu minți!" decurge poziția noastră față de minciună; din intransigența poruncii.

★

Creștinismul a asimilat minciuna păcatului — a generat o mentalitate care, pentru a putea fi acum percepută, presupune un efort de imaginație și de erudiție. Nouă ni s-a întipărit în conștiințe că minciuna este unul din păcatele cele mai mari — deși a spune incontinent adevăruri reprezintă o utopie. Modul dogmatic al creștinismului de a pecetlui și simplifica reflecția despre minciună (reflecție care, atunci cînd e pur și simplu de bun simț — a se vedea, între altele, cuvintele lui Alain despre sinceritate —, își pierde tocmai intransigența dogmatică) ne alterează capacitatea de percepție. Minciuna = păcat în creștinism; de aci lipsa nuanțelor în cîntărirea unei forme de relație cu prea multe fațete pentru a o identifica pur și simplu cu păcatul.

Dar filiera aceasta care dă naștere utopiei nu se manifestă numai în atitudinea dogmatică față de minciună. Din același mod de gîndire care pecetluiește întreaga mentalitate creștină se deschid și alte consecințe, cu mult mai tragice. În utopiile sociale care radicalizează dogmatic viziunile egalitare și colectiviste dihotomia simplificatoare virtute - păcat (adevăr = minciună) e inversată, fără a pierde însă energia fanatismului. În societățile a căror mentalitate n-ar face din minciună un păcat capital ea s-ar număra, probabil, printre vicleniile curente; simțul înnăscut al respectării adevărului, apoi legile interne ale echilibrului social ar menține-o în limite rezonabile. Acolo unde e potențată însă de ideea păcatului, minciuna are o putere care poate fi pusă la lucru — și există orînduiri care au făcut aceasta, cu o abilitate, o consecvență și un cinism pe care numai dogmatismul le poate produce.

*

Așa cum înțelegem noi cuvîntul minciună, el nu poate fi plasat decît sub unghiul conduitei etice. Și nici nu ne imaginăm că ar putea fi altfel.

Totuși n-a fost întotdeauna așa.

Cei vechi aveau, se pare, aceiași termeni pentru minciună și pentru eroare.

Ce înseamnă acest amănunt lexical? Faptul că nu există încă o distincție foarte clară între minciună-problemă de limbaj și minciună-problemă de etică; între eroarea de cunoaștere și atitudinea etică. Brice Parain găsește aceste cazuri nu numai în greaca veche, dar și în rusă.

*

Pentru a face un prim bilanț, să reținem cele două planuri în care poate fi cercetată minciuna: 1. al limbajului, al cunoașterii; 2. al eticii.

★

În planul limbajului minciuna devine unul din cazurile comunicării. În planul eticii unul din păcatele capitale.

*

În primul din cazuri adevărul e indiferent; este doar mesajul obscurizat de minciună. E vorba, aci, de o chestiune de tehnică. În cel de-al doilea minciuna e legată de conținutul adevărului. Minciuna e acum o atitudine față de un adevăr concret. Ceea ce filosofia analitică apreciază ca un caz al actelor de limbaj (literatura este o „minciună" — unul din aceste cazuri), în spațiul moralei devine ceva degradant, cu putere de excludere socială. În această situație fiecărui adevăr îi corespunde minciuna sa — sau minciunile sale.

*

Și într-o împrejurare, și în cealaltă, minciuna e „joc secund", decurgînd dintr-un proces complex.

Secolul nostru ne arată însă, am mai spus, că minciuna e ceva prea important pentru a rămîne un... derivat. Această importanță o ridică deasupra individului, și clădește pe ea descompunerea existenței sociale.

Minciuna este puternică, ofensivă: ea se poate desfășura independent, fără a fi mereu în... umbra adevărului. Minciuna se poate transforma în legea unui model de societate.

★

Printre scandările care arătau cauzele revoltei din Ungaria, în 1956, era și aceasta: „radioul spune minciuni". Ceea ce i-a făcut pe mulți să vadă în revoluția împotriva orînduirii comuniste și o revoltă împotriva schizofreniei provocate de minciuna permanentizată, ridicată la rangul de politică de stat. Cînd demonstranții se îndreaptă astăzi nemulțumiți către postul de televiziune nu o fac neapărat pentru că televiziunea ar fi un centru vital, iar ei urmăresc să dea o lovitură de stat. După decenii de minciuni, dezinformarea apare încă o dată ca un atentat la sănătatea mintală a unui popor. Efectele minciunii în fostele țări „socialiste" din estul Europei vor fi probabil studiate cu multă atenție — pentru că alterările pe care le-a produs la nivelul organismului social nu vor fi înlăturate cu una cu două. Dacă lipsurile de pe piață s-ar putea îndrepta de la o zi la alta, cu ajutorul împrumuturilor, redirijarea unor fonduri etc., dezastrele minciunii generalizate, impusă ca linie de conduită la scara unei societăți nu se pot îndrepta cu una cu două; s-au produs modificări de mentalitate, profunde; doar analiza atentă, autoexaminarea lucidă poate depista urmările dedublării cronice, agresărilor continue ale minciunii.

★

Am văzut că minciuna a fost abordată ca o problemă morală sau ca o problemă a limbajului. Celor care trăiesc astăzi în România ea le apare însă în primul rînd în consecințele ei sociale, în efectele pe care le-a avut (și le are) asupra formării și erodării miturilor colectivității. În lumea de astăzi adevărul și minciuna sînt probleme ale mijloacelor de comunicare în masă și manipularea lor. O dată cu planetizarea informației relația adevăr-minciună trece „prin mîinile" celor care lucrează în presa de toate tipurile. Formula lui Mc Luhan — mesajul e chiar mijlocul prin care este transmis — nu ni se mai pare acum, după reinvestirea televiziunii și presei scrise din România cu puterea pe care o are în orice societate modernă, chiar atît de exagerată. La acest nivel, al transmiterii informațiilor, se lucrează intens, cu o aplicație care trădează profesionalismul și cea mai înaltă calificare.

★

Vorbind de dimensiunile planetare ale mijloacelor de comunicare (care planetarizează și șansele minciunii) să ne amintim că minciunile care se tot înnoadă pînă astăzi au început cu cîteva zile înainte de căderea lui Ceaușescu; măcar de data aceasta ele nu erau creația „celui mai...". Sursa lor a fost reconstituită de Michel Castex în **Un mensonge gros comme le siecle**: încep cu radio Budapesta, continuă cu Taniug, cu mijloacele de informație din R.D.G. La origine pare a fi — ați ghicit — un mare prieten care își întinde aripile peste o bună parte a lumii. Și dacă mai putem pune la îndoială versiunile ziariștilor străini despre evenimentele din România — aceștia, nu e așa, fac... totul pentru a spune lucruri urîte despre noi — e de-ajuns să revedem cazul revoluției „de catifea". În Cehoslovacia „transparența" a mers mai departe și după revoluție am aflat amănunte de culise. Scenariul a folosit din abundență minciuna. Un om al serviciilor secrete fusese infiltrat în rîndurile conducătorilor mișcării studențești. Poliția primise dispoziții să intervină violent împotriva manifestanților. Conform regiei, agentul mimează că ar fi fost ucis. Este acoperit cu o pătură, fotografiat, decesul său este transmis mediilor din afară (cele interne, ca în toate țările socialiste nu mai contau) și devine pretextul răsturnării regimului. Un singur figurant — o minciună bine plasată în mass media are un efect imens, și e nevoie de mai puțină figurație decît pentru punerea în scenă a unei tragedii antice...

*

Amintind de minciuna devenită normă în fostele țări „socialiste" e de reținut: minciuna evidentă, repetată fără nici o preocupare pentru credibilitate, devine ineficientă. Cred că nimeni nu mai credea, înainte de revolta din decembrie, în informațiile oficiale. Paranoia „conducătorului" făcea incredibil chiar și ceea ce era adevărat. Recoltele erau atît de... mari încît, la auzirea cifrelor oamenii pufneau în rîs, grija față de om era atît de evidentă, belșugul în care trăiam atît de copleșitor încît vorbele nu mai aveau nici un sens: ele nu mai puteau minți pe nimeni. Cine mai credea în comunicatele oficiale? Zvonul devine atunci o întreprindere înfloritoare; variațiuni pe tema minciunii. Și se creează o altă dihotomie: orice știre oficială din țară era o minciună — orice știre din afară era credibilă.

Ceea ce ar fi trebuit să ducă la închidere totală față de exterior, la izolare ermetică, are ca efect, dimpotrivă, înlăturarea oricărei rezerve în deschiderea față de ceea ce vine din exterior. Consecința? Pe această cale poate fi transmisă, la nevoie, informația care să aibă efectul dorit.

★

Minciuna fără odihnă trebuia să devină, într-o bună zi, insuportabilă. Oamenii ies în stradă nu numai atunci cînd nu au ce mînca, nu au cu ce se îmbrăca, nu au la ce se încălzi. Ci și atunci cînd sînt umiliți, cînd sînt mințiți. Minciuna naționalizată cade întotdeauna, mai devreme sau mai tîrziu.

E suficient însă, în asemenea cazuri, ca minciuna naționalizată să fie... privatizată?

Constantin **PRICOP**

(urmare din pag. 16)

„Minciuna ca element esențial al dominației totalitare"

stat și comunism el aparține unui imperiu puternic? Aceasta este cheia surzeniei lui la chemarea revoluției de la periferie și a fost cheia sprijinului său și pentru imperialismul țarist despre care scria Custine. În această privință trebuie bineînțeles să notăm o deosebire fundamentală între comunismul sovietic și cel est european. Pentru un cetățean est european statul comunist este statul lor, al rușilor, nu al lui. Pentru un rus, în lipsă de ceva mai bun, statul comunist este statul lui. Acest stat le inspiră teamă străinilor și este întotdeauna plăcut să fii temut dacă n-ai altă satisfacție în viață.

G.U.: Nu credeți că dacă s-ar crea o situație periculoasă pentru Uniunea Sovietică țările occidentale ar sări în ajutor făcîndu-și socoteala că într-o lume primejdioasă orice stabilitate este mai bună decît lipsa de stabilitate?

A.B.: Împărtășesc pesimismul dv. Dar ăsta nu este un motiv să ignorăm situația precară a sistemului sovietic și materialul incendiar pe care l-a acumulat. Fapt este că fără ajutorul occidentului sistemul sovietic ar fi implodat de mult și ar putea încă să producă o implozie. Occidentul este cel care a menținut sistemul sovietic în stare de funcționare. Guvernele noastre vor trebui să înțeleagă într-o bună zi că pe termen lung este mai sigur să lase sistemul sovietic să se prăbușească. Cu speranța că se va reforma singur. Uniunea Sovietică nu va deveni niciodată un membru pașnic și responsabil al comunității internaționale. Ea nu se va comporta niciodată ca Franța, Olanda sau Canada. Nu asta este ceea ce Gorbaciov a moștenit de la Lenin, Stalin, Hrușciov, Brejnev și Andropov. Nu pentru asta a existat 1917.

G.U.: Se pare că Gorbaciov este foarte conștient de absurditatea și corupția sistemului, și s-a lansat pe drumul riscant, al încercării de a-l restructura. Lăsînd la o parte chestiunea controversată dacă nu este în interesul occidentului ca în Rusia să existe mai degrabă un tip acceptabil de comunism decît cel atît de neatrăgător moștenit de Gorbaciov, nu credeți că Gorbaciov încearcă acum să împingă sistemul în secolul 20, iar pe ruși spre ceva de genul eticii protestante a muncii? Dacă este așa nu ar trebui să salutăm, chiar dacă cu prudență, și zelul lui reformator pe considerentul că pînă și reformismul de scurtă durată al lui Hrusciov a lansat imperiul sovietic?

A.B: Sînt profund sceptic. Gorbaciov nu-mi amintește atît de Hrușciov, cît de Stalin la începutul anilor 30. El este conștient, cum era și Stalin, că sistemul sovietic are nevoie de o schimbare radicală dacă Uniunea Sovietică nu vrea să fie handicapată în mod fatal în drumul ei către dominația mondială. Acum, ca și în anii 30, sistemul sovietic este confruntat cu o stare de urgență internațională. Așa cum se credea că industrializarea cu orice preț este răspunsul Moscovei la urgența din timpul lui Stalin, tot astfel se crede astăzi că modernizarea tehnologică și restructurarea sînt răspunsul la grava slăbiciune structurală a Uniunii Sovietice sub Gorbaciov. O bună bucată de vreme, pe cînd își consolida puterea, Stalin era considerat de specialiștii și observatorii occidentali ca un pragmatic și un moderat. După un lung interviu cu Stalin, Emil Ludwig a rămas cu convingerea că el este un om al sobrietății și rațiunii. Era în anul 1931. În Ucraina țăranii erau deportați și lăsați să moară de foame cu milioanele. Această dorință disperată de a găsi liberalism, reforme reale, chiar începuturi de schimbări ale sistemului acolo unde nu e nimic din toate acestea, este din nou astăzi la modă. Aceasta ne vorbește mai mult despre mentalitatea ziariștilor și diplomaților occidentali decît despre gîndirea lui Mihail Gorbaciov. Asistat de o echipă mult mai inteligentă decît a predecesorilor săi, Gorbaciov a învățat să facă apel la simțul vinovăției americanilor și la simțul de acomodare al vest europenilor. Gorbaciov înhamă sistemul lui și pe al nostru la obiectivele sale. Și o face cu un considerabil rafinament.

G.U.: Nu v-ați ocupat de consecințele nedorite și imprevizibile ale reformelor lui Gorbaciov. Nu este dintr-o dată istoria sovietică puțin mai deschisă? Și nu ar trebui politicienii noștri mai curînd să utilizeze șansa care le-a fost dată pe neașteptate decît să încline spre o desfășurare catastrofică a evenimentelor?

A.B.: În ultimă analiză nu pot vedea sistemul sovietic reformîndu-se în ceva cu adevărat diferit fără ca prin aceasta să înceteze să mai fie sistemul sovietic. O dată lupta pentru putere încheiată, noii stăpîni ai statului vor trebui să-și impună autoritatea cu aceeași hotărîre cu care au făcut-o înainte unii care veniseră și ei cu un mesaj nou sau renovat, dar l-au aruncat deoparte imediat ce s-au simțit bine instalați în șa. Nu încape îndoială că sistemul sovietic este atît de înecat în minciună, contradicții interne și ineficiență, încît sfîrșitul lui începe să intre acum în cîmpul nostru vizual. Cel mai fascinant lucru pentru istorici va fi să urmărească viteza prăbușirii lui, modul în care se va desface și impactul colateral, nu numai asupra balanței mondiale a puterilor, ci și asupra întregii tradiții a utopiei revoluționare, a cărei cea mai durabilă și devastatoare expresie este Uniunea Sovietică. Iar dacă sistemul sovietic nu se va prăbuși în viitorul previzibil, va fi încă și mai fascinant să vedem de ce și cum a fost salvat de occidentul capitalist — dacă dictatura totalitară va fi menținută grație simțului nostru de caritate, fricii noastre de a nu fi striviți de colosul sovietic, sau pur și simplu decadenței noastre...

DICTATORUL, O MINCIUNA ÎNTRUPATA

Cum ia ființă o minciună

Intreaga domnie absolutistă a lui Stalin este o plasă încîlcită de minciuni. Pentru a deveni universală Puterea trebuie să elimine orice barieră. Acest lucru se face în modul cel mai sigur prin crimă. Însă toate aceste crime trebuiesc „justificate" într-un fel. Ceea ce avea de făcut Stalin era să-și organizeze o întreagă rețea de „agenți ai minciunii" capabilă să regizeze crimele în așa fel încît acestea să pară sau sinucideri ale unor ființe labile psihic sau pedepse perfect îndreptățite, cerute de înseși popoarele sovietice. Viclenia acestui procedeu este evidentă. Dacă reușești ca la crimele tale să-ți faci complici chiar semenii, mințindu-i în chip abil, aceste crime odioase își pierd grozăvia, devenind de fapt ceva legitim. Un întreg arsenal al dezinformării și înșelăciunii a fost convocat în acest scop. Victimele trebuiau demonizate cu orice preț, și nimic din tot ce putea folosi acestui „nobil țel" nu era ignorat. Stalin a uzat în chip constant de un truc, care ar putea fi numit al „complotului permanent". Se știe prea bine că lucrul cel mai dorit de popoare este liniștea, chiar dacă această liniște cere un preț destul de scump. A exploata o dorință la urma urmei perfect îndreptățită, iată un semn de perspicacitate psihologică din partea „organizatorilor minciunii". Oricît de incredibile ar putea să pară (astăzi !), acuzele prezentate în jurnalele sovietice ale timpului au convins un întreg popor. Nu e vorba numai de credulitate la mijloc. Repetarea cu obstinație a falsului îi acordă aproape matematic o doză suficientă de verosimil. În procesul unor Kamenev sau Zinoviev, acest tertip a funcționat perfect. *Cursul scurt de istorie a Partidului Comunist (bolsevic)* este o probă peremptorie: cei doi sunt prezentați cînd ca niște răzvrătiți care se pocăiesc, cînd ca niște falși pocăiți, care nu așteaptă decît momentul pentru a complota din nou. Acest „joc" durează cîțiva ani buni, ca și cum numai infinita bunătate și toleranța a Tătucului îi mai ține în viață. Da, Stalin este un conducător extrem de tolerant, uneori pînă la neglijență, doar Kamenev și Zinoviev sunt de vină pentru rătăcirile lor. Și, de ce n-am recunoaște-o ?, de cîtă răbdare dă dovadă marele Stalin, de cîtă înțelegere față de acești eretici ! Într-adevăr, generalisimul se poartă „creștinește" față de acești încăpățînați neobosiți... Dar va veni odată și ziua judecății!

Cînd nevinovatul își recunoaște vina

Dar „complicitatea" cu sufletul sănătos al poporului este numai una dintre metode. Celelalte sunt invizibile. Anchetele celor arestați ajung la un adevărat rafinament. În *Le zéro et l'infini*, Arthur Koestler dezvăluie scene din această luptă psihologică inegală dintre anchetator și viitoarea victimă. Trebuie să-l faci pe acuzat nu numai să-și recunoască „greșeala" ci, mai mult, să și-o asume. Vinovatul trebuie să iasă după ședințele de „instrucție" cu dubii serioase asupra inocenței sale, murmurînd un „Dar dacă, totuși, am greșit fără să-mi dau seama ? Dar dacă nu-mi mai amintesc de crima comisă ? Dar dacă sunt cu adevărat un vinovat josnic ?" Pentru că dincolo de o limită a rezistenței psihice, nevinovatul începe să se comporte ca un vinovat și să gîndească în consecință. Nu e vorba de o înfrîngere în plan fizic ci de o izbîndă în plan psihologic a anchetatorului: inocentul începe să-și inventeze el însuși vini imaginare. Mai mult, ca într-o întrecere, între mincinoși, după o vreme abominabilul propus de către cel anchetat depășește înseși acuzele anchetatorului. Este chiar mai mult decît îi „solicită" ofițerul de instrucție. Și cu aceasta jocurile sunt făcute..

Minciuna ca o maladie sau o Arie normală ?

Stalin a fost o „întrupare" a minciunii. De la un moment dat încolo cel care trăiește în minciună, însuși regizorul lor, cade pradă acestor iluzii fabricate. În afară de frica permanentă, nimic nu mai poartă sigla realului: totul a devenit ficțiune. Ceva din ființa „dictatorului-minciună" s-a dereglat, el începe să perceapă altfel realitatea. Dincolo de refugiul său bine păzit îl pîndesc la tot pasul zeci de „obstacole" amenințătoare, sute de asasini prezumtivi, mii de „complotori". Fiind singurul depozitar al adevărului, i se pare firesc ca toți cei din juru-i să mintă, să încerce să-l înșele. Și iată lumea împărțită într-un chip asimetric: dictatorul este Adevărul, restul e numai minciună, mașinațiune, himeră. Viața Stăpînului absolut devine o perpetuă primejdie, totul poate atenta la acest adevăr, pe care posesorul îl apără cu gelozie. Stalin este înconjurat numai de dușmani, sub plecăciunile umile ale celorlalți el ghicește (ca printr-o iluminație subită viitorul complot. iluminație subită !) viitorul complot. Începe să se teamă și de sine, de percepțiile sale, care îl pot oricînd minți, de propria „credulitate". Toți sunt niște potențiali agresori, de la companionii cei mai apropiați și pînă la propria-i progenitură. Resursele fricii resimțite în fiece clipă sunt nelimitate, iar el trebuie să se apere. Dar cum te poți apăra cînd ești singur, cînd nu mai ai încredere în nimeni, cînd ți-ai concediat chiar și ultimul confident ? Pentru Minciuna urcată în vîrf totul este o ficțiune, singure adevărate rămîn gîndurile, reveriile dictatorului bolnav. Pentru că minciuna, în acest caz, este o boală... Arestat în crimele sale de care nu este deloc conștient, lipsit de orice remușcare, Stalin este o negație malefică a lui. Vila de la Kuntsevo este o vizuină blindată. Acolo pîndește o fiară feroce... căreia îi este o frică teribilă de ceilalți și mai ales de sine.

Fragmentele care urmează au fost traduse din lucrarea lui Leon Poliakov, *Les totalitarismes du XX e siecle*, Fayard, 1987,pp. 134-137. Mi s-au părut o excelentă ilustrare a acestei maladii care a răvășit secolul nostru.

C.C.

Leon POLIAKOV

Moartea lui Stalin

CEA DIN URMĂ AMENINȚARE

Ultima apariție în public a lui Stalin a avut loc în octombrie 1952, cînd a decis să reunească, după un hiatus, de treisprezece ani, un congres al Partidului (al XIX-lea). În locul discursului-fluviu obișnuit, el s-a mulțumit să pronunțe doar alocuțiunea de închidere, care n-a durat decît vreo zece minute: suficient, totuși, pentru a da de înțeles ultimilor săi companioni — Molotov, Voroșilov, Mikoian, Beria — că riscau de a fi victimele unei noi epurări. Amenințările sale vor deveni mai precise odată cu anunțul complotului medicilor asasini. Neîncrederea sa devenise universală și singurătatea completă: nu se mai interesa de copiii săi, nu i se cunoștea nici o relație cu vreo femeie, își îndepărtase vechii servitori, cei mai devotați de altfel, Poskrebișev, secretarul particular, Vlassik, șeful pretorienilor (gărzii de corp). Nu-i mai rămăsese decît voluptatea puterii.

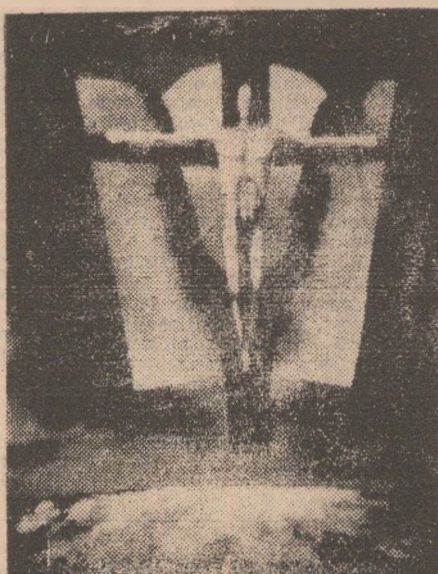
ȘI FRICA, ACEASTĂ ETERNA ÎNSOȚITOARE A DICTATORILOR

Îi mai rămăsese de asemenea frica. Reședința lui Stalin era de obicei vila sa de la Kuntsevo în care, dacă e să dăm crezare zvonurilor, își amenajase mai multe camere de dormit pentru a-și deruta asasinii. În această privință însă suntem la cheremul celor ce se șopteau. După cum notează Georges Bortoli, «se vorbea de uși blindate, zăvorîte în interior, în unele cazuri comandate de la distanța. Se vorbea de încăperi fără ferestre sau cu ferestre astupate de plăci de beton. Se mai vorbea și de o întreagă rețea de sonerii, de butoane, care îi permiteau oricînd să-și cheme paznicii în ajutor. Doi martori descriind în amănunțime austera cameră de dormit, cu patul său strîmt, adăuga: „În realitate nu era doar una ci patru camere asemănătoare. El alegea în ultimul moment una dintre ele și asta se petrecea în fiecare noapte". Totul era prevăzut pentru a face imposibilă crima...». Aceleași precauții erau luate și cînd Stalin se ducea la Kremlin într-un convoi de cinci mașini, care străbăteau străzi golite de orice circulație: „Nu poate fi zărit din spatele perdelelor, protejat de ferestrele groase, ce puteau rezista gloanțelor și de caroseria blindată. Nimeni nu poate distinge mașina sa de cele aparținînd escortei; sunt identice și, pe deasupra, lipsite de placă de înmatriculare în față. În plus, șoferii se dublează în permanență, mașinile își schimbă locurile într-un balet curios. Într-un sfert de secol de putere absolută, nimeni n-a auzit vorbindu-se de un singur foc tras împotriva lui Stalin. Și, cu toate acestea, măsurile de securitate pe care și le ia se perfecționează mereu. Trei mii de agenți ai MGB-ului (ministerul Securității Statului, *n.m.v.g.*) veghează pe traseul lung de aproximativ cincisprezece kilometri..."

ZĂCEA PE COVOR HORCĂIND

Iată și cîteva zvonuri asupra circumstanțelor morții sale „Stalin reunise Biroul Politic pentru a-și dezvălui planul de deportare a evreilor. Dar se lovise de împotrivirea lui Molotov (care își apărase soția de origine evreiască și pe deasupra medic „asasin") și, poate, chiar de aceea a lui Voroșilov și Kaganovici. Stupoarea, furia de a fi fost contestat pentru prima dată în fieful său ar fi declanșat criza fatală". Din fericire, datorită relatărilor concordante ale Svetlanei Stalin și ale lui Nikita Hrusciov, dispunem de informații mai sigure în această privință.

Sîmbătă, 28 februarie 1953, Stalin invitase la cină pe Malenkov, Beria, Hrusciov și Bulganin, favoriții momentului. Cina a fost animată, s-a băut mult și asistența nu s-a dispersat decît spre dimineața. A doua zi, cunoscîndu-i obiceiurile, nu s-au neliniștit decît la căderea nopții; ei au chemat pe invitații din ajun, care au dispus să se forțeze ușile. Și atunci l-au descoperit zăcînd pe covor, lovit de congestie cerebrală și respirînd cu mare greutate. Diagnosticul medicilor a fost neîndurător. Agonia a durat patru zile: Stalin a murit la 5 martie, la orele douăzeci și unu și cincizeci de minute.

AM AUZIT TROSNETUL OASELOR UNEI FETE CALCATE ÎN PICIOARE

Vestea a fost anunțată popoarelor sovietice a doua zi dimineața: comunicatul le cerea staruitor în final „să evite orice panică și dezordine". Pe bună dreptate: stupefacția pricinuită de dispariția subită a șefului totalitar pare a fi fost universală. Dar nu dispunem de amănunte precise decît asupra spaimei teribile care a cuprins poporul moscovit. O mulțime imensă, poate de milioane de oameni, s-a îndreptat în grabă spre Kremlin și îmbulzeala a fost atît de mare încît sute de bărbați și femei au fost sufocate pe loc. Autoritățile au organizat atunci baraje de camioane și blindate de care mulțimile se vor izbi cu violență: presiunea n-a făcut decît să înrăutățească și mai mult situația. Poetul Evtușenko își amintea trosnetul îngrozitor al oaselor unei fete strivite în picioare: „Nu mai rămăsese nimic din biata fată. Dispăruse sub picioarele mulțimii. Un alt individ se zbătea pe loc, desfăcîndu-și brațele ca un crucificat și implorînd zadarnic să fie lăsat să iasă de-acolo...".

În întreaga țară oamenii s-au sinucis cu sutele. Ilya Ehrenburg rezuma în felul următor propria sa reacție: „Eram angoasat: ce se va întîmpla de acum încolo ? Mă temeam de tot ce putea fi mai rău". Georges Bartoli comentează astfel neliniștea g... „Stalin fusese un tată sever, dar un tată. Cînd nu va mai fi ce se va întîmpla ? Ce flagel, ce război, ce holocaust vor urma ? Cei foarte rari care se bucură o fac în mare taină". Numai deținuții din lagăre — al căror număr era de asemenea de ordinul milioanelor — s-au bucurat nestingheriți. În unele locuri aceștia au făcut grevă și gardienii, neliniștiți cît privea viitorul lor, s-au resemnat să negocieze cu deținuții.

SUFLETUL SOVIETIC SE VADEA INFANTILIZAT ȘI LABIL

De altfel, disperarea populară a fost urmată, cu o rapiditate singulară, de o liniștire a spiritelor, care arată că doliul nu fusese decît o imensă psihodramă. Autoritățile însele au dat semnalul punînd capăt încă de la mijlocul lui martie cultului oficial: evocările figurii lui Stalin au devenit tot mai rare, elogiile au abandonat tonul ditirambic. Reflexele condiționate s-au ajustat, sufletul colectiv sovietic vădindu-se infantilizat și labil. A urmat, la 28 martie, ca semn al trecerii la o eră nouă, promulgarea unei amnistii, limitată, este adevărat, la deținuții de drept comun. La 4 aprilie, un comunicat dezvinovățea medicii asasini, anunțînd astfel schimbări mai profunde: „s-a stabilit că declarațiile acuzaților, care confirmau pretinsele acuzații lansate împotriva lor, au fost obținute de către anchetatorii fostului minister al Securității Statului cu ajutorul unor procedee de instrucție inadmisibile, riguros interzise de către legile sovietice".

Însă a trebuit așteptat anul 1961 pentru ca trupul îmbălsămat al lui Stalin să fie îndepărtat din mausoleul lui !.

Cezara CHIRILA

O minciună mai mare decît veacul

O SIMPLĂ IPOTEZĂ

La nici cîteva zile de la declanșarea așa-numitei revoluții din decembrie, prima din lume transmisă în direct la televiziune, cum s-a observat de către jurnaliști, suspiciunea a început să roadă ca un cariu din frumosul edificiu arhitecturat cu o inventivitate diabolică de către niște profesioniști, pe care nu-i cunoaștem decît în parte. Ceva nu se potrivea cu scenariul „revoluției", ieșea din cadru, contrazicea subtil miracolul. Ceva încerca să arunce o pată pe curățenia celor ce ieșiseră în stradă cu pieptûrile goale pentru a răspunde gloanțelor ucigașe, trase de niște ființe fantomatice, niciodată văzute și tocmai de aceea aflîndu-se vădit în slujba necuratului: teroriștii. Undeva acest scenariu nu ținea, unele articulații se dovedeau vulnerabile, unele replici sunau în falset. Pentru un ziarist versat aceste mici nepotriviri, cele cîteva amănunte care distonau cu ansamblul, bîlbîiala noilor guvernanți, ambiguitatea unor răspunsuri, cîteva nepotrivi ale replicilor amintind de piesa lui Beckett (o plasă de cuvinte comentînd o absență !), deci toate acestea trebuiau să dea de gîndit. Era în 27 decembrie 1989 și o intuiție aruncată parcă în treacăt, o îndoială cu privire la cele întîmplate l-au determinat pe un comentator de la publicația **Le Soir** să-și pună o întrebare, care, doar peste cîteva luni va primi un răspuns cu totul neașteptat: nu cumva alături de revolta spontană a poporului avusese loc și o lovitură de palat ? Acest ziarist perspicace se numește Pol Mathil...

CEEA CE NU ȘTIM ÎNCĂ

Ni se pare o evidență că deocamdată presa română se află într-o postură de cerșetoare. O sumedenie de întrebări își așteaptă răspunsul, dar nimeni din partea puterii nu catadicsește să ridice vălul care acoperă cîteva fapte poate extrem de simple și ușor de elucidat. Și cu cît această culpabilă tăcere se prelungește suspiciunea va plana și mai grea asupra celor care se află acum la putere. Jurnaliștii au pus o mie și una de întrebări fără ca din partea oficialității să se fi primit altceva decît sau răspunsuri în doi peri sau acuza **(horribile dictu !)** că neastîmpărații noștri ziariști sunt în căutare de senzațional cu orice preț, ca și cum cel mai senzațional dintre lucruri nu s-ar fi petrecut: căderea tiranului, pe care aproape nimeni n-o mai spera. Menirea presei nu este să deranjeze neapărat confortul celor de sus și nici să se scufunde într-una în valurile periculoase ale senzaționalului. Asta nu mai încape discuție. Dar cînd evenimentele din 13 iunie sînt interpretate în cel puțin patru feluri de către putere, suntem foarte îndreptățiți să credem că cel puțin trei variante sau, chiar, toate cele patru ?, sunt mincinoase. Întîi lovitură de stat legionară, apoi **de tip** legionar, apoi simplă mișcare revendicativă a proxeneților, prostituatelor, și bișnițarilor (premierul Roman pentru televiziunea franceză), pentru ca răspunsurile să eșueze în rebeliune a foștilor lucrători din securitate, nemulțumiți că au fost trecuți la munca de jos (premierul Roman pentru mass-media spaniolă). Avem, prin urmare, variante pentru România (deci piața internă) și variante îmbunătățite pentru export (Piața Comună). Iar foliculareIe feseniste se miră de mama focului că incredulii occidentali ne-au întors spatele... **Sancta simplicitas !** Dar vom primi vreodată un răspuns nemincinos la ceea ce încă nu știm ? Avem mari îndoieli.

NU ȘTIM ÎNCĂ...

...de ce procesul „celor doi" (care nu a fost deloc un proces !) a avut loc atît de repede după arestarea Ceaușeștilor ; ce nu trebuiau cei doi să spună ; cine sunt (au fost) teroriștii care au tras pînă către sfîrșitul anului trecut ; de ce a fost atacată televiziunea, cînd mult mai simplu era distrugerea releului ; de ce au fost chemați bucureștenii să apere cu mîinile goale o clădire deja păzită ; de ce în ziua de 22 decembrie nu s-a tras decît după orele 18 ; de ce nici un glonț n-a vizat balconul în care se aflau și Petre Roman și Gelu Voican-Voiculescu și Ion Iliescu ; de ce după ce a condus operațiunile împotriva himericilor teroriști generalul Gușe a fost îndepărtat subit, și fără explicații ; ce știa acesta și nu trebuia să spună ; de ce la procesele care au urmat (la București, Timișoara, Sibiu) sunt vizate doar evenimentele din 17—22 ; de ce șeful garnizoanei Cluj nu este încă în boxa acuzaților, fiind înaintat în funcție drept recompensă pentru cei douăzeci de oameni uciși de militari, care pot fi oricînd identificați după fotografiile care s-au publicat deja în **Paris Match** (25 ianuarie 1990) ; ce efective avea **cu adevărat Securitatea** și ce buget îi era afectat ; ce înseamnă de fapt „restructurarea" ei ; poate numai o simplă schimbare a numelui în Serviciul Român de Informații să o scoată basma curată ; cum de își poate permite un Gelu Voican-Voiculescu să jignească un întreg popor, declarînd în stilul său bîlbîito-transcendent presei străine că **„trăiește între metafizică și clitoris"** ; nu cumva revoluția românilor se sprijină pe o minciună (o „minciună fondatoare", cu expresia eseistului Andrei Cornea). Urmează după toate aceste nedumeriri **un semn de întrebare mai mare, firește, decît veacul...**

Publicăm în continuare articolul — primul dintr-o serie care a culminat cu textul semnat de Olivier Weber și Radu Portocală în **Le Point** — lui Pol Mathil...

G. V

Insurecție populară sau revoluție de palat?

Liniște, se judecă ! La plecare, imediat după anunțarea execuției lui Ceaușescu, erau îndoieli ; 24 de ore după aceea, nu sînt decît certitudini : românii, și lumea odată cu ei, au pierdut o mare șansă de a învăța o imensă lecție a Istoriei.. Li s-a furat un proces și o explicație a propriului lor destin.

Ceaușescu ar fi putut și chiar ar fi trebuit să fie judecat ca Goering și Eichmann. El ar fi trebuit să apară într-un proces transparent, complet deschis. În fața judecătorilor civili. Să fie acuzat și apărat, cu documente și martori. Or, el a fost judecat ca Beria, călăul lui Stalin. Un întreg program..

Noii conducători români încearcă să risipească nemulțumirea provocată de procesul sumar și execuția rapidă, luni, a cuplului Ceaușescu. Ion Iliescu, noul președinte al Consiliului Frontului de Salvare Națoinală, a declarat că procesul a avut loc „la cererea generală" și „sub presiunea grupărilor teroriste care voiau să elibereze" dictatorul căzut. Dl. Iliescu a vorbit de asemenea de „proces spontan".

Cît despre noul Prim ministru, Petre Roman, el afirmă că Consiliul a „utilizat legalitatea existentă" Procesul s-a desfășurat „în fața unui tribunal militar, organizat după anumite norme care au fost respectate, inclusiv asesorii populari" a spus el. Dl. Roman a uitat să precizeze că, așa cum a amintit Amnesty International, Nicolae Ceausescu a fost condamnat la moarte în virtutea unei legi promulgate cu 21 de ani mai înainte de însuși dictatorul, pentru a distruge dizidenții români

La întrebarea dacă se știe că acest proces sumar a fost „o primă greșeală a democrației" dl. Roman a răspuns : „Poate". El a subliniat totuși că „împrejurările nu permiteau să se mai aștepte într-o situație de instabilitate" „Erau presiuni. Aveam informații cu privire la eventualele atacuri asupra locului unde se găsea cuplul Ceaușescu. Nimeni, a conchis Primul ministru, nu-și poate imagina întinderea și excepționala calitate a aparatului de represiune al lui Ceaușescu".

O ESCHIVĂ

Aceste argumente nu sînt serioase, chiar dacă sînt de înțeles ; ele sînt reale, dar insuficiente. Ele sînt, mai ales, simpliste. Nu este un răspuns, ci o eschivă. Conducătorii români nu invocă decît factori de securitate, cu atît mai puțin convingătoare, cu cît ei au fost foarte grăbiți și au păstrat totuși pe prizonierii lor de vineri pînă luni. În realitate, rațiunile comportamentului lor erau politice.

Nu practici **glasnost** într-un proces împotriva unui tiran care are la activul său 25 de ani de „domnie" și un „palmares" ca acela al lui Ceaușescu, fără a implica nu numai rudele apropiate, clanul, sau, după unii, clica și mafia care îl înconjurau. Fără, de asemenea, „a băga la apă" pe toți „beneficiarii" dictaturii, pe toți cei care se învîrteau în jurul „sfintei familii". Ei sînt în România cam 200 000, din care cîteva mii de înalți funcționari ai partidului comunist și înalți ofițeri, foarte intim legați de activitățile „Dunării gîndirii" Era, de asemenea, un număr impresionant de sicofanți plătiți regește pentru a inventa sute de slogane pe cît de uimitoare pe atît de idioate, spre gloria dictatorului și a soției sale „Evita". Pe scurt, Ceaușescu nu era singur în turpitudinile sale, — chiar dacă el era principalul responsabil

Mulți oameni aveau un interes evident să organizeze rapid și discret sfîrșitul dictatorului. Ei au reușit. Vor fi, desigur, numeroase procese împotriva altor demnitari ai fostului regim, dar soții Ceaușescu nu vor mai vorbi

IPOTEZE

Toate ipotezele sînt deci permise. Aceea, mai ales, a existenței unui scenariu abil și eficace repede scris de generali și de foștii conducători ai partidului comunist, „martiri" ai lui Ceaușescu. Obiectivul lor era de a transforma o insurecție populară în revoluție de palat. Și de a o recupera. Un astfel de scenariu pleca, evident, de la un imperativ : a evita o dare în vileag jenantă pentru diferiții componenți ai Consiliului Frontului de Salvare Națională, adică a echipei care conduce Statul român

Pentru partidul comunist mai întîi, care n-a avut niciodată vreo legitimitate în România, azi mai puțin ca oricînd, dar care încearcă să se mențină la putere. El nu poate risca un proces care ar începe cu eliminarea unei părți esențiale a aparatului său. Pentru armată apoi, despre care să nu uităm că joia trecută încă, ea a tras în mulțime.

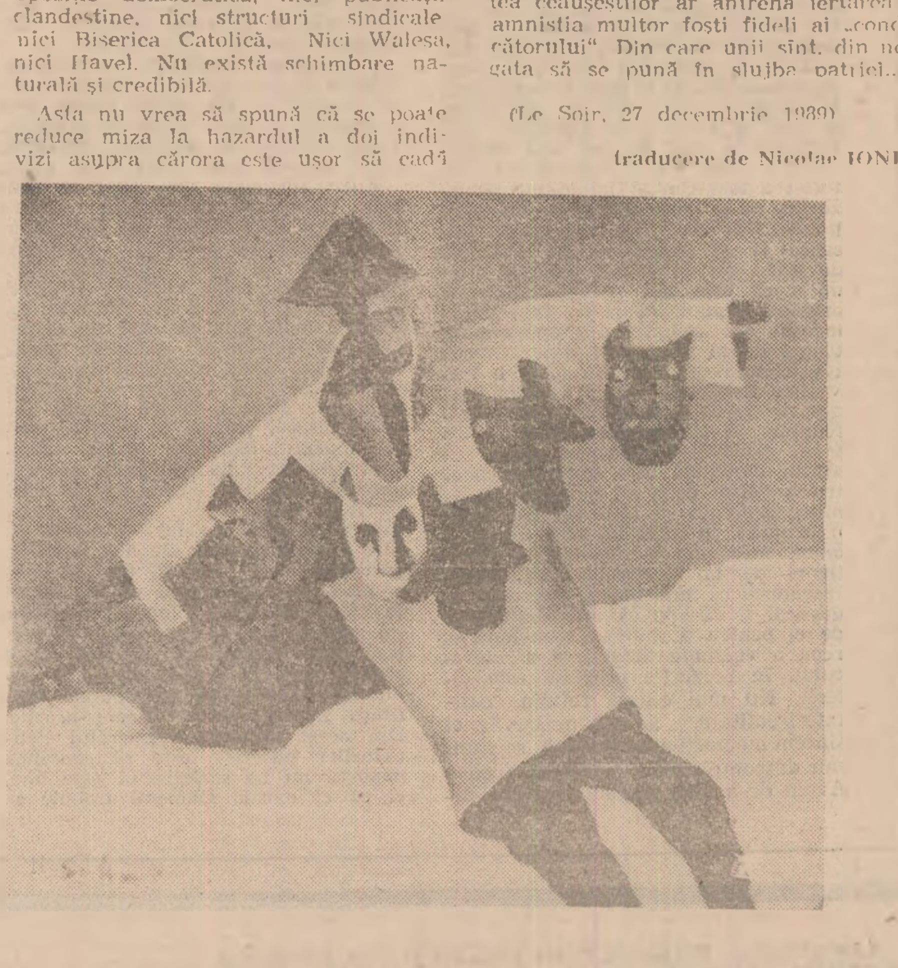
Nu este, desigur, ușor să se umple vidul de putere într-o țară strivită 25 de ani de un regim absolut, care a reușit să înăbușe cele mai mici veleități politice. Nu există în România nici opoziție democratică, nici publicații clandestine, nici structuri sindicale nici Biserica Catolică, Nici Walesa, nici Havel. Nu există schimbare naturală și credibilă.

Asta nu vrea să spună că se poate reduce miza la hazardul a doi indivizi asupra cărora este ușor să cadă mînia unei întregi națiuni. Românii nu se înșeală. Puțin după formarea cabinetului, manifestanții furioși s-au adunat în piața centrală din București strigînd „Nu mai vrem comuniști". Doina Cornea, una din rarele autorități recunoscute ale dizidenței românești, a formulat, după televiziunea franceză, serioase rezerve asupra compoziției noilor instituții, care ar fi intitulate ca „profitori, ipocriți, oameni ai vechiului regim"

Oricît de vinovat ar fi clanul Ceaușescu, un întreg sistem este responsabil de dezastrul românesc și acesta trebuie incriminat. Din păcate, moartea ceaușeștilor ar antrena iertarea și amnistia multor foști fideli ai „conducătorului" Din care unii sînt, din nou, gata să se pună în slujba patriei..

(Le Soir, 27 decembrie 1989)

traducere de Nicolae IONEL

„Minciuna ca element esențial al dominației totalitare"

un interviu cu Alain Besançon

George Urban: Pe 23 octombrie 1956 manifestanţii strigau la Budapesta: „radioul spune minciuni". Revoluţia maghiară poate fi descrisă, într-un fel, ca un protest la scară naţională împotriva prostituării înţelesului cuvintelor şi a distrugerii sănataţii mintale a unei vechi naţiuni europene. Problema care mă interesează în primul rînd în legătură cu aniversarea revoluţiei maghiare priveşte înşelăciunea şi autoînșelarea în societăţile totalitare. Este oare ideologia sovietică o falsificare a lumii reale în conformitate cu interesele celor care deţin puterea, sau este un alt fel de realitate, pe care nu o înţelegem prea bine, chiar după şase decenii de comunism? Şi cînd se va alege praf şi pulbere de ideologia oficială, cum s-a întîmplat atît de spectaculos în Ungaria, într-o singură săptămînă?

Alain Besançon: Minciuna ca element esenţial al dominaţiei totalitare este deja obiectul unei literaturi extraordinare. Boris Suvarin a făcut încă din 1937 o afirmaţie celebră în legătură cu aceasta: el a spus că minciuna este însăși nucleul sistemului sovietic. Pentru o lume în care minciuna este o comportare standard, spunea el, începe să se mintă şi despre minciună. Citez: „Uniunea Sovietică este ţara minciunii, a minciunii absolute, a minciunii integrale. Stalin şi supușii lui mint tot timpul, în fiecare clipă, în orice împrejurare, și nici macar nu-și mai dau seama că mint. Unde totul este minciună, nu mai există a minţi. URSS nu este decît o minciună". De la începutul anilor '20, cu mult înaintea lui Suvarin, Evgheni Zamiatin, fost bolşevic, a descris în romanul său o utopie de coşmar în care un binefăcător cosmic supune omenirea, iar societatea este condusă după sistemul unui orar de tren. Îi avem apoi pe Bulgakov, Soljeniţîn şi Zinoviev, chiar în zilele noastre. Toţi aceştia au demascat falsitatea oficială ca pe esenţa sistemului. Ca să nu mai vorbesc de Orwel... Ne aflăm așadar pe un teren bătătorit.

G.U.: Iată o întrebare amuzantă: minciuna sau reţeaua complexă de minciuni care constituie ideologia sovietică este suis generis, sau își are rădacinile în trecutul rusesc? Am fost frapat de un pasaj din cartea dv. Apariţia gulagului, în care arătaţi că slavofilismul din secolul 19 a fost de fapt un import nerecunoscut din Germania şi Franţa. Slavofilii, susţineţi dv, au importat conceptul naţionalismului, înlăturînd toate însemnele care ar fi indicat ţara de origine. Apoi au început să edifice o ideologie slavofilă pe care au îndreptat-o împotriva Europei. În felul acesta ei au creat o realitate fictivă, o istorie fictivă, o religie fictivă şi o politică fictivă în toate domeniile. Nu ar fi oare această vastă falsificare a realităţii un precedent a ceea ce avea să se întîmple sub bolșevici o sută de ani mai tîrziu?

A.B: Sigur că elementul prefăcătoriei a fost comun în amîndouă cazurile, ca şi larga acceptare de către public. Dar slavofilii erau simpli falsificatori şi plagiatori. Ei publicau de pildă un document teologic afirmînd că este un vechi manuscris ortodox nepublicat, şi de fapt documentul era copiat din opera unui teolog de la Tubingen. Naturalizarea idealismului german era la ei o travestire evidentă. Cînd vorbim însă despre ideologia sovietică sîntem confruntaţi cu un fenomen cu totul diferit. Adevărata întrebare este: cuvîntul minciună este bine ales pentru a defini ceea ce Suvarin, Soljeniţîn, Zinoviev şi alţii descriu drept minciună? În înţelesul obişnuit minciună înseamnă o îndepărtare conştientă de la o realitate cunoscută. Înseamnă că mincinosul cunoaşte adevărul şi că ştie că îndepărtîndu-se de el pentru a spune o minciună el redă o versiune deformată a adevărului. În ideologie procesul este diferit. Nu mai există relaţia realitate-irealitate, adevăr-neadevăr ci sîntem martorii unei ciudate sciziuni sau descompuneri a realităţii însăși. Avem de-a face cu două realităţi divergente. O realitate și o pseudo realitate. O realitate pe care poţi s-o vezi, s-o auzi şi s-o atingi, şi o alta care există numai ca limbaj și propagandă. Simplu spus, socialismul afirmă că este științific, afirmă că este capabil să prevadă şi să creeze viitorul. Prin revoluţia din 1917 socialismul a ajuns la putere, iar Lenin şi urmașii lui s-au aşteptat ca teoria socialismului să fie tradusă în practica socialismului tocmai pentru că socialismul este ştiinţific şi pentru că au fost create toate condiţiile ca el să decoleze şi să zboare. Dar socialismul a refuzat să se înfăptuiască. El a rămas 0 în mintea bolșevicilor. Cum să continue ei deci, dat fiind că puterea lor a fost bazată pe caracterul ştiinţific al socialismului, sau pe aşa zisa lor capacitate de a urmări planul istoriei şi de a contribui la realizarea acestui plan, punîndu-se la unison cu ritmul lumii. Ei pot continua doar acţionînd, ca şi cum socialismul s-ar fi înfăptuit. Dar care ar fi irealitatea ideologiei sovietice? Ea este bazată pe nevoia conducătorilor de a se preface că există lucruri care nu există. Statisticile sovietice sînt o impostură. Rezultatele cincinalului sînt o excrocherie. Un parlament sovietic nu a existat niciodată. Alegerile nu au fost niciodată alegeri. Spontaneitatea maselor este rezultatul unei puneri în scenă meticuloase. Viaţa fericită a tractoriștilor este o farsă sinistră. Om nou sovietic este vechiul argat. Ş.a.m.d. Ideologia a aruncat un văl netezitor peste toate aceste fapte dezagreabile. Ea a cerut oamenilor să vadă ce nu era și să vorbească ca și cum ar fi fost.

G.U.: După înăbușirea revoluţiei maghiare Ignazio Silone observa că vocabularul ideologic sovietic era contrar realităţii. Afirmaţiile lui erau identice cu punctul dv. de vedere.

A.B.: Limbajul ireal generat de ideologia sovietică poate fi descris cel mai bine prin asemuirea cu o vrajă. El are o aură şi o stare de spirit precum şi un vocabular. El învăluie întreaga fiinţă a celui pe care îl captează. Este ceva asemănător cu ceea ce citim în literatura medievală despre Merlin vrăjitorul, sau despre zîna închisă într-un castel fermecat. Dar pe urmă vraja se destramă. Iar eroii noștri scapă vii și nevătămaţi. Ideologia comunistă e la fel. Ea este efemeră. Vraja se risipește și de-o dată ești liber, readus la realitate, ca și cum te-ai trezi din comă sau dintr-un coșmar. Or, exact acest lucru l-au trăit ungurii în 1956, cehii în 1968, polonezii în 1981. Ei și-au rupt lanţurile, au regăsit simţul realităţii şi au acoperit fără dificultate prăpastia dintre realitate şi lumea ireală în care fuseseră obligaţi să trăiască.

G.U.: Dacă ideologia este atît de fragilă, de ce este atît de puternică? — pentru că nu poate exista nici o îndoială că atîta timp cît durează, vraja exercită o fascinaţie generală, chiar asupra celor care i se opun.

A.B.: Ideologia face apel la anumite predilecţii maniheiste pentru alb-negru înrădăcinate în natura umană. Ideologia sovietică înfăţișează lumea ca fiind împărţită între bine şi rău, între virtuţile viitoarei societăţi fără clase și păcatele societăţii capitaliste pe cale de dispariţie. O dihotomie paralelă exista în nazism, unde conflictul se desfășura între vina evreilor şi virtutea arienilor. Pentru Hitler evreul era sursa tuturor relelor, în timp ce pentru marxism-leninism sursa acestora este societatea burgheză sau capitalistă. Atribuirea vinei pentru toate păcatele lumii unei singure surse este o practică la fel de veche ca însăși speţa umană. De aici ușurinţa pătrunderii ei chiar în mintea unor oameni care ar trebui să fie imuni la așa ceva. Atîta timp cît ideologia nu este la putere sub vraja ei trăiesc doar teoreticienii ideologi. Cînd ajunge însă la putere ideologia comunistă trebuie să corespundă realităţii într-un mod foarte practic. Din acest moment desideratul deţinătorilor puterii este să convingă poporul nu că socialismul este bun, ci că el există. Oamenii trebuie să înţeleagă că sînt prizonieri în castelul vrăjitorului, de unde nu există scăpare.

G.U.: Vedeţi vreun mijloc prin care omul de rînd care nu are nici religia pentru a-l susţine şi nici nu vrea să fie un erou sau un martir se poate sustrage influenţei ideologiei?

A.B.: Este greu. Din momentul în care individul acceptă limbajul ideologiei, el permite să-i fie răpite împreună cu limba lumea interioară și respectul de sine...

G.U.: Nu poate ajuta oare religia, cu o contrapondere? Există multe dovezi în favoarea acestei teze.

A.B.: Convingerile religioase ajută fără îndoială. Dar n-aş vrea să credeţi că aș considera religia ca o contraideologie. Religia este un lucru pe care îl ai şi în care crezi. Credinţa este un act de loialitate spirituală la cel mai profund nivel. Ideologia comunistă este diferită. Ea nu cere, sau nu ar voi să ceară un act de credinţă pentru că se presupune că este științifică și deci deschisă demonstraţiei. Nu crezi în ideologie, ci o accepţi... cu raţiunea, ca fiind adevărată. În consecinţă nu aș fi de acord cu ideea dv că religia este o contrapondere la ideologie, că ea e un gen de gîndire care ar putea contracara ideologia. Moralitatea care ne ajută să ne opunem ideologiei comuniste provine din chiar natura omului. Lumea nu a așteptat religia pentru a se înarma cu o dimensiune morală. Această dimensiune morală a existat întotdeauna. Onestitatea, sinceritatea, loialitatea ne sînt dăruite o dată cu natura umană. Vreau să spun că într-un sistem comunist îţi poţi apăra integritatea, tăria de caracter și moralitatea firească. Nu este nevoie să fii un om religios.

G.U.: Care este însă punctul din viaţa tipului sovietic de ideologie în care apare nemulţumirea, iar caracterul ireal al întregului edificiu te izbește din plin? În ce fază încep supușii să-și dea seama că totul este o minciună?

A.B.: Mărginindu-ne la ideologia sovietică trebuie mai întîi să vedem care este sensul întrebării. Cred cetăţenii sovietici în ideologie? Cred liderii sovietici în ideologie? Sau crede Gorbaciov în ideologie? În cazul acesta întrebarea nu are sens, și trebuie reformulată în felul următor: se conformează cetăţenii cerinţelor ideologiei? Vorbesc ei în cadrul vocabularului oficial? Răspunsul este un categoric da. Dar mai trebuie întrebat care este exact rostul acestei energii uriașe cheltuite zilnic la tv, la radio, în presă, şcoli, fabrici, birouri etc. de către milioane de propagandiști după șapte decenii de așa numit socialism. De ce dorește un regim comunist ca cetăţenii să asculte linia partidului în care nimeni nu crede? Ce dovedește această îndeletnicire? Propaganda comunistă dovedește prezenţa puterii. Atîta timp cît cetăţeanul de rînd se supune ritualului, el își recunoaște condiţia de sclav. Atîta timp cît nu strigă, totul nu e decît un mare edificiu de minciuni, atîta timp cît repetă cu supunere frazele din Pravda recunoaşte nu numai faţă de regim, dar şi faţă de sine însuși că este îngenunchiat. •

G.U.: Care este punctul la care e probabilă prăbușirea ideologiei? Judecînd după exemplul Ungariei din 1956, s-ar putea spune că ideologia se năruie înainte de prăbușirea puterii. S-a dovedit că în Ungaria ideologia a expirat în momentul în care infailibilitatea partidului comunist a fost în mod public contestată.

A.B.: Eu nu văd lucrurile chiar aşa. Ideologia se prăbușește o dată cu puterea comunistă. După părerea mea puterea şi limbajul puterii sînt acelaşi lucru, limbajul comunismului este puterea sa.

G.U.: Dacă avem în vedere exemplul Cehoslovaciei din 1968, și acolo răzvrătirea ziariștilor comuniști şi a scriitorilor care au iniţiat primăvara de la Praga a fost cauza prăbușirii puterii comuniste și nu consecinţa ei. Acești scriitori se aflau cu cîţiva pași înaintea restului societăţii. Practic ei au înlăturat partidul de la putere, și numai prin forţa argumentelor.

A.B.: Eu aş spune că aceeași oameni care au creat şi au folosit jargonul oficial au început, atunci, să simtă apropierea sfîrșitului puterii comuniste. Şi și-au adaptat limbajul în mod corespunzător. Ei au început să vorbească cu vocea lor normală pentru că puterea se prăbușea în jurul lor. Prăbuşirea puterii este condiţia suficientă și necesară a prăbușirii ideologiei. Cele două sînt unul și același lucru. Şi tocmai de aceea orice sistem comunist la putere are interesul vital de a nu permite nici o pierdere de putere, nici o restabilire a capitalismului. Căci nu de restabilirea capitalismului le este într-adevăr frică deţinătorilor puterii, ci de descoperirea bruscă că socialismul nu a existat niciodată, că construirea socialismului a fost tot timpul o uriașă înșelătorie.

G.U.: Unul din aspectele cele mai surprinzătoare ale revoltelor din Ungaria, Cehoslovacia și Polonia a fost lipsa lor aproape totală de impact asupra naţiunilor Uniunii Sovietice. Reacţia rușilor a fost direct ostilă faţă de aspiraţiile maghiarilor, cehilor, slovacilor și polonezilor. Reacţia obișnuită a sovieticului de rînd părea a fi pur și simplu condusă de ideea: dacă noi nu putem avea o viaţă mai bună, nici ei nu trebuie să aibă. Aveţi o altă explicaţie, mai convingătoare?

A.B.: Explicaţia stă din nou în tradiţia rusă. În urmă cu circa 150 de ani marchizul de Custine observa în timpul călătoriei sale în Rusia ţaristă că reversul obișnuitei obedienţe rusești acasă era un imperialism agresiv în străinătate. Sclavul îngenunchiat, scria el, visează la dominaţia lumii. Dar să revenim la întrebarea asupra lipsei de reacţie a rușilor la revoltele din Ungaria, Cehoslovacia și Polonia. Ce-i poate oferi sistemul sovietic omului de pe stradă în afară de sentimentul că prin

Adaptare si traducere de P.C.

(continuare în pag. 13)

Administraţia: Bucureşti, Calea Victoriei 115, tel. (90) 506618.
REDACŢIA: IAŞI, Casa cu absidă, Centrul civic: telefon (981) 16242
PREŢUL UNUI EXEMPLAR: LEI 5

Cititorii din străinătate se pot abona prin ROMPRESFILATELIA — Sector export-import presă P.O. Box 12—201, telex 10376 prsfir Bucureşti, Calea Griviţei nr. 64—66, sector 1.